

PELASTUSOPISTO

Pelastus- ja turvallisuus- tutkimuksen vuosikirja 2024

Marko Juutinen ja Hanna Nygren (toim.)

Pelastus- ja turvallisuus- tutkimuksen vuosikirja 2024

Marko Juutinen ja Hanna Nygren (toim.)

Pelastus- ja turvallisuusalan tutkimus
1/2024

ISBN 978-952-7217-79-5 (nid.)
ISBN 978-952-7217-80-1 (pdf)
ISSN 2984-2182 (nid.)

Pelastusopisto
PL 1122
70821 Kuopio
www.pelastusopisto.fi

Taitto: Grano Oy
Kansikuva: Markus Aspegren

Alkusanat

Pelastus- ja turvallisuustutkimuksen vuosikirjasta ilmestyy viides vuosikerta. Tämän vuoden vuosikirja sisältää neljä vertaisarvioitua tieteellistä artikkelia. Haluamme lämpimästi kiittää kaikkia prosessissa mukana olleita kirjoittajia ja vertaisarvioijia!

Vuosikirjan artikkelit ovat erittäin ajankohtaisia. Ne niveltyvät jäntevästi Suomea ja pelastusalaa koskeviin suuriin toimintaympäristömuutoksiin. Näitä muutostekijöitä ovat viranomaistyön kohdistuvat korkeammat vaatimuspaineet ja sitä samanaikaisesti rasittava huoli riittävistä resursseista, nuorison hyvinvointi, maahanmuuttajien osallisuus suomalaisesta yhteiskunnasta ja yhteiskunnan polarisaatio sekä kansainvälisen turvallisuusympäristön epävakaus ja siihen liittyvät riskit.

Ensimmäisessä artikkelissa nostetaan esiin pelastajille suunnatun posttraumatyöpajan koettuja hyötyjä. Posttraumatyöpaja on yksi väline vahvistaa pelastusalan henkilöstön työssäjaksamista ja toimintakykyä. Toisessa artikkelissa tarkastellaan yläkoululaisille suunnattua NouHätä!-kampanjaa ja sen vaikuttavuutta. Kampanjan keskiössä ovat nuorten pelastustaidot ja turvallisuuspääoman nostaminen. Resurssipulaan ja maahanmuuttoteemaan liittyvässä artikkelissa tarkastelun kohteena on onnistuneita tapauksia maahanmuuttajien rekrytoimisesta pelastusosalalle. Viimeisimmässä artikkelissa teemana on sota. Siinä pohditaan väestönsuojelun ja kokonaisuomaanpuolustuksen muuttunutta rakennetta Suomessa. Artikkelissa korostetaan siviilivalmiuden merkitystä evakuointien ohella.

Tämän vuosikirjan toimittajina voimme tuntea tyytyväisyyttä vuosikirjan muodostamasta kokonaisuudesta: se avaa näkökulmia pelastusalan ja valtakuntamme oman toimintakyvyn vahvistamiselle. Pelastustoiminnassa ei ole pelkästään kyse siitä, että sammutetaan paloja. Siinä on kyse yhtä

lailla varautumisesta siihen, että osataan toimia hädän hetkellä niin virkatehtävissä kuin siviilissäkin. Pelastustaitojen ohella toipuminen eri tavoilla vaikeista tilanteista on edellytys toimintakyvyn ylläpitämiselle ja kehittämiselle.

Demokraattisessa oikeusvaltiossa viranomaiset ovat kansalaisten palveluksessa. Luottamus viranomaisiin tarkoittaa, että viranomaisten apuun halutaan turvautua ja heidän määräyksiään noudattaa. Jos luottamuksellisen suhtautuminen rajautuu vain joihinkin väestöryhmiin, rapautuu sekä viranomaisten toimintakyky että viranomais-toiminnan demokraattisen hyväksyttävyyden perusta. Maahanmuuttajien ja nuorten osallistumisella pelastustoimintaan on siksi alaa koskettavaa resurssivajetta ja pelastustaitoja laajempia myönteisiä vaikutuksia. Omalta osaltaan se vahvistaa yhteiskunnan kriisinkestävyyttä sekä sen kykyä suojautua ulkopuoliselta vaikuttamiselta. Luottamus ja hyvinvointi luovat perustaa myös siviilivalmiudelle tai kyvyllä säilyttää yhteiskunnan toimintakyky silloin, kun koko valtakunta on konkreettisen kriisin kourissa. Vahvalla varautumisella ja korkeatasoisella valmiudella ehkäistään onnettomuuksia ennen kuin syntyvätään ja minimoidaan haittoja silloin, kun niitä ei voida ennalta estää.

Toivomme teille hyviä lukuhetkiä pelastus- ja turvallisuustutkimuksen parissa!

Kuopiossa 7.5.2024

Marko Juutinen

YTT

Erikoistutkija, Pelastusopisto

Hanna Nygren

KM

Erikoistutkija, Pelastusopisto

Sisällys

Posttraumatyöpajan koettuja hyötyjä pelastusalan ammattilaisten työhön ja arkeen yleisesti	6
Vaikuttaaks tää? -kampanjan vaikuttavuuden arvioinnin menetelmät pelastusalalla – tapaus NouHätä!	23
Maahanmuuttajat pelastustoimen resurssipulan helpottajina	46
Sotaa kaupungeissa vai sotaa kaupungeista? – Sodan kokemuksista väestön toimintakykyyn ja lainsäädännön muutokset väestönsuojeluun	67

Kirjoittajat

Ahonen, Tiina, YTM, väitöskirjatutkija, Itä-Suomen yliopisto

Jokela, Jorma, FT, dosentti, Maanpuolustuskorkeakoulu, osa-aikainen projektiasiantuntija,
Laurea-ammattikorkeakoulu TKI-yksikkö, opettaja MSc of Global Health and Crisis Management-kurssi

Korpela, Sanna, PsM, projektitutkija, Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu

Latva-aho, Markus, YAMK-tradenomi, sotatieteiden tohtoriopiskelija, Maanpuolustuskorkeakoulu,
turvallisuuspäällikkö, Hyvinkään kaupunki

Lotta, Elina, Ensihoitaja YAMK, vs. Ensihoidon palvelupäällikkö.
Päijät-Hämeen Hyvinvointialue / Päijät-Hämeen Pelastuslaitos

Mäki-Opas, Tomi, Professori, yhteiskuntapolitiikka, vaikuttavuuden tutkimus,
Itä-Suomen yliopisto (UEF), Pohjois-Savon hyvinvointialue (PSHVA)

Nordquist, Hilla, dosentti, FT, TtM, MSc DM, yliopettaja, Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu

Ojala, Tarja, DI, KM, AmO, erikoistutkija, Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö (SPEK)

Puustinen, Alisa, dosentti, YTT, KTM, erityisasiantuntija, sisäministeriö

Rikkilä, Saana, VTM, tutkija, Pelastusopisto

Somerkoski, Brita, dosentti (turvallisuuspedagogiikka), KT, erikoistutkija,
opettajankoulutus (Rauma), Turun yliopisto

Sundblom, Dan, VTM, tutkija, Pelastusopisto

Posttraumatyöpajan koettuja hyötyjä pelastusalan ammattilaisten työhön ja arkeen yleisesti

***Lotta, Elina**, Ensiohittaja YAMK, vs. Ensiohittion palvelupäällikkö.

Päijät-Hämeen Hyvinvointialue / Päijät-Hämeen Pelastuslaitos

***Korpela, Sanna**, PsM, projektitutkija, Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu

Nordquist, Hilla dosentti, FT, TtM, MSc DM, yliopettaja, Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu

Tiivistelmä

Pelastusalan ammattilaiset kokevat työssään tilanteita, jotka voivat traumatisoida ja siten haitata yksilön arkea ja aiheuttaa mielenterveysongelmia. Posttraumatyöpajassa käsitellään traumakoemuksia eri menetelmin, ja tavoitteena on palauttaa osallistujien työkykyä ja psyykkistä hyvinvointia.

Tässä tutkimuksessa selvitettiin pelastusalan ammattilaisille järjestetyn posttraumatyöpajan koettuja hyötyjä osallistujien työhön ja arkeen yleisesti. Tämä jaottelu kuvastaa pelastusalan ammattilaisten elämän kokonaisvaltaisuuden kannalta mielekästä jaottelua. Arjella yleisesti tarkoitetaan sekä työhön että työn ulkopuoliseen elämään liittyviä asioita. Posttraumatyöpaja on kolmipäiväinen interventio, johon kuuluu vertaistukea, psykoedukaatiota ja ammattilaisen tapaamisia, joihin voi kuulua myös silmänliikkeillä poisherkistäminen ja uudelleen prosessointi (EMDR). Tutkittavien ryhmän (n=15) muodostivat keväällä 2021 posttraumatyöpajaan osallistuneet pelastajat ja ensiohittajat. Aineisto koostui kuusi kuukautta posttraumatyöpajan jälkeen tehdyistä yksilöhaastatteluista, jotka analysoitiin induktiivisella sisälönanalysysillä.

Posttraumatyöpajan koetuista hyödyistä työhön muodostui kolme yläluokkaa: 1) psyykkisten voimavarojen ylläpito konkreettisesti 2) oivallukset ja muutokset psyykkisessä työhyvinvoinnissa ja 3) ammatillinen innostuminen. Näihin yläluokkiin liittyi 11 alaluokkaa. Koetuista hyödyistä arkeen yleisesti muodostui neljä yläluokkaa: 1) myönteisempi olotila, 2) psyykkisestä hyvinvoinnista huolehtiminen, 3) arkea haitanneiden oireiden, tunteiden ja kokemusten lieventyminen sekä 4) tukiverkoston vahvistuminen. Näiden yläluokkien alla jaoteltiin 13 alaluokkaa.

Posttraumatyöpajalla oli monia myönteisiä koettuja hyötyjä osallistujien työhön ja arjen eri osa-alueisiin, ja tulokset alustavasti puoltavat sen toimivuutta osana pelastusalan työntekijöiden psyykkistä tukea.

Avainsanat: pelastusala, trauma, posttraumatyöpaja, laadullinen tutkimus

* Jaettu ensimmäinen kirjoittajuus.

The Experienced Benefits of Post Critical Incident Seminar on Work and Everyday Life in General for Emergency Service Personnel

Abstract

Emergency service personnel face traumatic incidents at work that can disturb everyday life and cause mental health problems. In Post Critical Incident Seminar (PCIS), traumatic experiences are helped with different approaches and the aim is to recover the working ability and psychological wellbeing of participants.

In this study, the experienced benefits of PCIS on work and everyday life in general were studied. This division describes the meaningful aspects of life of rescue workers. Everyday life in general refers to aspects at work and outside of work. PCIS is a three-day intervention that consists of peer support, psychoeducation and meetings with a professional that can also include eye movement, desensitization, and reprocessing (EMDR). The participants (n=15) were the attendants (firefighter and paramedics) of PCIS that was arranged for emergency service personnel in spring 2021. The data consisted of individual interviews that were conducted six months after the PCIS and were analyzed with inductive content analysis.

The experienced benefits of PCIS for work life included three upper categories: 1) Maintenance of psychological resources concretely, 2) Insights and changes in psychological occupational health, and 3) professional enthusiasm. These upper categories consisted of 11 sub-categories. The benefits for everyday life in general included four upper categories: 1) More positive state of mind, 2) Taking care of psychological wellbeing, 3) Decrease of disturbing symptoms, emotions and experiences, and 4) Strengthening of support network. These upper categories included 13 sub-categories.

PCIS had many positive experienced benefits on the work and the everyday life in general of the participants, and the results indicate its effective-

ness as a part of psychological support for emergency service personnel.

Keywords: emergency services, trauma, post critical incident seminar, qualitative research

Upplevda fördelar av posttraumaverkstad för arbete och vardag i allmänhet för professionella inom räddningsbranschen

Sammanfattning

Professionella inom räddningsbranschen genomgår sådana situationer i sitt arbete som kan orsaka trauma och på så sätt försvåra individens vardagliga liv och orsaka problem med den mentala hälsan. I posttraumaverkstaden bearbetas traumatiska upplevelser med olika metoder och målsättningen är att återställa deltagarnas arbetsförmåga och psykiska välbefinnande.

I den här forskningen utreds upplevda fördelar av posttraumaverkstad för deltagarnas arbete och vardag i allmänhet. Posttraumaverkstaden organiserades för professionella inom räddningsbranschen. Den här fördelningen återspeglar olika meningsfulla delar av livet för professionella inom räddningsbranschen. Med vardag i allmänhet avses saker som hör ihop med arbetet och livet utanför arbetet. Posttraumaverkstaden är en tre dagar lång intervention som innehåller kamratstöd, psyko-education och möten med experter som även kan innehålla desensibilisering och nybearbetning med ögonrörelser (EMDR). Deltagarna (n=15) i den här forskningen var räddningsmanskaper och akutvårdare som deltog i posttraumaverkstaden under våren 2021. Materialet består av individuella intervjuer som gjordes sex månader efter posttraumaverkstaden och analyserades med en induktiv innehållsanalys.

Upplevda fördelar av posttraumaverkstaden för arbetet bildade tre överklasser: 1) konkret underhåll av psykiska resurser, 2) insikter och änd-

ringar i den psykiska arbetshälsan och 3) professionell entusiasm. De här överklasserna innehåller 11 underklasser. Upplevda fördelar för vardagen i allmänhet bildade fyra överklasser: 1) mer positivt tillstånd, 2) att sköta om det psykiska välbefinnandet, 3) lindring av symtom, känslor och erfarenhet som störde vardagliga livet och 4) förstärkning av stödnätverket. De här överklasserna innehåller 13 underklasser.

Posttraumaverkstaden hade många positiva upplevda fördelar för arbetet och olika delar av livet för deltagarna. Resultaten stöder preliminärt hur väl verkstaden kan fungera som en del av det psykiska stödet för professionella inom räddningsbranschen.

Nyckelord: räddningsbranschen, trauma, posttraumaverkstad, kvalitativ forskning

Johdanto

Pelastusalalla työntekijät altistuvat mahdollisesti traumatisoiville tapahtumille, ja työntekijöillä esiintyy muuta työväestöä enemmän mielenterveysongelmia, kuten traumaperäisen stressihäiriön oireita ja masennusta (Alaqeel ym. 2019; Khan ym. 2020; Köhler ym. 2018; Lee 2019; Petrie ym. 2018). Psykkistä kuormaa lisäävät monet pelastusalan työn erityispiirteet, kuten fyysisen ja psyykkisen väkivallan uhka (Knor ym. 2020; McGuire ym. 2018). Myös läheisten ihmisten hoitaminen (Donnelly & Bennett 2014) sekä akuutit lapsipotilastapaukset koetaan erityisen kuormittavana (Bohström ym. 2017). Esimerkiksi EMDR (Eye Movement Desensitization and Reprocessing) -intervention, jossa traumaattisia muistoja prosessoidaan uudelleen mielenterveysammattilaisen ohjaamana, sovellutuksen on havaittu hyödyttävän pelastajia sisältävää joukkoa välittömästi ja kolmen kuukauden seurannan jälkeen (Jarero ym. 2013).

Pelastusalan työntekijöiden kokemien mahdollisesti traumatisoivien tapahtumien vaikutukset voivat heijastua työssä suoriutumisen ja työhyvinvoinnin lisäksi laajemmin arkeen. Ensilinjan aut-

tajien, jotka kärsivät traumaperäisestä stressihäiriöstä, perheiden on havaittu voivan myös kärsiä trauma-oireista ja myös esimerkiksi muutoksia perheenjäsenten rooleissa ja suhteessa puolisoon on kuvattu (May ym. 2022). Traumaperäisen stressihäiriön ja masennuksen oireista kärsivät pelastajat ovat raportoineet enemmän esimerkiksi ahdistusta perheessä, enemmän aggressiota ja seksuaalista tyytymättömyyttä kuin he, joilla näitä oireita ei ollut (Majani ym. 2023). Näin ollen pelastusalan työntekijöiden kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin ymmärtämisen kannalta työn ohella on mielekasta huomioida arjen elämä yleisellä tasolla.

Posttraumatyöpaja on kohdennettu työntekijöille, jotka ovat työssään kohdanneet traumaattisen tapahtuman, joka vielä pidemminkin ajan jälkeen vaikuttaa kielteisesti arkeen ja työnteekoon (McNally & Solomon 1999). Posttraumatyöpajassa on mahdollista käsitellä traumaattisia kokemuksia luottamuksellisessa ilmapiirissä yksilöllisen mielenterveysammattilaisen tuen/EMDR-intervention ja ryhmämuotoisen psykoedukaation avulla. Myös vertaistuki on työpajan elementti. Posttraumatyöpajan toimintamalli on lähtöisin Yhdysvalloista ja ollut Suomen poliisitoimella muokattuna käytössä säännöllisesti vuodesta 2012 lähtien. (Järvelin 2011; McNally & Solomon 1999; Sumanen 2020). Ensimmäinen pelastusalan posttraumatyöpaja järjestettiin Suomessa vuonna 2019 (Sumanen 2020).

Aiempien poliisitoimen posttraumatyöpajoja arvioivien yhdysvaltalais tutkimusten (Lamphear 2012; Sparn 2016) ja pelastusalan ensimmäisen työpajan lyhyen aikavälin hyödyistä tehdyn suomalaisen haastattelututkimuksen (Sumanen 2020) perusteella posttraumatyöpaja on toimiva malli traumaattisten kokemusten käsittelyyn ja psyykkisen työkyvyn palauttamiseen. Pidemmän seuranta-ajan hyödyistä ja vaikutuksista on tarve saada tutkimustietoa. Yleisesti arjen huomiointi työn lisäksi on oleellista laajemman ja tarkemman käsityksen saamiseksi posttraumatyöpajan hyödyistä, mutta tutkimuksen haastattelussa tähän viittaavan muun elämän sisältöjen tarkempaa määrittelyä etukäteen ei nähty tarkoituksen-

mukaiseksi, vaan teemaa haluttiin lähestyä rajaamatta sen sisältöä ennalta. Toisessa tämän hankkeen tutkimuksessa havaittiin masennuksen, ahdistuksen ja traumaattisen stressin oireipisteiden vähenevän posttraumatyöpajaan osallistumisen myötä (Korpela & Nordquist 2023). Tässä laadullisessa tutkimuksessa arvioitiin keväällä 2021 pelastuslaitosten henkilöstölle suunnatun posttraumatyöpajan koettuja vaikutuksia työhön ja arkeen yleisesti kuuden kuukauden seuranta-ajalla aineistolähtöisesti.

Tutkimuskysymykset olivat: Miten posttraumatyöpaja oli vaikuttanut osallistujien 1) työhön ja 2) arkeen yleisesti kuusi kuukautta työpajaan osallistumisen jälkeen arvioituna?

Menetelmät

Pelastusalan posttraumatyöpaja vuonna 2021

Posttraumatyöpaja oli kolmipäiväinen internaattimuotoinen interventio, joka koostui ensilinjan auttajan työn psyykkisiin vaikutuksiin liittyvistä psykoedukaatio- ja muista työhön ja toipumiseen liittyvistä luennoista, vertaistuesta ja EMDR-interventiosta/asiantuntijatapaamisista (psykoterapeuttin kanssa, järjestäjien toimesta ei luokiteltu terveydenhuollon toiminnaksi). Jokaiselle tarjottiin kaksi yksilöllistä tapaamista, joissa voitiin hyödyntää esimerkiksi EMDR- ja EMD-interventioita tai muita psykoterapeuttin parhaaksi katsomia mene-

telmiä. Tapaamisia ei kuitenkaan luokiteltu terveydenhuollosi. Posttraumatyöpaja on strukturoitu ja alun perin kehitetty Yhdysvalloissa FBI:n poliisien tueksi kriittisten työtapaturmien aikaansaamien oireiden hoitoon (McNally & Solomon 1999), ja muokattuna strukturoituna versiona järjestetty pelastusalan työntekijöille Suomessa. Posttraumatyöpajan psykoterapeutit olivat kokeneita psykoterapeutteja. Vertaistukihenkilöt olivat pelastusalan ammattilaisia sekä yksi heistä posttraumatyöpajan Suomeen tuonut poliisi. Posttraumatyöpajan tarkempi ohjelma löytyy liitteestä 1.

Kohderyhmä

Tämän haastattelututkimuksen kohderyhmän muodostivat keväällä 2021 järjestetyn pelastusalan posttraumatyöpajan 16 osallistujaa, jotka olivat taustaltaan Suomen pelastuslaitoksilla työskenteleviä pelastajia ja ensihoitajia. Joukossa oli eri sukupuolia edustavia pelastusalan työntekijöitä, joilla oli vaihteleva työkokemus. Osallistujien iän keskiarvo oli 44 vuotta. (Taulukko 1).

Työpajan järjestäjät valitsivat osallistujat hakemusten perusteella. Kirjoittajat eivät osallistuneet tähän valintaprosessiin. Keskeisenä valintakriteerinä oli yli kuusi kuukautta sitten koettu traumaattinen tapahtuma, joka edelleen vaikutti kielteisesti hakijan elämään. Tällaisia tapahtumia oli mahdollisesti myös useita. Kielteisten vaikutusten arvioinnin pohjana olivat hakemuksessa esitetyt perustelut kuormitukselle ja koettu tarve käsitellä asian herättämiä tunteita. Valintakriteeri-

Taulukko 1. Kohderyhmän taustatiedot: työkokemus pelastusalalla ja ikä

Työkokemus	n	Ikä	n
0–5	0	20–30	0
6–10	2	31–40	5
11–15	10	41–50	6
16–20	1	51–60	4
20+	2	60+	0

nä oli kuormituksen vaikutus elämään. Kuormituksen oli mahdollista olla työtehtävistä tullutta ja vaikuttaa koko arkielämään tai siviilielämästä heijastuen myös työhön. Hakijat tunnistivat tapahtuman itse. Posttraumatyöpajan johtaja ja klininen johtaja valitsivat hakijat kuvausten perusteella, ja tarkennuksia pyydettiin tarvittaessa kirjallisesti tai suullisesti.

Haastattelujen toteuttaminen

Artikkelin viimeisenä kirjoittajana toimiva kokenut tutkija esitteli paikan päällä posttraumatyöpaja aluksi seurantalutkimuskokonaisuuden. Tutkimukseen osallistuminen oli vapaaehtoista. Kaikki posttraumatyöpajan osallistujat osallistuivat tähän tutkimukseen antamalla tietoisien suostumuksen kirjallisesti.

Puoli vuotta posttraumatyöpajan jälkeen artikkelin toinen kirjoittaja keräsi tutkimusaineiston yksilöhaastatteluin. Toinen kirjoittaja on traumatisoitumiseen perehtynyt psykologi. Ennen haastatteluajankohdtien sopimista osallistujille lähetettiin viimeisen kirjoittajan toimesta esittelyteksti, jossa kerrottiin haastattelijan ammatillisesta kokemuksesta sekä kiinnostuksesta tutkimusaiheeseen, ja haastattelijan toimivan tutkijan roolissa eikä asiakastyötä tekevänä psykologina. Tämän jälkeen osallistujat sopivat haastatteluajankohdat suoraan haastattelijan kanssa.

Artikkelin toinen ja viimeinen kirjoittaja laativat haastattelurungon, jota testattiin aiheeseen perehtyneen pelastusalan työntekijän kanssa koehaastattelulla ennen varsinaisia haastatteluja. Koehaastattelun tarkoituksena oli tukea varsinaisten haastattelujen onnistumista. Haastattelun teemat sekä tietoa aineiston käsittelystä lähetettiin etukäteen osallistujille. He myös antoivat erillisen tietoisien suostumuksen osallistua haastatteluun.

Haastattelun teemat käsittivät kokonaisuudessaan posttraumatyöpajan vaikutukset traumaattisen tapahtuman herättämiin kokemuksiin (sekä olotilaan) ja elämän eri osa-alueisiin (työ ja muu elämä), henkisen kuorman purkuun kohdistetut toiminnot ja hoidot sekä posttraumatyöpajan vai-

kutuksen kykyihin ja taitoihin käsitellä henkisesti kuormittavia työtapauksia. Tämän tutkimuksen aineisto koostui ensimmäiseen teemaan liittyen työpajan koetuista vaikutuksista elämän eri osa-alueisiin käsittäen työn ja muun elämän, eli koko aineiston laajuus oli tämän tutkimuksen aiheetta suurempi ja haastattelurunko pitempi.

Haastattelurungon kysymysjärjestys koettiin tarpeelliseksi muuttaa kolmannen haastattelun jälkeen sujuvuuden parantamiseksi. Muutoksen tekivät toinen ja viimeinen kirjoittaja. Ensimmäisen teeman paikka ei kuitenkaan muuttunut.

Haastatteluihin annettiin mahdollisuus osallistua kasvotusten tai etänä. Vain yksi haastattelu toteutettiin kasvokkain, muut etänä. Yksi haastattelu jouduttiin teknisestä ongelmasta johtuen nauhoittamaan kahtena eri päivänä. Kaikki haastattelut nauhoitettiin kahdella ääninauhurilla, ja haastattelunauhat aukikirjoitettiin ostopalveluna. Osallistujien lopullinen määrä, eli tutkimuksen osallistujamäärä, oli 15 yhden osallistujan jättäessä saapumatta sovittuun etätapaukseen.

Haastattelujen yhteenlaskettu kokonaispituus oli 1014 minuuttia ja keskimääräinen haastattelun kesto oli 63 minuuttia (vaihteluväli 52–98 minuuttia). Kokonaisuudessaan aukikirjoitettua tekstiä muodostui 321 sivua (tyyli Verdana, fontti 8, riviväli 1,08).

Aineiston analysointi

Tämän tutkimuksen kohteena oli haastatteluaineistosta rajattu teema, joka analysoitiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä (Elo & Kyngäs 2008). Artikkelin toinen kirjoittaja poisti kaikki osallistujia tai muita henkilöitä yksilöivät tiedot aukikirjoitetusta aineistosta ennen analyysivaihetta, jonka jälkeen artikkelin ensimmäinen kirjoittaja suoritti sisällönanalyysin. Analyysin tehneellä tutkijalla on kokemusta pelastusalan suorittavasta työstä ja lähiesihenkilönä.

Analyysin aluksi aineisto luettiin huolellisesti. Tämän jälkeen aineistosta poimittiin kaikki tiettyyn tutkimuskysymykseen sopivat sisällöt lauseina tai useampina lausekokonaisuuksina, eli analy-

siyksiköinä. Seuraavaksi poimitut analyysiyksiköt pelkistettiin huolehtien alkuperäisen ydinajatuksen säilymisestä. Pelkistykset taulukoitiin ja samansisältöiset pelkistykset muodostivat alaluokat. Samansisältöiset alaluokat puolestaan muodostivat yläluokat, ja kokonaisuus muodosti vastauksen kuhunkin tutkimuskysymykseen. Luokkien muodostamiseen ei käytetty tietokoneavusteista järjestelmää, vaan se suoritettiin manuaalisesti. Tulkin oikeellisuuden tueksi alkuperäiseen aineistoon palattiin useasti analyysin aikana. Artikkelin toinen ja viimeinen kirjoittaja tukivat analysointiprosessia tiiviisti, ja analyysin edetessä muodostetuista luokista käytiin jatkuvaa keskustelua tutkimusryhmän kesken. Jälkikäteen aineistosta laskettiin pelkistysten lukumäärät eri haastateltavilta ala- ja yläluokkatasolla aineiston analyysin syventämiseksi ja luotettavuuden varmentamiseksi. Tarkastelun kohteena oli siis, kuinka monelta eri haastateltavilta tuli mainintoja, joista muodostettiin pelkistyksiä, tiettyyn ala- tai yläluokkaan. Tässä tarkastelun kohteena ei siis ollut kokonaisuutena eri pelkistysten lukumäärät kussakin ala- tai yläluokassa, koska yksittäisen haastateltavan useampi maininta samaan ala- tai yläluokkaan luokiteltavasta pelkistyksestä ei näyttäydy esimerkiksi vastaustyyliero-

jen kannalta merkityksellisenä. Merkityksellisempää näin ollen oli tarkastella, kuinka moni haastateltava on vastannut samankaltaisesti muiden kanssa, jolloin voitiin mahdollisesti tavoittaa tiettyä toistuvuutta vastaajien välillä.

Eettinen ennakkoarviointi

Tutkimukselle haettiin Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulun eettisen toimikunnan ennakkoarviointi. Puoltava lausunto vastaanotettiin 13.11.2020.

Tulokset

Posttraumatyöpajan koetut hyödyt työhön kuusi kuukautta työpajaan osallistumisen jälkeen arvioituna

Posttraumatyöpajan koetut hyödyt työhön muodostivat kolme yläluokkaa: psyykkisten voimavarojen ylläpito konkreettisesti, oivallukset ja muutokset psyykkisessä työhyvinvoinnissa ja ammatillinen innostuminen (taulukko 2). Nämä yläluokat koostuivat yhteensä 11 alaluokasta.

Taulukko 2. Posttraumatyöpajan koetut hyödyt työhön. Suluissa kunkin luokan jälkeen merkitty lukumäärä, joka kertoo, kuinka monta eri haastateltavaa on maininnut kyseiseen luokkaan kuuluvan asian.

Yläluokat	Alaluokat
Psyykkisten voimavarojen ylläpito konkreettisesti (10)	Työhön valmistautuminen (2) Poissoolo toipumisen edistämiseksi (5) Alanvaihtosuunnitelmat hyvinvoinnin turvaamiseksi (3)
Oivallukset ja muutokset psyykkisessä työhyvinvoinnissa (9)	Ymmärrys psyykkisen työhyvinvoinnin merkityksestä (3) Halu jakaa tietoa psyykkisestä työhyvinvoinnista (2) Armollisuus itseä kohtaan (4) Tietoisuus omista oikeuksista (3)
Ammatillinen innostuminen (12)	Ammatillisen itsetunnon kohentuminen (2) Potilaskohtaamiset mielekkäämpiä (2) Arvostus omaa työtä kohtaan (3) Rennompi työote (9)

Psyykkisten voimavarojen ylläpito konkreettisesti. Haastateltavat kuvasivat, että työpajan jälkeen omiin psyykkisiin voimavaroihin kiinnitettiin enemmän huomiota ja omaan työhyvinvointiin panostettiin aiempaa runsaammin. Työvuoroon valmistauduttiin huolellisemmin esimerkiksi lepäämällä ennen työvuoroa ja varaamalla lepoaikaa työvuoron jälkeiseen aikaan. Toipumisen edistämiseksi esiintyi poissaoloja sairauslomien, virkavapaiden ja työpaikan vaihdon muodossa. Myös pysyvää työnkuvan muutosta haastateltavat toivoivat, ja sen vuoksi oli aloitettu opintoja. He kuvasivat kokevansa opinnot hyväksi varasuunnitelmaksi, mikäli pelastusala alkaisi tuntua liian raskaalta.

Oivallukset ja muutokset psyykkisessä työhyvinvoinnissa. Haastateltavat kuvasivat kokevansa työpajasta saadun tiedon työn koetuista vaikutuksista psyykkiseen hyvinvointiin hyödyllisenä ja apua tuovana. Tiedon kuvailtiin luovan ymmärrystä omille reaktioille ja tunteille, ja sen myötä psyykinen kuormitus oli aiheena normalisoitunut. Haastateltavat sanoivat suhtautuvansa työhön uudella tavalla ja kertoivat osaavansa kuunnella omia tuntemuksia aiempaa paremmin. Psyykkisen työhyvinvoinnin asioita oli alettu nostaa enemmän työpaikalla esiin ja oltiin aktiivisempia aihetta käsittelevissä keskusteluissa. Haastateltavat kuvailivat haluavansa kertoa omista kokemuksista psyykkisesti kuormittaneisiin työtehtäviin liittyen kollegoille aiempaa avoimemmin. Myös jälkipurkua oli uskallettu vaatia oma-aloitteisesti, ja koettu siten itse toimivan myös esimerkkinä muille.

”...ku on kertonu tästä hommasta ja tämmösestä näin niin se on myös semmosta avoimuutta, avoimuutta tuonu siihen työyhteisöön ja. Ja sitten, muutkin on uskaltanut ruveta jopa tunteitaan näyttämään että siellä on saattanu olla se suruki aika lähellä.” (Haastateltava (H)14)

Haastateltavat kuvasivat suhtautuvansa omaan työntekoonsa armollisemmin ja kokivat myös inhimillisille virheille olevan tilaa osana omaa työsuoritusta. Haastateltavat sanoivat ymmärtävänsä myös, että on hyväksyttävää kertoa mah-

dollisista jaksamishaasteista. Haastateltavat kuvasivat, että tekemättömistä asioista ei tunnettu enää syyllisyyttä. Apua myöskin uskallettiin vaatia aiempaa enemmän organisaatiolta ja oltiin tietoisempia, millaista tukea voisi olla saatavilla. Haastateltavat kokivat olevansa terveellä tavalla aiempaa itsekkäämpiä, ja myös omista tarpeista sekä työn epäkohdista uskallettiin puhua aiempaa rohkeammin.

”...sitä on oppinu ruveta työstämään ja olemaan armollisempi siel töissä että, kaikki ei tarvi aina mennä täyden kympin tai kymppi plussan mukaan. Että inhimilliselle virheellekin on tietyllä tavalla semmonen, vara.” (H10)

Ammatillinen innostuminen. Haastateltavat kokivat ammatillisen itsetunnon parantuneen posttraumatyöpajan ansiosta. Myös empatian potilaita kohtaan koettiin palautuneen, ja haastateltavat kuvasivat potilaskohtaamisissa olevan nyt iloa. Arvostus omaa työtä kohtaan oli lisääntynyt. Myös työmotivaatio oli kasvanut tai palautunut entiselle tasolleen. Työn tekeminen oli haastateltavien kokemuksen mukaan nyt rennompaa ja vapautuneempaa, eivätkä tietyt työtehtävät enää jännittäneet. Työviihtyvyyden mainittiin parantuneen ja koettiin, että töihin oli helpompi mennä. Haastateltavat kuvasivat myös tehtävien rajaamista oman jaksamisen tukemiseksi.

”Se selvästi vaikutti ammatilliseen itsetuntoon, positiivisesti.” (H3)

Posttraumatyöpajan koetut hyödyt arkeen yleisesti kuusi kuukautta työpajaan osallistumisen jälkeen arvioituna

Posttraumatyöpajan koetut hyödyt arkeen yleisesti muodostivat neljä yläluokkaa: myönteisempi olotila, psyykkisestä hyvinvoinnista huolehtiminen, arkea haitanneiden asioiden väistyminen, ja tukiverkon vahvistuminen (taulukko 3). Nämä yläluokat koostuivat yhteensä 13 alaluokasta.

Taulukko 3. Posttraumatyöpajan koetut hyödyt arkeen yleisesti. Suluissa kunkin luokan jälkeen merkitty lukumäärä, joka kertoo, kuinka monta eri haastateltavaa on maininnut kyseiseen luokkaan kuuluvan asian.

Yläluokat	Alaluokat
Myönteisempi olotila (10)	Hyväntuulisuus arjessa (7) Kohentunut itseluottamus (4) Ajatukset paremmasta tulevaisuudesta (2)
Psyykkisestä hyvinvoinnista huolehtiminen (10)	Voimavarojen säätely (3) Työpajassa opittujen työkalujen käyttö (3) Psyykkisen tuen hakeminen (4)
Arkea haitanneiden oireiden, tunteiden ja kokemusten lieventyminen (9)	Väsymys ja uniongelmat helpottaneet (5) Pelko ja ahdistuneisuus lievittyneet (3) Kielteisyyks vähentynyt (4) Taakka keventynyt (3)
Tukiverkon vahvistuminen (8)	Rentous perhe-elämässä (5) Avoimuus keskusteluissa (4) Tuki työpajavertaisilta (1)

Myönteisempi olotila. Työpajaan osallistumisen myötä haastateltavat kokivat myönteisiä muutoksia omassa olotilassaan. Iloisuus, piristyminen ja huumori olivat lisääntyneet kuten myös rentous ja seesteisyys. Haastateltavat sanoivat kokeneensa itseluottamuksen vahvistuneen, ja suhtautuminen omaan itseensä oli positiivisempaa. Haastateltavat kuvailivat tekevänsä asioita nyt rohkeammin ja näkivät myös arvoa siinä, mitä saavat aikaan. Elämä koettiin merkitykselliseksi, ja tulevaisuutta suunniteltiin.

”...mun elämään on tullu toivo...että et mä en vielä tienny mitä mä teen ja miten mä teen mut sel-lane että, ei tää lopukaan tähän et mun elämä voi muuttua toisenlaiseks ja on on nyt tietysti muut-tunu paljo sen jälkee että et on ihan eri tekemisen meininki, niinkun kaikessa.” (H9)

Psyykkisestä hyvinvoinnista huolehtiminen. Haastateltavat kuvasivat kiinnittävänsä psyykkiseen hyvinvointiinsa aiempaa enemmän huomiota. Omia voimavaroja tunnistettiin nyt aiempaa paremmin, ja niitä osattiin tarpeen mukaan myös säädellä.

Haastateltavat toivat esiin ymmärtävänsä, että ei kannata ottaa itselleen liikaa töitä ja tekemistä ja että palautuminen on myös tärkeää. Suorituskeskeisyys oli vähentynyt haastateltavien mukaan. Työpajasta saatuja oppeja ja työkaluja käytettiin haastateltavien mukaan näissä asioissa apuna. Tu-kea oli haettu myös mielenterveyspalveluista työpajan rohkaisemana.

”Työpaja tavallaan niin kun rohkasi mua hake-maan apua itselle että tajusin että oikeesti et kyllähän mää niin kun, mä tarvin noihin apua.” (H8)

Arkea haitanneiden asioiden väistyminen. Haastateltavat kuvasivat, että väsymys ja uniongelmat olivat lieventyneet. Myös olo tuntui nyt entistä virkeämmältä, ja ajatukset selkeämmiltä. Arjessa oli jaksavampi olotila. Pelko ja ahdistuneisuus olivat vähentyneet, eikä ajatuksia enää hallinnut pahim-paan valmistautuminen. Ärtynisyys ja negatiivi-suus olivat vähentyneet, ja kyynisyys väistynyt. Haastateltavat kuvailivat myös taakan keventy-neen työpajan myötä.

”Koska mä oon päässy eroon siitä hirveestä takasta mitä oli sillon ennen työpajaa.” (H13)

Tukiverkon vahvistuminen. Posttraumatyöpajan myötä läheisiltä saatu psykososiaalinen tuki oli entisestään vahvistunut. Haastateltavat kertoivat iloisuuden ja rauhallisuuden lisääntyneen perhe-elämässä. Stressikynnyksen koettiin nousseen, ja lasten kiukkua jaksettiin arjessa aiempaa paremmin. Haastateltavat kuvasivat pystyvänsä ottamaan läheiset aiempaa paremmin huomioon, ja perhe-elämän laatu oli parantunut. Haastateltavat sanoivat kokevansa myös, että keskustelut läheisten kanssa olivat syventyneet ja muuttuneet avoimemmiksi. Myös työssä koetuista tunteista oli opittu puhumaan vaihteluvälineellisyys huomioiden. Lisäksi haastateltavat kertoivat saaneensa työpaikasta uusia ystäviä, joiden koettiin toimivan hyvänä vertaistukena arjessa.

”Ja ollaan kyl tosi paljon niinku puhuttu näistä asioista. Ja ihan samoin sitte niinku muun perheen, vanhempien ja sisarusten kanssa ja ystävien kanssa. Että että tota kyl se semmosta niinku huomattavaa avautumista on tuonu sinne siviili-elämään.” (H1)

Pohdinta ja johtopäätökset

Tässä laadullisessa haastattelututkimuksessa selvitettiin keväällä 2021 järjestetyn pelastusalan posttraumatyöpajan koettuja hyötyjä työhön ja arkeen yleisesti kuusi kuukautta työpaikkaan osallistumisen jälkeen. Koetut hyödyt työhön muodostivat kolme yläluokkaa: psyykkisten voimavarojen ylläpito, psyykkisen työhyvinvoinnin edistäminen ja ammatillinen innostuminen. Posttraumatyöpajan koetut hyödyt arkeen yleisesti muodostivat neljä yläluokkaa: myönteisempi olotila, psyykkisestä hyvinvoinnista huolehtiminen, arkea haitanneiden asioiden väistyminen, ja tukiverkon vahvistuminen.

Tässä tutkimuksessa pelastusalaustaisten eri haastateltavien vastauksissa ”Psyykkisten voimavarojen ylläpito konkreettisesti” -yläluokassa esiin

tullut ”poissaolo toipumisen edistämiseksi” on huolestuttava signaali työntekijöiden työssäjaksamisen ja hyvinvoinnin kannalta. Myös tehohoidon sairaanhoitajien, jotka kärsivät PTSD:stä, oireiden seurauksena on havaittu loppuun palamisen (burnout) ja työtytymättömyyden lisäksi aikomusta työn jättämiseen (Levi ym. 2021). Työntekijällä kuuluisi olla tarjottavana systemaattisesti laaja valikoima varhaisen tuen keinoja, ennen kuin poissaolon kautta pyritään palauttamaan jaksamista ja edistämään toipumista. Posttraumaattisen stressin ennaltaehkäisy ohjelmilla ei ole kuitenkaan havaittu olevan yhteyttä merkitsevään poissaolojen vähenemiseen (Di Nota ym. 2021). Posttraumatyöpaja sisältää aiemmista traumaattisista kokemuksista toipumisen avun lisäksi tulevien tapahtumien vaikutusten ennaltaehkäisyä. Tämän tutkimuksen havainto voidaan näin ollen nähdä antavan viitteitä samaan suuntaan Di Notan ynnä muiden (2021) löydöksen kanssa. Toisaalta ”Työhön valmistautuminen” -alaluokkana näyttäytyi yhtenä luokkana vähien mainintojen määrän osalta, mikä voi mahdollisesti kertoa siitä, että keskittyminen psyykkisten voimavarojen osalta ikään kuin ennaltaehkäiseviin toimenpiteisiin ei ollut vielä monelle osallistujalle ajankohtaista osana ajankohtaista aktiivista toipumisprosessia.

”Ammatillisen innostumisen” yläluokassa painottui eri haastateltavien mainintojen lukumäärässä ”Rennompi työote” -alaluokka. Tämä alaluokka ei sisällä ainoastaan ajatuksia siitä, kuinka työhön suhtautuminen on rennompaa sanan varsinaisessa merkityksessä, vaan myös esimerkiksi paniikin, pelon ja jännittämisen tunteet tai pakeneamisen tarpeen kokeminen olivat vähentyneet sekä esimerkiksi helpompi olo ja kevyempi asenne tulleet työtehtävien haastateltavien kuvauksien mukaan. Näiden voidaan ajatella mahdollisesti liittyvän vähentyneisiin traumaaoireisiin (ICD-10) ja sitä kautta mahdollisesti kohentuneeseen työkykyyn. Tehohoitotyöhön, joka myös ympäristönä altistaa työntekijöitä traumaattisille tapahtumille, kohdistuvassa katsauksessa selvitettiin sairaanhoitajien traumaaoireita ja huomattiin PTSD:stä kärsivien tehohoidon sairaanhoitajien piirteinä uudelleen elä-

mistä, välttämistä, kielteisiä muutoksia kognitiossa ja mielialassa sekä yliviirittyneisyyttä (Levi ym. 2021). Vaikka PTSD:llä ei ole Regehrin ja LeBlancin (2017) katsauksen mukaan havaittu olevan suoraan yhteyttä yleiseen suoriutumiseen paljon harjoitelluissa tilanteissa, on sillä havaittu olevan vaikutusta riskien arviointiin ja korkeampaan akuutin stressin tasoon korkean kiireellisyyden tehtävissä.

Verrattuna Levin ynnä muiden (2021) sekä Regehrin ja LeBlancin (2017) havaitsemiin vaikutuksiin työnteossa, voidaan tässä tutkimuksessa nousseiden, ”Rennompi työote” -alaluokkaan kuuluvien, kokemusten nähdä olevan ainakin osittain ikään kuin päinvastaisia näille. Tämä voitaisiin nähdä alustavana viitteenä siitä, kuinka posttraumatyöpajaan osallistuminen voi mahdollisesti vaikuttaa osallistujan työotteeseen ja traumaoireisiin. Suoraviivaista yhteyttä ei liene mahdollista nähdä kriittisen työtapahutuman kokemisen tai traumaoireiden ja työssä suoriutumisen välillä, sillä esimerkiksi poliisikokelailla tehdyssä tutkimuksessa kriittisen tapahtuman kokemisella tai traumaoireilla ei nähty olevan yhteyttä työssä suoriutumiseen (LeBlanc ym. 2007). Vähäisempänä mainintojen määränä tässä tutkimuksessa yhtenä luokkana tuli esiin puolestaan ”Ammatillisen itsetunnon kohentuminen” -alaluokka. Tähän syynä voi olla mahdollinen ajallisesti pidempi prosessi, jota ammatillisen itsetunnon kohentuminen voisi vaatia. Tarkempaa arviota on vaikea näillä tiedoilla antaa, koska tässä tutkimuksessa ei ole keskitytty ja selvitetty sitä, mistä tekijöistä ammatillisen itsetunnon rakentuminen, ja samalla parantuminen, koostuu.

”Myönteisempi olotila” -yläluokassa painottui ”Hyväntuulisuus arjessa” -alaluokka mainintojen lukumäärässä. Tämän alaluokan sisältä voidaan nostaa esimerkiksi huumoriin, myönteisyyteen ja virkeyteen liittyvät maininnat. Myös tunteiden tunnistamisessa voidaan nähdä erityinen arvo, sillä yleisesti tunteista tietoiseksi tuleminen voi edistää resilienssiä ja näin ollen työssä pysymistä (Jacobs ja Keegan 2022). Tässä tutkimuksessa havaittiin kuitenkin sekä tunteiden tunnistamisen että töistä poissaolon teemoja, mikä ei ole yhteneväi-

nen Jacobsin ja Keeganin (2022) tulosten kanssa. Tätä eroa voi osaltaan selittää se, että Jacobsin ja Keeganin (2022) tutkimuksesta poissuljettiin henkilöt, joilla etukäteen kartoitettuna näyttäisi olevan traumaoireilua, mikä oli eri menettely kuin tässä tutkimuksessa. Tässä tutkimuksessa nimenomaisesti ei tehty näin.

”Arkea haitanneiden oireiden, tunteiden ja kokemusten lieventyminen” -yläluokassa tunnistettiin myös ”Väsymys ja uniongelmat helpottaneet” -alaluokka, joka liittyy kiistatta virkeyden kokemiseen teemana, vaikkakaan ei noussut selkeästi muita alaluokkia ylemmäs eri henkilöiden tekemien mainintojen lukumäärässä. Kumulatiivinen kriittisille työtapahutumille altistuminen on yhdistetty painajaisiin poliiseilla mutta vain heikosti yleiseen unenlaatuun (Neylan ym. 2002). Neylan ynnä muut (2002) havaitsivat, että yleisen työympäristön aiheuttama stressi liittyi vahvasti yleiseen unen laatuun. Tässä tutkimuksessa ei ole eroteltu, mitkä kaikki seikat alun perin ovat voineet aiheuttaa univaikeuksia ja kuinka paljon niihin ovat voineet mahdollisesti vaikuttaa traumaattiset tilanteet verrattuna yleiseen työympäristön tuomaan stressiin. Näiden tekijöiden vertailu olisi tärkeää tulevaisuudessa tutkimuksissa. Uupumustyyppisen väsymyksen ei myöskään Adriaenssensin ynnä muiden (2012) tutkimuksen mukaan ole havaittu olevan suoraan traumaattisten tapahtumien altistusten lukumäärään (Adriaenssens ym. 2012). Tässä tutkimuksessa ei ole tarkemmin eritelty tai eroteltu erilaisia väsymyksen tyyppejä.

Tässä tutkimuksessa perhe-elämän koettiin parantuneen ja arkea haitanneiden asioiden väistyneen. Aiempien tutkimusten mukaan pelastusalan työn stressitekijät ja trauma-altistukset saattavat vaikuttaa myös työntekijän perhesuhteisiin (Morman ym. 2020; Sharp ym. 2022), ja organisaatiolähtöinen psykososiaalinen tuki suojaa myös perheiden hyvinvointia (Sharp ym. 2022). Haastattelien tukiverkoston vahvistuminen syventyneiden keskusteluiden ja työpajavertaisilta saadun tuen myötä on myönteinen asia, koska psykososiaalinen tuki auttaa hillitsemään stressitekijöitä ja parantaa hyvinvointia (Kshtriya ym. 2020). Kuor-

mittavien tapahtumien aktiivinen käsittely tuo elämään myönteisiä muutoksia, kuten parantaa itsetuntoa ja arvostusta elämää kohtaan (Ogińska-Bulik & Zadworna-Cieślak 2018). Tässä tutkimuksessa haastateltavat kuvailivat, että heillä on valoisampi ja myönteisempi ajatus tulevaisuudesta, ja he jaksavat sitä nyt myös suunnitella. Niin tässä kuin aiemmassakin posttraumatyöpajan hyötyjä selvittäneessä tutkimuksessa (Sumanen 2020) osallistujat kuvailivat keveyden ja rauhallisuuden lisääntyneet työpajaan osallistumisen myötä. Näin ollen tässä tutkimuksessa havainnollistuu alustavasti posttraumatyöpajan mahdollisuudet hyödyttää sekä erilaisten sosiaalisten verkostojen kautta saatuun tukeen että myönteisiin muutoksiin ajattelussa.

Kuormittaviin työtilanteisiin reagoiminen on yksilöllistä, ja reaktioon vaikuttavat myös työn ulkopuolella koettu stressi ja aiemmat mielenterveysongelmat (Kerai ym. 2017). Kuitenkin tietyt tilanteet, kuten kriittisten lapsipotilaiden ja en-tuudestaan läheisten ihmisten kohtaaminen työtehtävässä koetaan yleisesti ottaen erityisen kuormittaviksi (Boland ym. 2018). Monet tutkimukset suosittelevatkin työntekijöiden psyykkisen työhyvinvoinnin tarkempaa seurantaa sekä ennaltaehkäiseviä toimenpiteitä psyykkisen työhyvinvoinnin tueksi (Eiche ym. 2019; Ricciardelli ym. 2020; Thielmann ym. 2022). Tämä tutkimus antaa viitet-tä, että posttraumatyöpaja voisi olla yksi ratkaisu tähän tarpeeseen tarjoten osallistujalla valmiuksia jatkossa tarkkailla omaa psyykkistä vointia ja rea-goida sen laskuun ajoissa. Pitkään jatkunut kuor-mittuminen voi johtaa pahimmillaan loppuun pa-lamiseen, työsuorituksen tason laskuun ja myös alan vaihtoon (Wojtysiak ym. 2021). Joskus post-traumatyöpajassa tai sen jälkeen voi myös nousta esiin henkilökohtaisia asioita tai ajattelu- tai toi-mintamalleja, joilla voi olla syy-yhteys jo lapsuu-teen. Tällöin niiden käsittelyä voi olla tarkoituk-senmukaista jatkaa posttraumatyöpajan jälkeen esimerkiksi psykoterapiassa. Tämä ei poissulje saatua hyötyä esimerkiksi tiettyyn traumaattiseen tapahtumaan liittyen, vaan pikimmin lisähyötynä voidaan nähdä tunnistettu tarve myös jatkotuelle.

Tämän tutkimusten tulosten kanssa yleisellä tasolla samansuuntaiseen hyötyyn viittaavana voi-daan nähdä samassa tutkimushankkeessa toteute-tun määrällisen tutkimuksen tulokset, jotka toivat esiin masennus-, ahdistus- ja traumaoirepisteiden laskua posttraumatyöpajaan osallistumisen myötä (Korpela & Nordquist 2023).

Työpaikkojen ja esihenkilöiden rooli on keskei-nen tietyn henkilön osallistumisen mahdollistaja-na, koska työpajaan osallistuminen vaatii työvuo-rojärjestelyjä. Jos esihenkilö tai laajemmin työ-paikka ei näe arvoa tällaiselle toiminnalle henkilös-tön hyvinvoinnin tueksi, jää työntekijä hyvin han-kalaan tilanteeseen. Mahdollista posttraumatyöpa-jan tarpeen tunnistamista voisi ideaalisti tapahtua työpaikalla esihenkilöiden ja kollegoiden tukema-na, jos he ovat huolissaan työntekijästä. Myös työ-terveyshuollolla voisi olla keskeinen rooli posttrau-matyöpajaan ohjaamisessa, ja heitä olisi tarpeen aktiivisesti tiedottaa tästä mahdollisuudesta.

Yleisesti voidaan tiivistää toisistaan erilaisten traumaattiseen tapahtumaan todennäköisesti liit-tyvien oireiden tai reaktioiden vähentyneen koke-muksellisesti tutkittavien kuvausten perusteella.

Tutkimuksen rajoitteet

Tässä tutkimuksessa lähestymistapa oli laadul-linen, ja kohderyhmään kuului vain 16 henkilöä. Tutkimuskysymyksen taustalla ei ollut varsinaista teoreettista viitekehystä, jolloin aineistolähtöisyys oli perusteltua. Kaikki työpajan osallistujat osal-listuivat tutkimukseen pois lukien yksi osallistu-ja. Laadullinen ote kuitenkin rajaa mahdollisuuksia yleistää tuloksia. Koska tutkimuksen kohteena ovat vain yhden posttraumatyöpajan osallistujat, on esimerkiksi ryhmadynamiikka voinut vaikut-taa osallistujien kokemukseen työpajasta. Koska tutkimus on toteutettu ilman vertailuryhmää, ei ole mahdollista tarkkarajaisesti erottaa juuri post-traumatyöpajan vaikutuksia tutkittaviin. Näin ol-len termiksi on valittu hyödyt vaikutusten asemes-ta. Haastattelussa kysytyt vaikutukset muunnet-tiin tuloksia varten hyödyiksi täsmällisemmän il-maisun tavoittamiseksi. Tämä väistämättä sisältää

myös tutkijoiden tulkintaa tietyissä määrin, että vaikutukset tulkitaan hyödyiksi.

Voidaan kuitenkin ajatella, että posttraumatyöpajaan kuuluneet yksilölliset tai pienryhmässä toteutetun tuen muodot yhteisöllisten tuen muotojen lisäksi vähentävät ryhmädynamiikan mahdollista vaikutusta. Lisäksi tämän tutkimuksen aineistonkeruun toteuttaminen yksilöhaastatteluina kuusi kuukautta työpajan jälkeen voidaan nähdä pienentävän mahdollisen ryhmädynamiikan osuutta tuloksia selittävänä tekijänä. Haastateltavien vastauksiin on voinut vaikuttaa sosiaalisen suotavuuden ja posttraumatyöpajan jatkumisen toive, mutta tätä voidaan nähdä osaltaan kontrolloidun sillä, että tutkimuksen suorittajat eivät ole posttraumatyöpajan järjestäjiä tai päätä niiden jatkosta. Mahdollista sosiaalisen suotavuuden vaikutusta voidaan myös kyseenalaistaa vertaamalla tämän tutkimuksen tuloksia saman tutkimushankkeen toiseen, määrälliseen tutkimukseen, jonka tulokset myös viittaavat posttraumatyöpajan myönteisiin hyötyihin (Korpela & Nordquist 2023). Tämä sama määrällinen tutkimus (Korpela & Nordquist 2023) tukee myös osaltaan tässä tutkimuksessa havaittujen hyötyjen ilmenemistä samansuuntaisuudellaan, koska määrällisessä tutkimuksessa ensimmäisenä vertailupisteenä oli ennen työpajan alkua koottu tieto. Tästä samasta tutkimushankkeesta on myös julkaistu kaksi laadullista artikkelia, joiden tulokset viittaavat tämän tutkimuksen tuloksia tukien posttraumatyöpajan vaikutuksiin kokemuksiin ja olotilaan (Korpela & Nordquist 2024a) ja taitojen kehittymiseen (Korpela & Nordquist 2024b).

Muuhun elämään viittaavien mainintojen haastattelussa huomattiin usein viittaavan sekä työn ulkopuoliseen elämään että myös työhön, joten tämä pääluokka nimettiin ”posttraumatyöpajan hyödyt arkeen yleisesti”. Haastateltavat eivät oletettavasti aina ole osanneet tarkkarajaisesti erotella työhön ja arkeen yleisesti kohdistuvia hyötyjä, mikä on inhimillistä mutta voi tuoda tiettyä epätarkkuutta tulosten tulkintaan. Osa haastateltavien maininnoista viittasi ainoastaan perhe-elämään. Tulosten kannalta olisi ollut täsmällisempää erotella vain kotiin ja perheeseen kohdistuvat hyö-

dyt erikseen, mutta tämä ei olisi ollut tämän tutkimuksen aiheen kannalta tarkoituksenmukaista.

Tutkimuksen vahvuudet

Analyysin luotettavuutta voidaan nähdä tukevan tutkimusryhmän jäsenten aktiivinen yhteinen reflektointi ja heidän moniammatilliset taustansa. Tutkimuksen tulosten luotettavuutta ja merkittävyyttä tukee erilaisten traumaattiseen kokemukseen todennäköisesti liittyvien oireiden tai reaktioiden väheneminen verrattuna tilanteeseen, että vain tietynlaiset oireet tai reaktiot olisivat vähentyneet. Koska aineiston kvantifointi on tapahtunut pienellä otoskoolla eikä tämän tutkimuksen fokus ole määrällinen tarkastelu, ei kvantifoinnin määriä vertailla tilastollisilla analyyseillä. Tämän tutkimuksen vertailussa keskityttiin lukumäärien erojen tarkasteluun yleisellä, viitteitä antavalla tasolla. Tämän tutkimuksen tulokset eivät myöskään ole suoraan yleistettävissä muille aloille ja muihin tilanteisiin, mutta tämä empiirinen analyysi tuo arvokkaan lähtökohdan sille, millaisia ilmiöitä toipumisessa posttraumatyöpaja on tietyllä pelastusalan työntekijäryhmälle tuottanut ja näin ollen voisi mahdollisesti muillekin kriittisissä auttamistehtävissä toimiville tuottaa.

Suositukset tutkimuksille tulevaisuudessa

Tulevissa tutkimuksissa on tarpeen harkita myös määrällisiä tutkimusmenetelmiä sekä kontrolliryhmää, jotta tuloksia voidaan yleistää. Tämä tutkimus on myös nostanut esille teemoja, joiden tarkempi jatkotutkimus voisi olla tärkeää pelastusalan konkreettiselle operatiiviselle työlle sekä henkilöstöjohtamisen tarpeisiin. Jos esimerkiksi posttraumatyöpajaan osallistumisen yhteyttä työpoissaoloihin tai suunnitelmiin tai tekoihin pelastusallalla pysymiseen tai jättämiseen, vaadittaisiin tähän pitkäaikaista seurantatutkimusta.

Tutkimuksen rahoittajat: Palosuojelurahasto ja Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu

Lähteet

- Adriaenssens, Jef & de Gucht, Veronique & Maes, Stan (2012). The impact of traumatic events on emergency room nurses: Findings from a questionnaire survey. *International Journal of Nursing Studies* 49(11), 1411–1422, ISSN 0020-7489, <https://doi.org/10.1016/j.ijnurstu.2012.07.003>.
- Alaqueel, Meshal & Algerian, Nawfal & AlNahdi, Muhannad & Almaini, Raiyan (2019). Post-Traumatic Stress Disorder among Emergency Medical Services Personnel: A Cross-sectional Study. *Asian Journal of Medical Sciences* 10(4), 28–31. <https://doi.org/10.3126/ajms.v10i4.23990>
- Bohström, Dan & Carlström, Eric & Sjöström, Nils (2017). Managing stress in prehospital care: Strategies used by ambulance nurses. *International Emergency Nursing* 32, 28–33. <https://doi.org/10.1016/j.ienj.2016.08.004>
- Boland, Lori & Kinzy, Tyler & Myers, Russell & Fernstrom, Karl & Kamrud, Jonathan & Mink, Pamela, & Stevens, Andrew (2018). Burnout and Exposure to Critical Incidents in a Cohort of Emergency Medical Services Workers from Minnesota. *Western Journal of Emergency Medicine* 19(6), 987–995. <https://doi.org/10.5811/westjem.8.39034>
- Di Nota, Paula & Bahji, Anees & Groll, Dianne & Carleton, R.Nicholas & Anderson, Gregory (2021). Proactive psychological programs designed to mitigate posttraumatic stress injuries among at-risk workers: a systematic review and meta-analysis. *Systematic Reviews* Apr 28;10(1):126. doi: 10.1186/s13643-021-01677-7. PMID: 33910641; PMCID: PMC8079856.
- Donnelly, Elizabeth & Bennett, Michael (2014). Development of a critical incident stress inventory for the emergency medical services. *Traumatology* 20(1). <https://doi.org/10.1177/1534765613496646>
- Donnelly, Elizabeth & Bradford, Paul & Davis, Matthew & Hedges, Cathie & Klingel, Michelle (2016). Predictors of posttraumatic stress and preferred sources of social support among Canadian paramedics. *Canadian Journal of Emergency Medicine* 18(3), 205–212. <https://doi.org/10.1017/cem.2015.92>
- Eiche, Christian & Birkholz, Torsten & Jobst, Eva & Gall, Christine & Prottengeier, Johannes (2019). Well-being and PTSD in German emergency medical services – A nationwide cross-sectional survey. *PLOS ONE* 14(7), e0220154. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0220154>
- Elo, Satu & Kyngäs, Helvi (2007). The qualitative content analysis process. *Journal of Advanced Nursing*. JAN Research Methodology.
- World Health Organization (WHO) (1993). The ICD-10 classification of mental and behavioral disorders. World Health Organization.
- Jacobs, Emily & Keegan, Richard (2022). Sustaining optimal performance when the stakes could not be higher: Emotional awareness and resilience in emergency service personnel (with learnings for elite sport). *Frontiers in Psychology* 30;13:891585. doi: 10.3389/fpsyg.2022.891585. PMID: 36118503; PMCID: PMC9472212.
- Jarero, Ignacio & Amaya, Carolina & Givaudan, Martha & Miranda, Alaide (2013). EMDR Individual Protocol for Paraprofessional Use: A Randomized Controlled Trial With First Responders. *Journal of EMDR Practice and Research* 7, 2. DOI: 10.1891/1933-3196.7.2.55
- Järvelin, Juha (2011). Poliisin työturvallisuuden-johtamisen toimivuus kriisitilanteiden yhteydessä. Kolme kouluampumistapausesimerkkiä. Tampereen yliopistopaino Oy.
- Kerai, Salima & Khan, Uzma & Islam, Muhammad & Asad, Nargis & Razzak, Junaid & Pasha, Omrana (2017). Post-traumatic stress disorder and its predictors in emergency medical service personnel: a cross-sectional study from Karachi, Pakistan. *BMC Emergency Medicine* 17(1), 26. <https://doi.org/10.1186/s12873-017-0140-7>
- Khan, Wahaj & Conduit, Russell & Kennedy, Gerard & Jackson, Melinda (2020). The relationship between shift-work, sleep, and mental health among paramedics in Australia. *Sleep Health* 6(3), 330–337. <https://doi.org/10.1016/j.sleh.2019.12.002>
- Knor, Jiri & Pekara, Jaroslav & Seblova, Jana & Peran, David & Cmorej, Patrik & Nemcova, Jitka (2020). Qualitative Research of Violent Incidents Toward Young Paramedics in the Czech Republic. *Western Journal of Emergency Medicine* 21(2), 463–468. <https://doi.org/10.5811/westjem.2019.10.43919>

- Korpela, Sanna & Nordquist, Hilla (2023). Depression, Anxiety, and Traumatic Stress Symptoms among Emergency Service Workers in Finland after a Post-Critical Incident Seminar—A Pilot Study. *Psych*; 5(1):53-59. <https://doi.org/10.3390/psych5010006>
- Korpela, Sanna & Nordquist, Hilla (2024a). Impacts of Post Critical Incident Seminar on emergency service personnel: The critical incident-related experiences and psychological state. *Scandinavian Journal of Psychology* Apr;65(2):240-251. doi: 10.1111/sjop.12967.
- Korpela, Sanna & Nordquist, Hilla (2024b). Supporting emergency service workers to cope with critical incidents that can lead to psychological burden at work – developing skills in the Post Critical Incident Seminar: a qualitative interview study. *BMC Psychology* Jan 22;12(1):44. doi: 10.1186/s40359-024-01534-x. PMID: 38254237; PMCID: PMC10804621.
- Kshtriya, Sowmya & Kobezak, Holly & Popok, Paula & Lawrence, Jacqueline & Lowe, Sarah (2020). Social support as a mediator of occupational stressors and mental health outcomes in first responders. *Journal of Community Psychology* 48(7), 2252–2263. <https://doi.org/10.1002/jcop.22403>
- Köhler, Martina & Schäfer, Hanja & Goebel, Simone & Pedersen, Anya (2018). The role of disclosure attitudes in the relationship between posttraumatic stress disorder symptom severity and perceived social support among emergency service workers. *Psychiatry Research* 270, 602–610. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2018.10.049>
- Lamphear, Marjorie. (2011). Effectiveness of the post critical incident seminar in reducing critical incident stress among law enforcement officers. [Academic dissertation, Walden University].
- LeBlanc, Vicky & Regehr, Cheryl & Jelley, R.Blake & Barath, Irene (2007). Does Posttraumatic Stress Disorder (PTSD) Affect Performance? *The Journal of Nervous and Mental Disease* 195(8):p 701-704. | DOI: 10.1097/NMD.0b013e31811f4481
- Lee, JongSun (2019). Perceived social support functions as a resilience in buffering the impact of trauma exposure on PTSD symptoms via intrusive rumination and entrapment in firefighters. *PLOS ONE* 14(8), e0220454. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0220454>
- Levi Paula & Patrician Patricia & Vance David & Montgomery Aoyjai & Moss Jacqueline (2021). Post-Traumatic Stress Disorder in Intensive Care Unit Nurses: A Concept Analysis. *Workplace Health & Safety* 69 (5): 224-234. doi: 10.1177/2165079920971999. Epub 2020 Dec 24. PMID: 33357068.
- Maguire, Brian & O'Meara, Peter & O'Neill, Barbara & Brightwell, Richard (2018). Violence against emergency medical services personnel: A systematic review of the literature. *American Journal of Industrial Medicine* 61(2), 167–180. <https://doi.org/10.1002/ajim.22797>
- Majani, Alia & Ghazali, Siti & Yoke Yong, Chen & Pauzi, Noraskin & Adenan, Faizul & Manogaran, Kokilah (2023.) Marital conflict, trauma exposure, posttraumatic stress disorder, and depressive symptoms among Malaysian firefighters. *Psychological Reports*. Aug;126(4):1605-1619. doi: 10.1177/00332941221075246. Epub 2022 Feb 23. PMID: 35084251.
- May, Karen & Van Hooff, Miranda & Doherty Matthew & Iannos Marie (2023). Experiences and perceptions of family members of emergency first responders with post-traumatic stress disorder: a qualitative systematic review. *JB I Evidence Synthesis*. 2023 Apr 1;21(4):629-668. doi: 10.11124/JBIES-21-00433. PMID: 36164707.
- McNally, Vincent & Solomon, Roger (1999). The FBI's Critical Incident Stress Management Program. *FBI Law Enforcement Bulletin* 20–26.
- Morman, Mark T & Schrodt, Paul & Adamson, Amber (2020). Firefighters' job stress and the (un)intended consequences of relational quality with spouses and firefighter friends. *Journal of Social and Personal Relationships* 37(4), 1092–1113. <https://doi.org/10.1177/0265407519886355>
- Neylan, Thomas & Metzler, Thomas & Best, Suzanne & Weiss, Daniel & Fagan, Jeffrey & Liberman, Akiva & Rogers, Cynthia & Vedantham, Kumar & Brunet, Alain & Lipsey, Tami & Marmar, Charles (2002). Critical Incident Exposure and Sleep Quality in Police Officers. *Psychosomatic Medicine* 64(2):p 345–352.
- Ogińska-Bulik, Nina & Zadworna-Cieślak, Magdalena (2018). The role of resiliency and coping strategies in occurrence of positive changes in medical rescue workers. *International Emergency Nursing* 39, 40–45. <https://doi.org/10.1016/j.ienj.2018.02.004>

- Petrie, Katherine & Gayed, Aimée & Bryan, Bridget T & Deady, Mark & Madan, Ira & Savic, Anita & Wooldridge, Zoe & Counson, Isabelle & Calvo, Rafael & Glozier, Nicholas & Harvey, Samuel (2018). The importance of manager support for the mental health and well-being of ambulance personnel. *PLOS ONE* 13(5). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0197802>
- Petrie, Katherine & Milligan-Saville, Josie & Gayed, Aimée & Deady, Mark & Phelps, Andrea & Dell, Lisa & Forbes, David & Bryant, Richard & Calvo, Rafael & Glozier, Nicholas & Harvey, Samuel (2018). Prevalence of PTSD and common mental disorders amongst ambulance personnel: a systematic review and meta-analysis. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology* 53(9), 897–909. <https://doi.org/10.1007/s00127-018-1539-5>
- Regehr, Cheryl & LeBlanc, Vicky (2017). PTSD, Acute Stress, Performance and Decision-Making in Emergency Service Workers. *Journal of American Academy of Psychiatry and the Law* 45 (2): 184–192. PMID: 28619858.
- Ricciardelli, Rosemary & Carleton, R. Nicholas, Mooney, Taylor & Cramm, Heidi (2020). “Playing the system”: Structural factors potentiating mental health stigma, challenging awareness, and creating barriers to care for Canadian public safety personnel. *Health: An Interdisciplinary Journal for the Social Study of Health, Illness and Medicine* 24(3), 259–278. <https://doi.org/10.1177/1363459318800167>
- Sharp, Marie-Louise & Solomon, Noa & Harrison, Virginia & Gribble, Rachael & Cramm, Heidi & Pike, Graham & Fear, Nichola (2022). The mental health and wellbeing of spouses, partners and children of emergency responders: A systematic review. *PLOS ONE* 17(6), e0269659. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0269659>
- Sparn, Rachel (2015). A program evaluation of the Post Critical Incident Seminar. (Publication No. 3720164) [Academic dissertation, Spalding University]. ProQuest Dissertations Publishing.
- Sumanen, Hilla (2020). EXPERIENCES AND IMPACTS OF THE POST CRITICAL INCIDENT SEMINAR AMONG RESCUE AND EMERGENCY MEDICAL SERVICE PERSONNEL. *Xamk Research* 15.
- Thielmann, Beatrice & Schnell, Julia & Böckelmann, Irina & Schumann, Heiko (2022). Analysis of Work Related Factors, Behavior, Well-Being Outcome, and Job Satisfaction of Workers of Emergency Medical Service: A Systematic Review. *International Journal of Environmental Research and Public Health* 19(11), 6660. <https://doi.org/10.3390/ijerph19116660>
- Wojtysiak, Katarzyna & Wielgus, Adriana & Zielińska-Więczkowska, Halina (2021). THE IMPACT OF WORKING CONDITIONS ON STRESS AND ITS EFFECTS IN THE GROUP OF PARAMEDICS: A SYSTEMATIC REVIEW. *Humanities & Social Sciences Reviews* 9(4). <https://doi.org/10.18510/hssr.2021.9426>

Liite 1. Ohjelma

Osallistujat voivat saapua maanantaina tapahtumapaikalle rauhoittumaan itselleen sopivana ajankohtana.

Tiistai – Ensimmäinen työpajapäivä

- 09.00 Työpajan avaus ja esittäytyminen
Luottamuksellisuus, avoimuus ja perussäännöt
Aikataulut
Post Critical Incident Seminar -malli, historia ja yleiskatsaus
EMDR; mitä se on ja miten se toimii
Osallistujien esittely
- 10.30 Ohjaajan tarina I ja II
- 12.00 Lounas
- 12.45 Ohjaajan tarina III
- 13.15 Osallistujien kuormittavat tilanteet
Jokainen osallistuja kertoo, mikä on saanut hakeutumaan posttraumatyöpajaan
Päivä päättyy noin klo 17 yhteiseen rentoutus-/ hengitysharjoitukseen.
- 18.00 Päivällinen
Illalla yhteinen tapaaminen. Tapahtumapaikan mukaan erilaisia yhteistoimintoja.
Huomioidaan jokaisen osallistujan tilanne.

Keskiviikko – Toinen työpajapäivä

- 08.00 Hyvää huomenta ja check-in. Huomioita? Miten yö sujui ja millä ajatuksilla toiseen päivään?
- 09.00 Tunne-elämän palautumisen vaiheet – asiantuntijan luento (psykoterapeutti).
- 10.40 Pienryhmien käynnistys – Kolme pienryhmää kokoontuu.
- 11.00 Pienryhmäkeskustelut/ asiantuntijatapaaminen (psykoterapeutin kanssa ja mahdollinen EMDR, järjestäjien toimesta ei luokiteltu terveydenhuollon toiminnaksi)
Yksi ryhmästä poistuu psykoterapeutin tapaamiseen
- 12.00 Lounas
- 13.00 Ulkoilua pienryhmittäin/ asiantuntijatapaaminen (psykoterapeutin kanssa ja mahdollinen EMDR, järjestäjien toimesta ei luokiteltu terveydenhuollon toiminnaksi)
- 14.00 Ensilinjan auttajan roolitasapaino ja vuorovaikutukset – luento (pajan johtaja) / asiantuntija-tapaaminen (psykoterapeutin kanssa ja mahdollinen EMDR, järjestäjien toimesta ei luokiteltu terveydenhuollon toiminnaksi)
- 15.30 Pienryhmäkeskustelu/ asiantuntijatapaaminen (psykoterapeutin kanssa ja mahdollinen EMDR, järjestäjien toimesta ei luokiteltu terveydenhuollon toiminnaksi)
- 16.30 Ensilinjan auttajan työn vaikutus perhe-elämään – luento (vierailija) / asiantuntijatapaaminen (psykoterapeutin kanssa ja mahdollinen EMDR, järjestäjien toimesta ei luokiteltu terveydenhuollon toiminnaksi)

Päivä päättyy yhteiseen kokoontumiseen, kun kaikki osallistujat ovat käyneet asiantuntijan (psykoterapeutti) luona.

Tunnelmat ja ohjelman päätös hengitys /rentoutumisharjoitukseen

n. 18.00 Päivällinen

Illalla yhteinen tapaaminen. Tapahtumapaikan mukaan erilaisia yhteistoimintoja.

Huomioidaan jokaisen osallistujan tilanne.

Torstai – Kolmas työpajapäivä

08.00 Hyvää huomenta ja check-in – Huomioita? Miten yö sujui? Millä ajatuksilla viimeiseen päivään?

08.30 Valmistautuminen ja palautuminen – luento (poliisi) /
asiantuntijatapaaminen (psykoterapeutin kanssa ja mahdollinen EMDR,
järjestäjien toimesta ei luokiteltu terveydenhuollon toiminnaksi)

10.30 Pienryhmäkeskustelu/ asiantuntijatapaaminen (psykoterapeutin kanssa ja mahdollinen EMDR,
järjestäjien toimesta ei luokiteltu terveydenhuollon toiminnaksi)

11.40 Huoneiden luovutus

12.00 Lounas

13.00 Ulkoilua pienryhmittäin/ asiantuntijatapaaminen (psykoterapeutin kanssa ja mahdollinen EMDR,
järjestäjien toimesta ei luokiteltu terveydenhuollon toiminnaksi)

14.15 Selviytymiskeinot

14.45 Toivo! – luento (pappi)

15.15 Osallistujien henkilökohtainen palaute/arvio – kyselytutkimus

15.30 Yhteinen kurssin arviointi, pohdinta sekä päätössanat

16.30 Posttraumatyöpajan osallistujien päätös – Hyvää kotimatkaa!

Ohjelman aikataulu on suuntaa antava. Taukoja pidetään sopivin välein.

Vaikuttaaks tää? -kampanjan vaikuttavuuden arvioinnin menetelmät pelastusalaalla – tapaus NouHätä!

Rikkilä, Saana, VTM, tutkija, Pelastusopisto

Sundblom, Dan, VTM, tutkija, Pelastusopisto

Mäki-Opas, Tomi, professori, yhteiskuntapolitiikka, vaikuttavuuden tutkimus,

Itä-Suomen yliopisto (UEF), Pohjois-Savon hyvinvointialue (PSHVA)

Somerkoski, Brita, dos. (turvallisuuspäädagogiikka), KT, erikoistutkija, opettajankoulutus (Rauma), Turun yliopisto

Ahonen, Tiina, YTM, väitöskirjatutkija, Itä-Suomen yliopisto

Puustinen, Alisa, dos., YTT, KTM, erityisasiantuntija, sisäministeriö

Tiivistelmä

Tämä tutkimus on osa laajempaa ”NouHätä? Nuorten turvallisuuskoulutuksen vaikuttavuus” -tutkimushanketta, jonka keskeisenä tavoitteena oli tutkia NouHätä!-pelastustaitokampanjan vaikuttavuutta. Vaikuttavuudella tarkoitamme sitä, kuinka hyvin NouHätä!-kampanja interventiona saa aikaan sille asetettujen tavoitteiden mukaisia myönteisiä muutoksia nuorten turvallisuuspääomassa. Turvallisuuspääoman määrittelimme koostuvan turvallisuustiedoista, -taidoista, asenteista, luottamuksesta ja tunteesta. Kampanjan vaikutuksia ei ole tutkittu aiemmin, ja myös laajempi, pitkittäisasetelmaan pohjaava tutkimus turvallisuuskoulutuksen vaikutuksista on ollut vähäistä. Tässä menetelmäartikkelissa kuvaamme niitä teoreettisia ja käytännöllisiä valintoja sekä alustavia kokemuksia, joiden avulla olemme tutkineet NouHätä!-toiminnan vaikutuksia ja vaikuttavuutta. Kuvaamme artikkelissa sitä, 1) miten valitsimme ohjelmateorian vaikuttavuustutkimuksen viitekehystä

hyödyntäen, 2) miten valitsimme menetelmät eri tasojen (mikro, meso, makro) vaikutusten kartoittamiseen, sekä 3) miten monimenetelmäinen tutkimusasetelma toimi vaikuttavuustutkimuksessa. Tutkimuskysymyksiin vastaamme niin teoreettisen pohdinnan kuin hankkeessa toteutettujen menetelmien arvioinnin ja käytännöstä nousseiden näkökohtien ja kokemusten kautta. Johtopäätöksenä, monimuotoisesti toteutettavan kampanjan vaikuttavuuden arviointi on haastavaa, mutta kuitenkin mahdollista erilaisia menetelmiä ja aineistoja hyödyntäen, kun se toteutetaan tiiviissä yhteistyössä sidosryhmien kanssa. Tulevaisuudessa NouHätä!-kampanjan vaikuttavuuden arviointia tulisi jatkaa, mikä loisi tutkimustietoon pohjautuvat edellytykset kampanjan systemaattiselle ja pitkäjänteiselle kehittämiselle.

Avainsanat: turvallisuuskoulutus, vaikuttavuus, nuoret

Methods of Evaluating the Effectiveness of NouHätä! Campaign in Finnish Rescue and Emergency Services

Abstract

This research is a part of broader project NouHätä? The Effectiveness of Youth Safety Education, which aims to study the effectiveness of the rescue and fire safety skills campaign NouHätä!. By effectiveness we mean, how well the campaign as an intervention can reach its stated goals in positively affecting the development of safety capital among youth. Safety capital is defined as a combination of safety knowledge, skills, attitudes, trust and feeling. Research on the effects of the campaign has not been conducted before, and there's also a shortage on broader, longitudinal studies on the effectiveness of safety training. This method article describes the theoretical and practical choices and initial experiences on how we planned on researching the effects and effectiveness of NouHätä! campaign. In this article, we describe 1) how we chose the program theory while utilising the effectiveness research framework 2) how we chose the methods to study the effectiveness on different levels (micro, meso, macro), and 3) how the multi-method layout works in effectiveness research. The research questions are answered based on theoretical discussion as well as evaluation of the chosen methods, practice-based perspectives, and experiences. As a conclusion, evaluating a campaign that can be implemented in a variety of ways is challenging but possible, when utilising different methods and data, and working in close co-operation with stakeholders. Moving forward, evaluating the effectiveness of NouHätä! campaign should be continued, which can create the research-based prerequisites in developing the campaign systematically and in long-term.

Keywords: safety education, effectiveness, youth

Metoder till att utvärdera NouHätä!-kampanjens effektivitet inom den finska räddningsbranschen

Sammanfattning

Den här undersökningen är en del av forskningsprojektet "NouHätä? Effekten av säkerhetsutbildning för unga", vars huvudsakliga mål är att forska i effekten av NouHätä!-räddningsfärdighetskampanjen. Med effekt avser vi hur väl NouHätä!-kampanjen som intervention lyckas nå dess utstakade målsättningar beträffande positiva förändringar i ungas säkerhetskaptal. Enligt vår definition består säkerhetskaptal av säkerhetskunskaper, -färdigheter, attityder, tillit och trygghetskänsla. Effekterna av kampanjen har inte studerats tidigare och det har också gjorts lite bred, longitudinell och forskning kring effekterna av säkerhetsträning. I denna metodartikel beskriver vi de teoretiska och praktiska val, samt preliminära erfarenheter av dem, med hjälp av vilka vi utvärderar NouHätä!-interventionens effekter och effektivitet. Artikeln beskriver vi 1) hur vi valde programteori utgående från effektivitetsforskningens ramverk, 2) hur vi valde metoder för att kartlägga effekter på olika nivåer (mikro, meso, makro), och 3) hur ett forskningsupplägg med flera metoder fungerar i effektivitetsforskning. Forskningsfrågorna besvaras utifrån både teoretisk diskussion och genom utvärdering av använda metoder och på basis av erfarenheter av praktiska erfarenheter. En slutsats är att det är utmanande att utvärdera effekterna av en kampanj som implementeras på många olika sätt. Utvärderingen är ändå möjlig med olika metoder och material när den genomförs i nära samarbete med intressenter. I framtiden bör utvärderingen av NouHätä!-kampanjens effektivitet fortsätta, vilket skulle skapa forskningsbaserade förutsättningar för en systematisk och långsiktig utveckling av kampanjen.

Nyckelord: säkerhetsutbildning, effektivitet, ungdomar

Johdanto

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli rakentaa menetelmällinen viitekehys nuorten turvallisuuskoulutuksen vaikutusten ja vaikuttavuuden arviointiin. Tutkimus oli osa laajempaa NouHätä? Nuorten turvallisuuskoulutuksen vaikuttavuus -tutkimushanketta, jossa pyritään pitkittäistutkimukseen perustuvan tutkimusasetelman avulla analysoimaan, millä tavalla NouHätä!-pelastustaitokampanja tukee nuorten turvallisuuspääoman kehittymistä kampanjan aikana ja sen jälkeen (hankkeen tarkemmat tavoitteet ja varsinaiset tutkimustulokset esitetään tarkemmin hankkeen myöhemmin julkaistavassa tutkimusraportissa). Hankkeessa tutkimuskohteena oleva NouHätä!-kampanja on Suomen Pelastusalan Keskusjärjestön (SPEK) vuosittain koordinoima valtakunnallinen pelastustaitokampanja kahdeksaluokkalaisille. Kampanjan keskiössä on kouluilla tai pelastuslaitoksilla annettava turvallisuusopetus.

Vaikuttavuuden arvioinnilla tarkoitetaan, millaisia muutoksia toiminta saa aikaan, mitä tekoja tämän muutoksen aikaansaamiseksi on tehty sekä missä olosuhteissa ja millaisilla resursseilla toiminta on tapahtunut. Arvioinnilla on roolinsa esimerkiksi ohjelmien, interventioiden tai palveluiden kehittämisessä (Robson 2000, 24). Vaikuttavuuden arvioinnin tavoite on selvittää, mikä on tietyn toiminnan, esimerkiksi intervention, tuottama lisäarvo (Malmivaara 2023, 430). Tässä tutkimuksessa vaikuttavuudella tarkoitamme, kuinka hyvin NouHätä!-kampanja interventiona saa aikaan sille asetettujen tavoitteiden mukaisia muutoksia nuorten turvallisuuspääomassa.

Turvallisuuspääoma koostuu tiedoista, taidoista, asenteesta, luottamuksesta ja tunteesta. Luottamus koskee niin yksilön luottamusta omiin kykyihinsä ja mahdollisuuksiinsa toimia kuin luottamusta toisiin ihmisiin ja viranomaisiin. Tunne turvallisuuspääoman osa-alueena taas viittaa erityisesti turvallisuudentunteeseen. (Sundblom ym. 2024.) Yksilön (mikro) lisäksi vaikuttavuuden tarkastelua laajennetaan hankkeessa myös organisaatioiden (meso) ja yhteiskunnan (makro) tasol-

le. Organisaatiotasolla turvallisuuspääoman kehittymistä arvioidaan eritoten eri organisaatioiden edustajien haastattelujen perusteella, ja näiden pohjalta muodostetaan käsitystä myös yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta.

Tutkimus on teoreettinen ja menetelmällinen kuvaus NouHätä? Nuorten turvallisuuskoulutuksen vaikuttavuus -tutkimushankkeen menetelmällisestä perustasta. Tutkimuksen tavoitteena on kuvata menetelmiä ja valintoja sekä kokemuksia hyödynnetyistä menetelmistä, joilla NouHätä!-toiminnan vaikutuksia ja laajemmin vaikuttavuutta on tarkoitus mitata. Tutkimus tarjoaa esimerkin, kuinka lähestyä moniulotteisen, eri alojen asiantuntijuutta yhdistelevän ja eri toimijoiden toteuttaman pelastustaitokampanjan vaikutuksia ja vaikuttavuutta tilanteessa, jossa kansallisia tai kansainvälisiä esimerkkejä on tarjolla hyvin vähän. Taustoitus menetelmällisen viitekehysmekanismille rakentamiselle sekä vaikutusten arvioinnin tutkimuksellisten ja käytännöllisten haasteiden sekä mahdollisten ratkaisujen esille tuominen voivat antaa näkökulmia vaikuttavuustutkimukseen sekä ennen kaikkea auttaa tutkijoita, jotka saattavat painia osin samojen kysymysten äärellä.

Tutkimuskysymyksemme ovat:

1. Miten rakensimme NouHätä? Nuorten turvallisuuskoulutuksen vaikuttavuus -hankkeelle ohjelmateorian vaikuttavuustutkimuksen viitekehystä hyödyntäen?
2. Miten valitsimme menetelmät eri tasojen (mikro, meso, makro) vaikutusten kartoittamiseen?
3. Miten monimenetelmäinen tutkimusasetelmamme toimi ja mitä kokemuksia saimme vaikuttavuustutkimuksen toteuttamisesta?

Tutkimusartikkelissa kuvaamme ensimmäiseksi teoreettisesti vaikuttavuustutkimuksen kenttää ja sitä, mihin tutkimuksemme asettuu sekä perustelemme, miten valitsimme hankkeelle ohjelmateorian. Seuraavaksi kuvaamme, miten valitsimme menetelmät eri tasojen (mikro, meso, makro) kartoittamiseen. Keskitymme vaikuttavuuden tutki-

muksen pohtimiseen pelastusalalla nuoriin keskittyvän kampanjan kontekstissa. Pohdimme myös kehitetyn turvallisuuspääoma-käsitteen mittauksen luotettavuuteen ja yleistettävyyteen liittyviä ulottuvuuksia. Lopuksi pohdimme hankkeessa kertyneen kokemuksen ja hankkeen alustavien tulosten pohjalta, miten monimenetelmäinen tutkimusasetelma toimii vaikuttavuuden tutkimuksessa pelastusalalla.

Taustateoriana vaikuttavuustutkimus

Vaikuttavuus- ja arviointitutkimuksessa pyritään tieteellisen tutkimuksen menetelmien avulla parantamaan tai kehittämään erilaisia toimintoja, kuten interventioita. Vaikuttavuustutkimuksessa tarkastellaan tai vertaillaan toimenpiteiden tai interventioiden vaikutuksia. Vaikuttavuuden voidaan kuvata myös tarkoittavan tietyn suorituksen tiettyä todennäköisyyttä tuottaa haluttuja vaikutuksia (Torkki ym. 2023). Vaikuttavuustutkimuksia on tehty runsaasti. Jokinen on väitöskirjassaan tarkastellut käytettyjä arvioinnin määritelmiä ja koonnut ne taulukoihin (2017, Liite 2, 110–114). Esimerkiksi Pattonin (1997) määritelmä näkee evaluaation systemaattisena tiedonkeruuna, joka kohdistuu ohjelmien toimintoihin, ominaispiirteisiin ja tuloksiin. Siinä tärkeää on tutkimuksen ja evaluaation yhteys, jossa tutkimus todistaa (proves) ja evaluaatio parantaa tai kehittää (improves). Toisen näkökulman mukaan vaikuttavuuden arviointi perustuu ”theory-based-evaluation”-arviointiperinteeseen (Dahler-Larsen 2005, 7; Pawson & Tilley 1997). Dahler-Larsenin (emt.) teosta on hyödynnetty käsillä olevassa artikkelissa laajalti, sillä teos soveltuu yleisluontoisuutensa ja kattavuutensa vuoksi monien tutkimusalojen käyttöön. Aiheesta on kuitenkin myös uudempiä oppikirjoja ja lähteitä, kuten Patjan, Absetzin ja Rautavan ”Terveiden edistäminen” (2023) sekä Parosen, Mäki-Oppaan ja Lammintakasen artikkeli ”Vaikuttavuuden arviointi ja johtaminen julkisissa palveluissa” (2022), joiden keskeiset sisäl-

löt soveltuvat vaikuttavuuden arviointiin myös muilla aloilla.

Vastatakseen kysymyksiin siitä, mikä toimii, kenelle, miten, missä suhteessa, missä määrin ja missä kontekstissa, tutkija pyrkii tunnistamaan vaikutusta aiheuttavat mekanismit samoin kuin kontekstin vaikutuksen. Jokinen (2017, 86) tiivistää Pawsonin ja Tilley'n määritelmää arvioinnin lopputulemasta seuraavasti:

”Interventio toimii (tai ei toimi), koska toimijat tekevät tiettyjä päätöksiä intervention johdosta (tai eivät tee). Toimijoiden päättely vastauksena intervention tarjoamiin resursseihin tai mahdollisuuksiin on se asia joka synnyttää tulokset.”

Kun arkipuheessa puhutaan vaikutuksesta, tarkoitetaan syy-seuraussuhdetta. Vaikuttavuuden arvioinnissa tarkastellaan tieteellisesti sen kohteena olevasta interventiosta johtuvien oletettujen tulosten toteutumista, jonka yhteydessä on olennaista pohtia esimerkiksi mitä tapahtuisi, jos interventiota ei olisi toteutettu lainkaan – vaikuttavuutta pohditaan siis kontrafaktuaalin tai vertailukohdan kautta. Vaikuttavuuden arviointi perustuu prosessien sekä tulosten yhdistelmään. Arvioinnissa vastataan niin sanottuun vaikutuskysymykseen, jossa on kyse siitä, missä määrin saavutetut tulokset ovat tarkastellun intervention tuottamia. (Dahler-Larsen 2005, 7, 8.) Arvioinnin avulla on tarkoitus vastata esimerkiksi kysymyksiin, kannattaako kyseinen interventio toteuttaa, jatkaa sitä, lopettaa se tai valita se kilpailevista ehdotuksista (Soikeli 2011, 39).

Syy-seuraussuhde tunnetaan käsitteellisesti tieteessä kausaalisuutena. Toisin kuin luonnon-tieteissä, ihmistieteissä päätelmien teko kausaalisuuden perusteella ei ole suoraviivaista, mikä tulee ottaa huomioon arvioitaessa tutkimuksen luotettavuutta. Kausaalisuuden kuvaamiseen käytetään menetelmäkirjallisuudessa esimerkiksi varianssi- tai prosessilähtöiseen strategiaan perustuvaa jaoteltua. Varianssilähtöisessä strategiassa pyritään sulkemaan pois kaikki muut vaikuttavat tekijät, paitsi tarkastelun kohteena oleva X. Tätä ihanneti-

laa tavoitellaan esimerkiksi satunnaistetuilla koeasetelmilla. Satunnaistetussa ja kontrolloidussa koeasetelmassa tutkittavat jaetaan satunnaisesti ryhmiin, joista johonkin kohdistetaan interventio (koeryhmä) ja muut toimivat verrokkeina (kontrolliryhmä). Tällöin on tärkeää, ettei tutkittavilla ole tietoa, mihin ryhmään heidät on sijoitettu. (Hariton & Locascio 2018.) Satunnaistamiseen yhteiskuntatieteissä liittyy kuitenkin haasteita, kuten luontevan perusjoukon tai vertailuasetelman löytäminen. Tästä syystä käytetään usein kvasikokeellisia asetelmia. Prosessilähtöisessä strategiasa keskitytään tarkastelemaan, miten syntyy tilanne, jossa X (toimenpide) aiheuttaa Y:n (muutos). Prosessilähtöisen tarkastelun pohjalta voidaan satunnaistettuun asetelmaan verrattuna tarkastella paremmin, miten interventiota on mahdollista parantaa, sillä sen avulla voidaan osoittaa sellaisia vaikutusten taustalla olevia tekijöitä, joita varianssilähtöinen strategia kvantitatiivisine lähestymistapoineen voi jättää pimentoon. (Dahler-Larsen 2005, 11, 12.)

Vaikuttavuuden arvioinnin tausta: mikro-, meso- ja makrotasot

Vaikuttavuutta voidaan tarkastella eri tasojen avulla, kuten yksilö, ryhmä, organisaatio, yhteiskunnallinen tai kansainvälinen (Paronen ym. 2022, 178) sekä myös planetaarinen taso (kestävyyden arviointi). Mäki-Oppaan ja Laatikaisen (2021, 28) mukaan terveydenhuollossa vaikuttavuutta voidaan tarkastella perinteisesti kolmen tason kautta: mikro-, meso- ja makrotason. Nurmi ja Kontiainen (2000) ovat myös käsitelleet oppimista eri tasoilla aikuiskoulutuksen näkökulmasta, ja NouHätä!-kampanjan kehittämisessä arvioidaan vaikuttavuutta eri tasoilla, joita ovat valtakunnallinen, alueellinen, paikallinen ja koulu sekä yksilötaso.

Mikrotasolla tarkastellaan muutosta, jonka interventio saa aikaan yksilössä. Tämä voi näkyä esimerkiksi muutoksena asenteissa tai tietojen ja taitojen lisääntymisenä. (Mäki-Opas & Laatikainen 2021, 28.) Somerkosken, Kärjen ja Lindforsin (2019) tutkimuksessa turvallisuusopetusinterven-

tio koulussa vaikutti alakoululaisten turvallisuusasenteeseen myönteisesti, kun taas yläkoululaisten tiedot ja taidot paranivat sen seurauksena. Kun vahva toimintamotivaatio kytketään yhteen tieto- ja osaamiselementtien omaksumisen, omaan elinympäristöön soveltamisen sekä kehityksen ohjaamisen kanssa, syntyy potentiaalinen toimintavalmius (Nurmi & Kontiainen 2000, 33). Vaikka Nurmi ja Kontiainen (em.) soveltavat ajatusta nimenomaisesti aikuiskoulutuksen kentälle, pyritään NouHätä!-kampanjassakin nostamaan nuorten toimintavalmiutta. Vaikuttavuustutkimuksen avulla voidaankin tarkastella, miten tieto- ja osaamiselementtejä omaksutaan eri aikaväleillä. Eri tekijät voivat vaikuttaa käsitykseen koulutuksen vaikutuksesta, mutta eivät välttämättä kerro koulutuksen vaikuttavuudesta. Onnistunut koulutus parantaa oppijan innovaatiopotentiaalia ja luovuutta. (Nurmi & Kontiainen 2000, 38.) Tämä voi näkyä esimerkiksi kykynä soveltaa opittua käytännössä.

Tutkimuksessa on tunnistettu osatekijöitä, jotka edistävät turvallisuuskoulutuksen vaikuttavuutta. Kirjallisuuskatsauksessa lapsille suunnattujen paloturvallisuuskampanjoiden vaikuttavuudesta Warda, Tenenbein ja Moffat (1999) näkivät, että tietyt tekijät toistuivat onnistuneissa taitoja kehittämissä kampanjoissa. Näitä ovat etenkin passiivisten opetusmenetelmien sijaan osallistavat menetelmät, pienryhmissä työskentely sekä pelastusviranomaisen antama opetus. Toisaalta taitojen pitkäaikainen muistaminen jäi usein alhaiselle tasolle, minkä takia säännöllisille kertauksille on tarvetta.

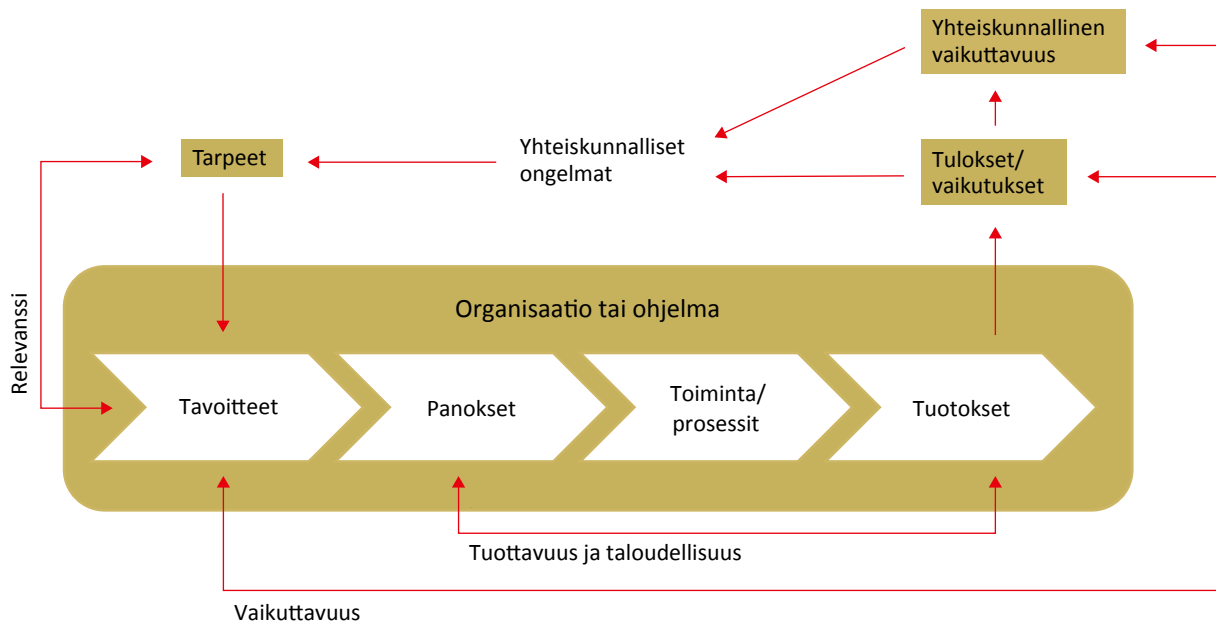
Vaikuttavuustutkimusten tuloksissa näkyvät myös oppilaiden erot. Belgiassa toteutetussa nuorille 16–19-vuotiaille suunnatussa liikenneturvallisuusinterventiossa yleissivistävällä koulutuslinjalla opiskelleet naiset omaksuivat hankkeen sisältöjä parhaiten, kun taas ammatillisella koulutuslinjalla miehet erottuivat edellistä ryhmää heikommin (Riaz ym. 2019). Taustatekijöillä voi siis olla merkitystä muutokselle, jota mikrotasolla tarkastellaan. Tutkimushankkeessamme otamme huomioon taustamuuttujia, kuten perheen sosioekonominen asema, harrastuneisuus sekä koulumenestys.

Mesotasolle sijoitetaan tyypillisesti organisaatiot ja tarkastellaan niille asetettujen tavoitteiden saavuttamista (Mäki-Opas & Laatikainen 2021, 28). Koulutuksen kannalta Nurmi ja Kontiainen (2000, 39) jakavat instituutiot koulutusta tuottaviin ja hyödyntäviin. Kouluympäristö on selvästi koulutusta tuottava instituutio, mutta tarkasteltavan kampanjan näkökulmasta myös sitä hyödyntävä. Koulutuksen tuloksellisuutta instituutiotasolla voi kirjoittajien mukaan parantaa koulutuksen suorittaneiden määrän lisääntyminen, koulutuksen keskeyttäneiden määrän väheneminen sekä koulutuksessa käytettyjen välineiden lisääntyminen. Aidot osaamistulokset on kuitenkin vielä erotettava osallistumisen tuottamasta ulkoisesta kvalifioinnista – tässä tapauksessa vaikkapa kilpailuun osallistumisesta ja siinä pärjäämisestä. Koulutuksen yksilöllinen tuloksellisuuden paraneminen voidaankin määritellä esimerkiksi a) assimilaatiotuloksina, joissa oppijan hallitsemien tietoelementtien ja niiden yhteyksien määrät lisääntyvät; b) akkomodaatiotuloksina, jolloin oppijan maailmankuva muuttuu ja tämä siirtyy kehitysvaiheesta toiseen sekä c) metakognitiotuloksina, jolloin oppijan oman oppimisen ohjausvalmiudet paranevat. (Nurmi & Kontiainen 2000, 34.) Turvallisuuspääoman kehittymisen näkökulmasta kampanjalla pyritään kasvattamaan nuorten tietoja ja taitoja (a), joiden lisäksi turvallisuuspääomaan kytkeytyy esimerkiksi asenteet ja luottamus (b). Lisäksi on olettettavaa, että opit muistuvat kerrattaessa mieleen tai auttavat havaitsemaan turvallisuusepäkohtia ja kehittämään yleisesti omaa toimintaa (c).

Näemme mesotason hieman pelkkää organisaatiotasoa laajempaan, sillä tasolle voidaan sijoittaa yhtäältä perhe ja koulu, ja toisaalta kunnallinen ja alueellinen mesotaso. Lähi-mesotason kautta ylläpidetään ja rakennetaan yksilöiden turvallisuuspääomaa vuorovaikutuksellisesti. Sekä asenteet että luottamus muotoutuvat arjessa keskustelu-

jen ja kokemusten kautta. Pelastustaitokampanjan vaikutukset voivat laajeta kotiin vaikuttaen perheiden arjen turvallisuuteen, ja vastaavasti kampanjan avulla voidaan toteuttaa koulujen velvollisuutta käsitellä opetuksessa esimerkiksi turvallisuustaitoja ja -valmiuksia, jotka on opetussuunnitelmassa kirjattu paitsi joidenkin yksittäisten aineiden tavoitteisiin, myös laaja-alaisen osaamisen sisältöihin (ks. esim. POPS 2014, 22, 400). Mesotasolla vaikutuksia voidaan havaita tarkemmin ja yksilöllisemmin kuin sitä laajemmalla makrotasolla, jossa tarkastellaan taas yhteiskunnallista vaikuttavuutta ja tavoitteiden toteutumista (Mäki-Opas & Laatikainen 2021, 28). Ylempien tasojen systemaattinen vaikutusten tarkastelu vaatii suuren määrän resursseja, dataa ja pitkäjänteistä työtä (Rekola 2019, 47).

Makrotasolla muutoksia voidaan pitää heijasteina, jotka syntyvät muiden tasojen muutosten vuorovaikutuksesta tai niiden pohjalta pitkällä aikavälillä. Vaikuttavuusketjua mukaillen yhteiskunnallinen taso voidaan nähdä erityisesti sen loppupäässä eli vaikutuksissa ja vaikuttavuudessa (ks. kuvio 1). Rekola (2019, 16) on kuvannut turvallisuusviestinnän vaikuttavuusketjujen kokonaisuutta, jossa yhteiskunnallisen tason muutokset alkavat näkyä, kun turvallisuusviestinnän palautteen perusteella pelastustoimi on helpommin lähestytävää ja viranomaiseen luotetaan, ja kun toimintakykyä onnettomuustilanteessa ylläpidetään tai tuetaan. Lisäksi esimerkiksi turvallisuusasenteiden kohentuessa yhteisöjen, kotitalouksien ja koko yhteiskunnan turvallisuuskulttuuri paranee, mikä johtaa onnettomuuksien vähenemiseen. Nuorten ja yleisestikin kansalaisten turvallisuuspääoman kehittyminen voi vähentää onnettomuuksista aiheutuvia kustannuksia sekä inhimillisiä haittoja – jopa niiden määrä. Muutokset yksilön ja yhteisöjen turvallisuuspääomassa voivat siis näkyä kokonais-turvallisuuden lisääntymisenä.

Kuvio 1. Vaikuttavuusketju panos-tuotosmallin avulla kuvattuna.

Vaikuttavuuden arvioinnin tausta: vaikuttavuusketju ja panos-tuotosmalli

Vaikuttavuutta tutkittaessa on pohdittava, millaista vaikuttavuutta halutaan tarkastella eli mikä on vaikuttavuustavoite (Mäki-Opas 2022). Kokonaisvaltaista vaikuttavuuden arviointia voidaan kuvata prosessinomaisesti esimerkiksi IOOE-vaikuttavuusketjun (myös vaikutusketju, ks. esim. Heliskoski ym. 2018, 5) tai laajemman panos-tuotosmallin (ks. esim. Kokko 2022) avulla. Kuviossa 1 (mukailtu Kokko 2022; Mäki-Opas 2022; Mäki-Opas & Laatikainen 2021) on kuvattu yhteiskunnallisista ongelmista johdettuja tarpeita, joita pyritään ratkaisemaan organisaatiolla tai ohjelmalla. Tavoitteiden tulisi pohjautua kansalaisten tarpeisiin. Tuottavuus ja taloudellisuus kuvaa panosten ja tuotosten välistä suhdetta, ja vaikuttavuus linkittyy niin lyhyen aikavälin tuloksiin eli vaikutuksiin sekä lopputuloksiin eli yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen. (Kokko 2022, 49, Kuvio 3).

Vaikuttavuutta arvioitaessa tutkitaan, millaisilla taloudellisilla ja osaamiseen liittyvillä resursseil-

la toimitaan, mitä tehdään tavoitteen saavuttamiseksi ja millaisia vaikutuksia toiminnalla on. Vaikutus tarkoittaa toiminnan aikaansaamaa muutosta – huomattavaa on sekin, jos muutosta ei tapahdu. (Mäki-Opas & Laatikainen 2021, 27–28.) Havaittuja muutoksia verrataan vaikuttavuustavoitteen sekä tutkitaan, millä keskeisillä mekanismeilla toivotut muutokset saadaan aikaan (Mäki-Opas 2022). Mallia sovelletaan myös NouHätä?-vaikuttavuustutkimukseen, kun tarkastellaan kampanjan toteutusta resurssien, tavoitteiden sekä toivottujen kuin toteutuneiden vaikutusten näkökulmasta. Lopuksi voidaan verrata lähtökohtia havaittuihin vaikutuksiin ja tarkastella, mikä osa kampanjasta on vaikuttavaa ja mikä ei sekä miten vaikuttavuutta voidaan parantaa.

Kampanjan näkökulmasta tavoitteena on lisätä nuorten paloturvallisuuteen liittyviä tietoja ja taitoja. Tällöin kuvion 1 mukaisesti panoksilla tarkoitetaan kampanjan vuosittaisia panostuksia, kuten SPEKin, pelastuslaitosten, koulujen ja loppukilpailun järjestäjien kampanjan toteutukseen käyttämiä taloudellisia tai muita resurssi- ja tietoinvestointeja. Tuotoksina syntyy muun muassa

koulutusmateriaaleja, viestintää ja opetusta sekä vuosittaiset kilpailut. Hankkeen tutkimushypoteesina on, että vaikutuksena nähdään esimerkiksi nuorten, heidän lähipiirinsä ja koulujen kehittynyt turvallisuuspääoma.

Yhteiskunnallisena vaikuttavuutena tässä kontekstissa voidaan nähdä suomalaisten turvallisuuspääoman ja sitä kautta turvallisuuden lisääntyminen eli pysyvät, yhteiskunnalliset muutokset. Rekola (2019, 16, 47) onkin kuvannut pelastusalan turvallisuusviestinnän vaikuttavuuden arviointia oletettujen vaikutusketjujen kokonaisuuden avulla. Tässä näkökulmassa kampanja on istutettava sitä laajempaan turvallisuusviestinnän kontekstiin sekä tarkasteltava sitä yhteiskunnallisessa kehityksessä. Rekola (em.) tuo esiin, että mittarit on paitsi tunnistettava, niitä on seurattava pitkällä aikavälillä systemaattisesti, jotta esimerkiksi uudet kehityssuunnat ja hyvät käytännöt tulevat näkyviksi.

Vaikuttavuuden arvioinnin tausta: ohjelmateoria

Ohjelmateorialla tarkoitetaan vaikuttavuuden arvioinnin lähtökohtaa, joka sisältää selvät ja tarkat käsitykset siitä, miksi, miten ja millä edellytyksillä interventio vaikuttaa, ja sen avulla selitetään, miten interventio muutetaan tuloksiksi. Ohjelmateoria tarkoittaa perusteltuja käsityksiä siitä, miten ja miksi intervention ajatellaan vaikuttavan. Tällaisia käsityksiä voivat olla esimerkiksi jonkin ammattiryhmän näkemykset. (Skivington ym. 2021, 4; Dahler-Larsen 2005, 23, 25.) NouHätä!-kampanjassa asiantuntijoiden konsensuslausuma ohjaa kampanjaa ja sen ajatellaan lisäävän nuorten osaamisen, ymmärryksen ja taitojen tasoa sekä valmiuksia toimia ennakoivasti vaaratilanteissa. Vaikka interventio ei olisi tutkijoiden kehittämä, sen taustalla oleva teoria on määriteltävä ennen kuin interventiota voidaan arvioida (Skivington ym. 2021, 4).

Arviointikysymystä esitettäessä arviointikohde rajataan ajallisesti ja paikallisesti (Dahler-Larsen 2005, 24). NouHätä!-kampanjan vaikuttavuutta arvioitaessa voidaan esimerkiksi kysyä, miten

kampanja vaikuttaa 8.-luokkalaisten turvallisuuspääoman kehittymiseen tai miten kampanja vaikuttaa nuorten turvallisuusosaamiseen. Ohjelmateoriaa voidaan selventää hyvinkin yksinkertaisella *jos-niin*-lausekkeella tai nuolikuviolla (em., 29). Esimerkiksi ”jos koulu osallistuu kampanjaan, niin nuoret oppivat turvallisuustaitoja” tai ”jos nuoret ottavat osaa NouHätä!-kampanjaan, heidän turvallisuuspääomansa kasvaa”. Ohjelmateoriaa selvennettäessä ja arvioitaessa se voidaan jakaa osiin ja varmistaa, että ohjelmateoria sisältää eri ulottuvuudet sekä esittää tarkentavia kysymyksiä itse interventiosta. Usein mahdollisimman konkreettinen ohjelmateoria tarjoaa parhaat lähtökohdat arvioinnille (Dahler-Larsen 2005, 33–34, 35).

Vaikuttavuuden arvioinnissa voidaan käyttää monipuolisesti menetelmiä, kuten kyselyitä, havainnointia tai tilastoja. Usein myös ammattilaisten näkemykset ovat tärkeä tietolähde. Yhteiskuntatieteellisen käsityksen mukaan kausaalisuhteet ovat harvoin suoraan näkyvissä ja ne tuleekin päätellä välillisesti. Tietoja kerätessä uusia menetelmiä voidaan ottaa mukaan, jos tulee esiin ilmiöitä, joita ei ole huomioitu ohjelmateoriassa. Myös sivuvaikutuksista voi raportoida tarvittaessa. Arvioinnin edetessä analyysiin tulee edelleen pitää mielessä ohjelmateoria, jota interventiolla testataan. Arvioinnissa seurataan kohta kohdalta kokeen onnistumista. (Dahler-Larsen 2005, 37–38.)

NouHätä!-kampanjan taustalla ei ole spesifiä ohjelmateoriaa. Kampanjassa toteutettuna interventiona hyödynnetään pelastustoimen edustajalta (kuten pelastaja tai turvallisuuskouluttaja) tai opettajalta saatua opetusta ja kanssakäymistä, joilla pyritään vaikuttamaan nuorten asenteisiin ja lisäämään luottamusta, materiaaleja ja opetusta, joilla välitetään tietoa sekä toiminnallisia aspekteja, joiden avulla kartutetaan palo- ja pelastustaitoja. Kampanjan tavoitteena on lisätä nuorten valmiuksia toimia proaktiivisesti etukäteen ja reaktiivisesti mahdollisissa vaaratilanteissa. Itse kampanjan vaikuttavuutta tutkittaessa ohjelmateorianaan voidaan nähdä kampanjalla lisätty nuorten turvallisuuspääoma ja turvallisuustaidot. Toisin sanoen tarkastellaan, toteuttaako kampanja

nykyisessä muodossaan sille asetetut tavoitteet, ja tätä arvioitaessa hankkeessa on hyödynnetty eri menetelmiä, jotka on esitelty luvussa 3.

Implementaatiotutkimus

Kuten edellä oleva luku osoittaa, voidaan vaikutavuuden mittaaminen nähdä haastavana. Kuitenkin tietoon ja ymmärrykseen pyrkivässä yhteiskunnassa ja päätöksenteossa käytäntöön sovellettavaa tietoa tuottavan tutkimuksen rooli korostuu. Vaikuttavuuden tutkimuksen kentällä ollaan usein yhä kiinnostuneempia muutokseen johtaneesta prosessista (Paronen ym. 2022, 180), ja tällaista tietoa voi tarjota esimerkiksi implementaatiotutkimus. Sillä tarkoitetaan toimeenpanon tutkimusta, jonka keskeisenä elementtinä toimivat taustateoria tai vaikutusoletukset. Ideaalitilanteessa implementaatio perustuu tutkimustietoon ja näyttöön, mutta usein pohjalla on useita aineksia, kuten tutkimusta, kokemuksia, näkemyksiä ja kehittämistyön tuloksia. (Seppänen-Järvelä 2017, 152.) Implementaatiotutkimuksen lähtökohdat ovat usein käytännön tarpeissa eivätkä yksinomaan tutkimuksellisesti kiinnostavissa kysymyksissä, mistä syystä implementaatiotutkimus ei ole välttämättä oikea paikka uusien menetelmien ja kokeilujen testaamiselle. Seppänen-Järvelä kuvaa kuntoutusta tarkastelevassa artikkelissaan ihmisiä ja yhteiskunnan tutkimista koskehtavan ongelman: ilmiöiden monialaisuuden ja kompleksisuuden, mikä määrittääkin tutkimuksen tekemistä. (Em., 153.)

Teoreettisesti implementaatiota on tarkasteltu kompleksisena sosiaalisena prosessina sekä miten implementoitava asia kehittyy ideasta käyttöönottoon ja mahdollisesti käytännöksi. May (2013) esittää yleistä implementaatioteoriaa, joka pohjautuu normalisaatioprosessiteoriaan (engl. Normalization Process Theory), sosiologian alan systeemi- ja kenttäteorioihin sekä psykologian sosiaalikognitiivisiin teorioihin. Normalisaatioprosessiteoriassa kuvataan, kuinka uusi teknologia, tapa tehdä tai muut interventiot normalisoituvat osaksi organisoidun tai instituutionaalisen rakenteen

käytäntöjä. Tarkemmin tarkoitus on teoretisoida, kuinka *uusi* implementoidaan, sisällytetään (embedding) ja integroidaan pysyväksi osaksi formaalia instituutiota muiden käytäntöjen rinnalle. (May & Finch 2009, 538.)

May (2013) kuvaa, kuinka implementaatio usein ylittää monien sosiaalisten systeemien ja kenttien rajoja ja vaatii näiden eri toimijoiden interaktiota, yhteistyötä ja -ymmärrystä onnistuakseen. Implementaatio vaatii näin ollen niin materiaalisten kuin kognitiivisten käytäntöjen yhteensovittamista. May (2013, 2) korostaa, että yksinkertaisiltakin vaikuttavissa implementaatioprosesseissa on usein monta liikkuvaa osaa. Näin ollen onnistunut implementaatio on monien asioiden summa.

Implementaatiotutkimuksen näkökulmasta kiinnostavia ovat erityisesti interventiot, kuten kampanjat, jotka sallivat erilaiset toteutukset ja tuovat näin näkyviin sekä hyviä käytäntöjä että mahdollisia pulmia. NouHätä!-kampanja tarjoaa tällaiseen tarkasteluun erinomaiset lähtökohdat. Toisena esimerkkinä Suomessa kehitetyssä kiusaamisen vastaisessa KiVa koulu -kampanjassa on huomattu, että kampanjan aiheuttamat muutokset riippuvat pitkälti siitä, miten sen oppeja implementoidaan käytäntöön kouluissa. Kehittäjät ovat antaneet ohjeet, miten toteutus tulisi järjestää, mutta käytännön toteutuksen erotessa ohjeista voidaan kohdata haasteita, joihin kampanja ei pysty vaikuttamaan. (Yle 9.1.2019.) Myös tutkimuksessa on käynyt ilmi, että parhaat tulokset KiVa koulu -kampanjassa saavutettiin, kun opettajat seurasivat annettuja ohjeita implementaatiosta, kun taas tulokset olivat heikoimpia opettajien käyttäessä ohjeita valikoidusti tai kun he eivät osanneet ilmoittaa, miten he olivat toteuttaneet kampanjaa. (Johander ym. 2021.)

SPEK on tuottanut avoimesti saatavilla olevia koulutusmateriaaleja NouHätä!-kampanjaan. Koulut hyödyntävät näitä materiaaleja sekä pelastuslaitoksen tarjoamia opetuskokonaisuuksia vaihtelevasti. Tämä johtaa väistämättä tilanteeseen, jossa kouluilla on varsin vapaat kädet toteutuksen suhteen, jolloin vaihtelua kampanjaan osallis-

tuvienkin koulujen välillä esiintyy runsaasti. Siksi pelkän vaikuttavuuden sijaan on hyvä tarkastella myös implementaation eroja, jotta päästään käsiksi hyviin käytäntöihin.

NouHätä? – Monimenetelmäinen vaikuttavuustutkimus

Rekola, Itkonen ja Saine-Kottonen (2017) tarkastelivat tutkimuksessaan helsinkiläisten yläkoulu-
laisten turvallisuustaitoja, turvallisuusosaamista ja turvallisuusviestinnän vaikuttavuutta. Raportin lopussa he mainitsivat tarpeen toteuttaa pitkittäistutkimus kyselytutkimuksella. Pitkittäistutkimuksessa turvallisuusosaamista testattaisiin seitsemäsluokkalaisten joukossa ennen NouHätä!-kampanjaan osallistumista ja yhdeksännellä luokalla sen jälkeen. Haasteeksi todettiin kuitenkin verrokkiryhmän pieneminen, kun yhä useampi koulu osallistuu kampanjaan sekä muiden turvallisuusosaamiseen vaikuttavien tekijöiden vaikutus. Tutkijoiden mukaan kyselyssä voisi tarkastella nuorten osaamista kokemuksellisemmalla otteella, esimerkiksi nuorten ajatuksia ja keskusteluja kartoittaen. (Rekola, Itkonen & Saine-Kottonen 2017, 30.)

Tässä hankkeessa on käytetty molempia soveltuvien osin. Pyrkimyksenä on rakentaa syvempää ymmärrystä aiheesta hyödyntämällä monimenetelmällistä vaikuttavuuden tutkimustapaa. Ymmärtääksemme nuorille suunnatun kampanjan vaikuttavuutta, on tärkeää saada tietoa niin nuorilta itseltään kuin kampanjan suunnittelussa ja toteutuksessa mukana olevilta tahoilta. Kyselyiden kautta saadun määrällisen tiedon lisäksi havainnoinnin ja haastattelujen avulla on mahdollista täydentää ja syventää tietoja. Torkki ym. (2023) ovat esitelleet tyypillisimpiä vaikuttavuustutkimuksen lähestymistapoja, joilla pyritään ratkaisemaan mittaamisen ja sekoittavien tekijöiden ongelmaa. Niitä ovat systemaattiset kirjallisuuskatsaukset tai meta-analyysit, kokeelliset ja kvasikokeelliset tutkimusasetelmat, seuranta- tai

vertailuasetelmat sekä tapaustutkimukset. Tutkimushankkeessa käytämme kvasikokeellista tutkimusasetelmaa, jossa aktiivinen ryhmä saa palvelua – tai, kuten tässä tapauksessa, heihin kohdistetaan interventio – minkä jälkeen aktiivista koeryhmää verrataan passiiviseen vertailuryhmään. Tässä asetelmassa ryhmiä ei pystytä vakioimaan eikä niitä pystytä täysin satunnaistamaan, joten kaikkia vaikuttavia tekijöitä ei voida kontrolloida. Nuorten kohdalla yleisestikään ei pystytä kontrolloimaan kaikkia ulkoisia oppimiseen ja taitojen tai asenteiden kehittymiseen vaikuttavia tekijöitä tutkimuksen keinoin, mikä huomioidaan myös tulosten tulokinnassa. Tutkimukseen osallistuvien koulujen valintaa on selvennetty tarkemmin menetelmän ja aineiston kuvauksessa.

Olemme huomioineet menetelmän valinnassa edellä mainitut rajoitteet ja toteutimme pitkittäisasetelmalla kyselyt nuorille ennen kampanjaan osallistumista kahdeksannella luokalla sekä kampanjaan osallistumisen jälkeen. Viimeisin aineisto kerättiin alkuvuodesta 2024. Lisäksi NouHätä!-loppukilpailun yhteydessä kerättiin tehtävärastien videoinnin kautta havainnointiaineisto sekä toteutettiin loppukilpailuun osallistuvien nuorten haastattelut. Nuorten haastattelujen lisäksi hankkeessa toteutettiin taustoittavia haastatteluja kampanjan parissa toimiville henkilöille sekä haastatteluja avaininformanteille ja Pelastusopiston opiskelijoille. Avaininformantit olivat kuntien, tutkimuskoulujen ja pelastustoimen edustajia. Tässä artikkelissa käsitellään ensisijaisesti työpakettien 1 ja 2 menetelmiä (Taulukko 1).

Eri tasojen osalta voidaan nähdä, että nuoriin kohdistuvien tutkimusosuuksien avulla kartoitetaan paitsi mikrotason muutoksia ja kokemuksia, myös vaikutuksia nuorten lähiympäristöön, kuten kouluun. Tasot on merkitty kuvioon ja ymmärretty ennen kaikkea siten, että mikrotasolla sijaitsee nuori kampanjan kohderyhmänä, jolloin tarkastelussa on hänen turvallisuuspääomansa kehittyminen. Avaininformanttihaastattelujen avulla saadaan kuvaa käsityksistä pääasiallisesti mesotason vaikutuksista ja haastatteluissa kysyttiin myös kampanjan laajemmasta, yhteiskunnallisen tason

Taulukko 1. ”NouHätä? Nuorten turvallisuuskoulutuksen vaikuttavuus” -hankkeen aineistot ja menetelmät

Työpaketti	Menetelmä	Aineisto	Kohderyhmä	Määrä	Tavoitetaso
Työpaketti 1: Vaikuttavuus ja turvallisuus- pääoma	Kysely	Pitkittäiskysely 2021	Nuoret	N=109/9	Mikro, meso
	Kysely	Pitkittäiskysely 2023/2024	Nuoret	N=346/261/264	Mikro, meso
	Kysely	Aluekilpailukysely	Nuoret	N=98	Mikro, meso
	Havainnointi	Loppukilpailuras- tien videot	Nuoret	21 joukkuetta	Mikro, meso
	Kysely	Opiskelijakysely*	Pelastusopiston opiskelijat		Mikro, meso, makro
Työpaketti 2: Vaikuttavuus ja kampanjan kehittäminen	Haastattelu	Taustahaastattelut	Sidosryhmien edustajat	8 yksilö- ja parihaastattelua	Meso, makro
	Haastattelu	Avaininformantti- haastattelut	Sidosryhmien edustajat	16 yksilö- ja parihaastattelua	Meso, makro
	Haastattelu	Nuorten haastat- telut	Nuoret	12 ryhmä- haastattelua	Mikro, meso
	Työpaja	Kehittämistyöpajat	Sidosryhmien edustajat	4 työpajaa; yht. 27 osallistujaa	Meso, makro
Työpaketti 3: OE-koulutuksen kehittäminen	Haastattelu	Opiskelijoiden haastattelut 2022	Pelastusopiston opiskelijat	6 ryhmähaastattelua	Meso
	Haastattelu	Opiskelijoiden haastattelut 2023	Pelastusopiston opiskelijat	1 ryhmähaastattelu	Meso

*Toteuttamatta, suunniteltu toteutus keväällä 2024.

vaikuttavuudesta. Makrotason vaikuttavuutta voidaan tarkastella myös osin kampanjan tavoittavuuden kautta, joskaan se ei riitä arvioitaessa ja kehitettäessä kampanjan sisältöjä.

Kyselytutkimus

SPEK toimitti hankkeelle tammikuussa 2022 Excel-tiedoston potentiaalisista tutkimuskouluista, joka sisälsi skaalan erilaisia kouluja kampanjaan osallistumattomista kampanjaan aktiivisesti osallistuneisiin kouluihin, yhteensä 21 kappaletta. Koulut sijoittuvat Kemiöstä Sodankylään ja niistä oli seitsemältä eri pelastustoimen alueelta, jotka olivat Kanta-Häme, Keski-Uusimaa, Varsinais-

Suomi, Satakunta, Etelä-Pohjanmaa, Keski-Pohjanmaan ja Pietarsaaren alue sekä Lappi. Alun perin koulut oli tarkoitus arpoa, mutta osallistumattomien koulujen listalta loppuivat koulut niiden kielitäytyessä, ollessa väärässä kategoriassa (yksi koulu osallistuikin kampanjaan) tai tutkimukseen soveltumattomia (esim. ruotsinkielinen koulu). Lisäksi maantieteellisesti suurin osa listan kouluista oli Etelä-Suomessa. Arvonnan ohella käytettiin täten myös harkintaan perustuvaa valintaa.

Osa listan kouluista oli jo lupautunut tarvittaessa mukaan tutkimukseen, mutta satunnaistamisen periaatteen edistämiseksi kaikki listan koulut olivat mukana arvonnassa samalla painotuksella. Koulut valmisteltiin arvontaa varten ryhmitte-

lemällä ne kampanjaan osallistumisen aktiivisuuden perusteella kolmeen koulukoriin: kampanjaan 1) osallistumattomat, 2) yhden tai muutaman kerran osallistuneet, sekä 3) useamman kerran osallistuneet. Osallistumattomia kouluja oli 6, yhden tai muutaman kerran osallistuneita 10 ja useita kertoja osallistuneita 6. Lisäksi koulut koottiin kartalle koulujen maantieteellisen hajautumisen hahmottamiseksi.

Suurin osa kouluista oli keskittynyt eteläisempään Suomeen (Keski-Uusimaa, Kanta-Häme, Satakunta, Varsinais-Suomi). Tässä vaiheessa tutkimusryhmä arvioi, että tarvittaessa arvonnän tulosten tarkastelun jälkeen tilannetta tasataan valitsemalla mukaan myös pohjoisemmasta kouluja jo arvotun arvontajärjestyksen sekä muiden taustatekijöiden perusteella. Arvonta toteutettiin arpomalla kouluille sijoitukset ensimmäisestä viimeiseen aktiivisuuskori kerrallaan, jolloin sija 1. tai sija 2. kustakin korista tarkoittaisi alustavasti tavoiteltavaa tutkimuskoulua. Arpomalla sijat kaikille korin kouluille varmistettiin, että varakoulu on listalla seuraava järjestysnumero, mikäli jokin koulu ei soveltuisi tai suostuisi tutkimukseen. Arvonnän jälkeen päädyttiin pyytämään SPEKiltä muutamia aktiivisia kouluja Itä-Suomesta ja valittiin sieltä harkintaan perustuen yksi koulu. Lisäksi osallistumattomien koulujen osalta valittiin SPEKin listan ulkopuolelta yksi koulu alhaisimman osallistumisprosentin alueelta (Kanta-Häme).

Kyselyt toteutettiin kahdessa osassa, sillä kampanja järjestettiin vuosina 2020–2022 aiemmista vuosista poiketen digitaalisena. Vuoden 2021 virtuaalikampanjaan osallistuneet muodostivat tutkimusryhmän A ja vuoden 2023 kouluilla paikan päällä järjestettävään toteutukseen osallistuneet tutkimusryhmän B. Huhti-toukokuussa 2021 ryhmä A vastasi kyselyyn ennen virtuaaliseen kampanjaan osallistumista sekä huhti-toukokuussa 2022 virtuaalisen kampanjan jälkeen. Ryhmän A osalta keväällä 2021 vastauksia saatiin 109 kappaletta ja keväällä 2022 toistokyselyyn 9. Tämän kokemuksen perusteella todettiin, että muiden kyselyiden osalta tutkijan on mentävä koululle paikan päälle kaikilla vastauskierroksilla, jolloin varmis-

tetaan kyselyyn vastaaminen. Koska kyselystä ei saatu pitkäaikaistutkimuksessa hyödynnettävää tietoa, pidettiin sitä ensisijaisesti testinä lomakkeelle ja toteutukselle. Vuonna 2022 NouHätä!-kampanja järjestettiin jälleen virtuaalitoteutuksena, joten tutkimusta jatkettiin kyselyiden osalta keväällä 2023. Kun kampanja palasi jälleen kouluissa paikan päällä järjestettäväksi, toteutettiin ryhmän B kysely helmi-maaliskuussa 2023 ja noin puoli vuotta sen jälkeen eli syys-lokakuussa 2023. Kolmas mittaus toteutettiin alkuvuodesta 2024. Ryhmään B kuului kuusi kouluja, joista kyselytutkimuksen alkaessa kaksi oli osa kontrolliryhmää eli niitä, jotka eivät osallistuneet kampanjaan.

Kyselyt toteutettiin anonyymeina lukuun ottamatta puhelinnumeroa, jota käytettiin eri ajankohdina kerättyjen vastausten yhdistämiseksi toisiinsa. Tietoja säilytetään hankkeen keston ajan, jonka jälkeen puhelinnumerot poistetaan aineistosta ja hävitetään. Tutkittavia informoitiin, että tietojen poistaminen ja tarkastaminen tai puhelinnumeron vaihtaminen oli mahdollista koko hankkeen ajan ottamalla yhteyttä hankkeen projektipäällikköön, jonka yhteystiedot oli merkitty lomakkeen ensimmäiselle sivulle. Kyselylomakkeen taustatietokysymykset käytiin läpi Pelastusopiston tietosuojavastaavan kanssa ja tiedotteissa sekä kyselyn saatteessa oli hankkeen projektipäällikön yhteystiedot. Ensimmäisen kyselylomakkeen taustakysymysten määrä herätti pohdintaa, mutta niiden määrää vähennettiin seuraavissa kyselyissä. Aineisto ja henkilötiedot säilytettiin asiallisesti suljetulla palvelimella, joihin pääsy oli vain tutkijoilla, ja aineiston henkilötiedot hävitetään hankkeen loputtua.

Kyselylomakkeella kysyttiin puhelinnumeron ja tietojenkäsittelyluvan pyytämisen jälkeen, mistä nuoret ovat oppineet turvallisuustaitoja ja kuinka paljon sekä millaista turvallisuusteemaista harrastuneisuutta heillä mahdollisesti on. Kyselyn turvallisuuspääomaa mittaavan osa-alueen kysymyksissä hyödynnettiin Mikko Puolitaipaleen väitöskirjan yhteydessä toteutetun kyselyn kysymyksiä (julkaisematon artikkeli), jotka on kuvattu taulukossa 2. Lopuksi kysyttiin taustatietoja, joita olivat vastaajan sukupuoli, arvio viimeisimmän

todistuksen keskiarviosta sekä asuinpaikkakunnan koosta, vanhempien korkein koulutus, vanhempien viimeaikainen työllisyystilanne sekä vas-

taajan arvio perheen taloudellisesta tilanteesta. Kyselyn sisältöä esitellään tarkemmin hankkeen tutkimusraportissa.

Taulukko 2. Pitkittäiskyselyn turvallisuuspääomaa mittaava osuus

Turvallisuus-pääoman osa-alue	Kysymykset	Esimerkki	Asteikko
Tieto	Valitse väittämistä mielestäsi oikea vaihtoehto.	Vaarallisinta ihmiselle tulipalossa on kuumuus.	Ei Kyllä EOS
Taito	Vastaa väittämiin taitojesi ja osaamisesi mukaisesti.	Osaisin aloittaa elottoman potilaan elvyttämisen.	En osaisi En luultavasti osaisi Osaisin luultavasti Osaisin varmasti EOS
Asenne	Valitse väittämistä näkemystäsi ja toimintaasi parhaiten kuvaava vaihtoehto.	Minusta on tärkeää, että kotona on toimiva palovaroitin.	Ei Kyllä EOS
Luottamus	Kuinka paljon luotat seuraavien turvallisuusviranomaisten tai tahojen toimintaan?		Erittäin vähän Melko vähän Melko paljon Erittäin paljon EOS
	Yleisesti ottaen ihmisiin voi luottaa.		Täysin eri mieltä Jokseenkin eri mieltä Jokseenkin samaa mieltä Täysin samaa mieltä EOS
Tunne	Mitä mieltä olet seuraavista väittämistä?	Tunnen, että päivittäiset tekemiseni ovat merkityksellisiä	Täysin eri mieltä Jokseenkin eri mieltä Ei sama eikä eri mieltä Jokseenkin samaa mieltä Täysin samaa mieltä
	Kuinka turvalliseksi tunnet olosi päivittäisessä elämässäsi?		En lainkaan turvalliseksi Vain vähän turvalliseksi Kohtuullisen turvalliseksi Hyvin turvalliseksi Erittäin turvalliseksi

Kyselylomaketta muokattiin hieman toiselle kierokselle. Harrastuksia sekä turvallisuustaitojen oppimista kartoittavat kysymykset jätettiin lomakkeelta pois, samoin suurin osa taustakysymyksistä. Nuorilta kysyttiin taustatietoina viimeimmän todistuksen keskiarvoa sekä valikon pohjalta arviota asuinpaikkakunnan koosta. Kyselyssä keskityttiinkin selvittämään turvallisuuspääomaa mittaavien muuttujien arvoja ja muutosta. Lisäksi kampanjaan osallistuneilta kysyttiin käsityksiä ja kokemuksia kampanjasta. Osallistumattomien koulujen kysely oli täten suppeampi toisella kyselykierroksella.

Kouluilla toteutettavan pitkittäistutkimuksen lisäksi hankkeessa toteutettiin toukokuussa 2023 saman vuoden aluekilpailuun osallistuneille kysely verkossa. Aluekilpailuun osallistuu vuosittain merkittävä määrä nuoria, esimerkiksi vuonna 2022 aluekilpailussa oli mukana 304 kolmen hengen joukkuetta. Kysely saatteineen toimitettiin SPEKille, josta lähetettiin kampanjaan osallistuneille kouluille tiedote ja linkki kyselyyn. Kyselyyn saatiin 98 vastausta. Toisin kuin kouluilla kerättävä kyselyaineisto, aluekilpailukysely toteutettiin kertaluontoisesti eikä siinä kerätty henkilörekisteriä muodostavia tietoja. Aluekilpailukysely oli tiivistetty versio nuorten kyselystä, sillä sieltä poistettiin taustamuuttujia ja keskityttiin erityisesti tieto- ja taito-osioihin sekä muihin turvallisuuspääomaa mittaaviin kysymyksiin. Kysely mahdollistaa vertailun kilpailussa jo pidemmälle päässeiden, kampanjaan osallistuvien sekä osallistumattomien oppilaiden turvallisuuspääoman kehittymisen välillä.

Pelastusopiston opiskelijoille toteutettavassa kyselyssä on tarkoitus selvittää pelastusalan koulutukseen hakeutumisen syitä, ja yhtenä osana kysytään NouHätä!-kampanjan vaikutusta alalle hakeutumiseen. Kysely ei ole ollut osana hankkeen suunniteltua tiedonkeruuta eikä ole sidoksissa hankkeen aikatauluihin, sillä vaikuttavuushankkeen toteuttajat eivät ole vastuussa pelastusopiston opiskelijakyselyn suunnittelusta ja toteuttamisesta. Onkin mahdollista, että tuloksia ei raportoida vaikuttavuustutkimuksen osana, mutta kyse-

lystä voidaan saada silti tärkeää tietoa kampanjan pitkittäisvaikutuksista.

Haastattelututkimus

Hankkeen laadullisen aineiston osana toteutettiin useita haastatteluita. Näitä olivat avaininformanttihaastattelut, Pelastusopiston opiskelijoiden haastattelut sekä nuorten haastattelut. Lisäksi syksyllä 2021 toteutettiin taustahaastattelut, joita hyödynnettiin ensisijaisesti tilannekuvan muodostamisessa. Satunnaistetun aselman sijaan yhteiskunnallisia ilmiöitä tutkittaessa hyödynnetään tavallisesti esimerkiksi lumipallo-otosta (snowball recruiting), jossa tutkittavat viitataan tutkijalle, tai mukavuusotosta (convenient sample), jossa tutkija ilmoittaa tutkimuksesta ja osallistujat valikoituvat ilmoittautumalla halutessaan osallistujiksi (Stratton 2021, 373). Haastatellut henkilöt valikoituivat pääasiassa lumipallo-otannalla eli haastateltavat suosittelevat muita haastateltavia. Tässä alaluvussa ei esitellä työpakettiin 3 kuuluvia haastatteluja, vaan niiden toteuttaminen raportoidaan tarkemmin hankkeen loppuraportissa.

Taustahaastattelut toteutettiin kahdeksana yksilö- tai parihaastatteluna vuonna 2021. Niissä haastateltiin kampanjan suunnitteluun ja toteutukseen keskeisesti osallistuvia tahoja, kuten hankkeen ohjausryhmää ja SPEKin edustajia (N=9). Taustahaastattelujen avulla oli tarkoitus saada yleiskuva kampanjasta ja sen toteutuksesta käytännössä, ja ne toteutettiin pitkälti samalla rungolla kuin myöhemmät avaininformanttihaastattelut. Taustahaastatteluissa oli kuitenkin vähemmän kysymyksiä koskien haastateltavien taustaa ja kokemuksia kampanjasta.

Avaininformanttihaastattelut, joihin sisältyi yksilö- tai parihaastatteluja, toteutettiin keväällä 2022 sekä kolmen pelastustoimen edustajan haastattelun osalta alkuvuonna 2023 (N=19). Haastatteluissa käsiteltiin haastateltavan omasta positiosta käsin kokemuksia ja näkemyksiä kampanjasta sekä sen vaikuttavuudesta. Menetelmänä oli puolistrukturoitu teemahaastattelu (Hirsjärvi ym. 2009, 208). Teemoina olivat haastateltavan taus-

ta liittyen kampanjan toteuttamiseen, kampanjan vaikuttavuus, turvallisuuspääoma ja sen vahvistuminen eri tasoilla (yksilö, koulu, yhteiskunta), Covid-19-pandemian vaikutus sekä kampanjan kehittäminen, johon kuului myös yhteistyöhön liittyviä kysymyksiä.

Sekä tausta- että avaininformanttihaastattelut sisälsivät samoja teemoja. Taustakysymysten lisäksi haastateltavilta kysyttiin kysymyksiä kampanjan vaikuttavuudesta, turvallisuuspääomasta sekä koronan vaikutuksesta kampanjalle. Avaininformanttien kohdalla turvallisuuspääomaa käsiteltiin eri tasoilla. Lopuksi kysyttiin muun muassa mahdollisista haasteista ja kehittämiskohteista kampanjaan liittyen. Nuorilta kysyttiin kokemuksia kilpailusta ja kampanjasta, turvallisuuteen liittyvistä harrastuksista sekä harjoittelusta loppukilpailuun.

Nuorten haastattelut toteutettiin NouHätä!-loppukilpailun yhteydessä Pelastusopistolla 27.4.2023. Loppukilpailuun osallistui 21 kolmen hengen joukkuetta, joista haastateltiin 12 (N=36). Kuten kyselyiden kohdalla, myös haastattelujen toteuttamisen ja siitä tiedottamisen suhteen konsultoitui Pelastusopiston tietosuojavastaavaa. Nuorille tiedotettiin tutkimuksesta etukäteen kirjallisesti sekä suullisesti ja tulokset raportoidaan anonymisesti. Suullinen informointi tapahtui kilpailupäivän aluksi yleisessä infossa sekä haastattelutilanteessa, minkä lisäksi heiltä pyydettiin haastatteluun suullinen suostumus. Puolistrukturoitu haastattelu sisälsi kysymyksiä muun muassa nuorten harrastuksista, valmistautumisesta kilpailuun, kiinnostuksesta turvallisuusasioihin sekä miten turvallisuusasioita tulisi opettaa koulussa. Haastattelut kestivät 10–20 minuuttia. Haastatteluihin pyrittiin saamaan tasaista sukupuolista jakaumaa ja nuoret tulivat mielellään haastateltavaksi. Etenkin tyttöjoukkueet ilmoittivat vapaaehtoisuudesta, joten heitä oli haastateltavissa enemmistö (6 tyttö-, 2 poika- ja 4 sekajoukkuetta).

Havainnointitutkimus

Havainnoinnin eli observoinnin avulla voidaan selvittää, toimivatko tutkimukseen osallistuvat niin kuin he sanovat toimivansa. Havainnoinnilla saadaan suoraa ja välitöntä tietoa toiminnasta ja sen avulla päästään luonnollisiin ympäristöihin. Havainnointi sopii nopeasti muuttuviin tilanteisiin, jotka ovat vaikeasti ennakoitavissa. Havainnointi voi olla systemaattista ja jäsenneltyä tai osallistuvaa havainnointia. NouHätä!-tutkimuksen observointiosassa päätettiin käyttää systemaattista havainnointia. (Hirsjärvi ym. 212–216.) Havainnointiaineisto kerättiin Pelastusopistolla Kuopiossa järjestettävässä NouHätä!-kampanjan loppukilpailussa keväällä 2023. Loppukilpailussa joukkueiden (N=21) rastisuoritukset videoidaan suoritusten arvioimiseksi. Tutkimuksessa saatiin käyttöön rastien videomateriaali, jonka pohjalta havainnointiin nuorten turvallisuustaitoja ja keskinäistä kommunikaatiota kilpailutilanteessa. Osassa rasteista videokuvan rajaukset ja ulkoilmaäänitteen heikko laatu vaikeuttavat havainnoinnin toteuttamista, mikä otetaan huomioon havainnointianalyysia tehtäessä.

Havainnoinnin eli observoinnin avulla selvitetään, millä tavoin kilpailun kautta onnistutaan edistämään nuorten aktiivisuutta turvallisuustoimijoina. Siinä tutkitaan kommunikoinnin, työnjaon ja pelastustaitojen sujuvuuden ja toteutumisen yhteyttä tehtävän toteuttamisessa ja samalla näiden kolmen ominaisuuden kautta ryhmää kilpailun toimijana. Ryhmän toimijuuden lisäksi havainnoinnissa tarkastellaan ihmisen pelastamisen onnistumista ja tähän liittyvää kommunikaatiota ja työnjakoa. Havainnointianalyysi toteutetaan muun muassa puheenvuorojen litteroinnin ja ryhmien suoritusten kellottamisen kautta, esimerkiksi tarkastelemalla aikaa ihmisen pelastamisen aloittamiseen rastille tultaessa.

Johtopäätökset

Edellisessä luvussa käsiteltiin, millä tavoin NouHätä? Nuorten turvallisuuskoulutuksen vaikuttavuus -hankkeessa lähestytään vaikuttavuutta. Hankkeessa vaikuttavuuden arviointia pyrittiin vahvistamaan monimenetelmällisellä lähestymistavalla sekä useiden tahojen sisällyttämällä kampanjan arviointiin. Näin hyödynnetään niin laadullisia kuin määrällisiä menetelmiä sekä saadaan pitkäjäsenasetelmalla kuvaa pitkäaikaisvaikutuksista, haastatteluissa hyvistä käytännöistä ja koetuista vaikutuksista sekä havainnoinnin avulla toimijuu-desta. Tässä luvussa käydään läpi vaikuttavuustutkimuksen sovellettavuutta sekä sen toteutuksessa huomioitavia seikkoja pelastustoiminnan kentällä, jossa ei aiemmin ole tehty juurikaan vastaavanlaisia tutkimuksia. Toivomme johtopäätösten hyödyttävän myös muita tutkijoita tulevaisuudessa.

Monimenetelmäisyyden avulla pyritään saamaan monipuolinen kuva tutkittavasta interventiosta sekä tarkastelemaan sitä eri näkökulmista. Vastaavasti Rekola (2019) on suosittanut pelastuslaitosten turvallisuusviestinnän vaikuttavuuden arviointia usean eri mittarin kautta pitkäaikaisia muutoksia seuraamalla. Vaikuttavuustutkimuksen prosessilähtöisessä lähestymistavassa on nimenomaan tarkoitus katsoa, millaisten prosessien tuloksena saadaan haluttu lopputulos (Dahler-Larsen 2005, 11–12). Esimerkiksi haastattelujen avulla pystytään pureutumaan sellaisiin kokemuksellisiin elementteihin, joihin pelkällä kyselyllä ei ole mahdollista tarttua. Laadullinen lähestymistapa antaa myös mahdollisuuden arvioida toimijoiden erilaisia näkökulmia ja ymmärrystä samoista asioista. Implementaatiotutkimuksen näkökulmasta eri toimijoiden on löydettävä omasta näkökulmastaan merkityksellinen lähestymistapa ja omaan tekemiseen sopivat käytännöt, jotta interventiolla olisi parhaat rakenteelliset edellytykset (May 2013). Monimenetelmällisyys antaakin mahdollisuudet syventää analyysia ja havaita monipuolisemmin hyviä käytäntöjä sekä mahdollisia kehittämiskohteita.

Pelastustoimen näkökulmasta kampanjan vaikuttavuuden arviointi on tärkeää jo sen julkisen luonteen vuoksi, mutta myös onnettomuuksien ehkäisyn saralla tietojohtamisessa on nähty kehitettävää (ks. esim. Rekola 2019). NouHätä!-kampanja mahdollistaa valmiin pohjan turvallisuusviestinnän toteuttamiseksi ja viemiseksi yläkou- lun 8.-luokkalaisille, jolloin se voi jakaa pelastus- laitosten taakkaa nuorten turvallisuuskoulutuksen suunnittelussa. Lisäksi koulutuksen tehokkuuden ja mahdollisimman toimivien käytäntöjen löytämisen näkökulmasta on hyödyllistä tarkastella nykyisten toimintatapojen vaikuttavuutta sekä arvioida turvallisuusviestintää myös alan vetovoimaan linkittyvänä toimintana.

Kampanjan merkitys ammatinvalinnan näkökulmasta mainittiin nuorten osalta muutamissa haastatteluissa siten, että nuori oli kampanjaan osallistuttuaan alkanut pohtia turvallisuusalaa mahdollisena tulevaisuuden ammattina. Eräs Pelastusopiston opiskelija kertoi haastattelussa kouluajastaan ja hän muisti NouHätä!-loppukilpailupäivän: kilpailusta oli tullut hänelle merkittävä muisto. Lisäksi Pelastusopiston opettajat ovat eri yhteyksissä tuoneet esille, että oppilaat muistavat NouHätä!-kampanjaan ja kilpailuun osallistumisen, millä saattaa olla merkitystä alalle hakeutumiseen. Pelastusopiston opiskelijoille on tarkoitus toteuttaa kysely koskien ammatinvalintaan vaikuttaneita tekijöitä, ja kampanjan vaikutusta ammatinvalintaan tarkastellaan tässä kyselyssä, jolloin saadaan yhdestä näkökulmasta kuva kampanjan mahdollisesta pitkäjäsenvaikutuksesta.

Yhtenä NouHätä!-kampanjan vaikuttavuuden tutkimuksen haasteena on kampanjan monimuotoisen toteutus eli implementaation moninaisuus. Nuorille mielekkäimmät ja kenties tehokkaimmat tavat oppia voivat löytyä heiltä kysymällä esimerkiksi kyselyiden tai haastatteluiden avulla. Haastatteluissa nuoret toivat esiin tiettyjä tärkeitä pitämäänsä perustaitoja, kuten ensiapu ja kaverien auttaminen. Myös Rekolan ym. (2017) kyselyn vastaajat toivoivat lisätietoa esimerkiksi henkeä pelastavasta ensiavusta ja onnettomuusriskien tunnistamisesta. Lisäksi kaikki haastattelema-

me nuoret ajattelivat, että turvallisuusasiat kuuluvat kaikille. Sekä nuorten että aikuisten haastatteluissa nousi esiin kyky toimia tarvittaessa tilanteessa, ja avaininformanttien haastatteluissa kampanjan suurin anti näyttäytyi erityisesti turvallisuustaitojen karttumisena. Tällöin opitut tiedot ja taidot ilmentyivät konkreettisesti.

Eri tasojen tarkasteluun liittyen useat eri menetelmät tarjoavat tietoa yksilöiden turvallisuuspääoman kehittämisestä. Voidaan nähdä, että turvallisuuspääoman kehittyminen heijastuu myös nuorten lähipiiriin, kuten kavereihin, ja osa avaininformanteista ajatteli, että jotkin turvallisuusasiat – kuten palovaroittimen tarkistaminen – voivat siirtyä kampanjasta myös koteihin. Myös koulu on tietyllä tavalla nuorten lähipiiriä. Kaikki haastatellut nuoret kertoivat osallistuneensa hätäpoistumisharjoitukseen koulullaan. Turvallisuuspääoman kehittämisestä eivät näin ollen hyödy kouluissa pelkästään nuoret, vaan myös henkilöstö. Opettajilla voi olla omia ensiapukursseja, mutta paloturvallisuus- ja ensiaputaitojen karttuminen kampanjan avulla mahdollisimman monelle heijastuisi suoraan valmiuteen toimia – ja sitä kautta koulujenkin turvallisuuteen. Yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen liitettiin haastatteluissa kampanjan pitkät perinteet ja tavoittavuus. Kuitenkin on huomattava, että makrotason muutokset ovat hitaita ja haastavampia havaita.

Vaikuttavuuden arvioinnin haasteet

Vaikuttavuutta tutkittaessa on yleisesti pidettävä mielessä sen mittaamisen ja todentamisen haastavuus. Vaikuttavuustutkimuksessa ollaan jatkuvasti eräänlaisen filosofisen pohdinnan äärellä siitä, mikä on riittävän vaikuttavaa. Tutkimuksen avulla voidaan kuitenkin antaa suuntaviivoja tai todentaa mekanismeja toimivien tai vähemmän toimivien käytäntöjen takana, mikä mahdollistaa intervention – tässä tapauksessa kampanjan – kehittämisen. Vaikuttavuutta tarkastellaan tutkimuksessa usein vertailukohtien kautta, jolloin vaikuttavuutta verrataan esimerkiksi siihen, ettei olisi tehty

mitään tai mitä muuta (interventioon käytetyllä) rahalla olisi voinut tehdä. Lisäksi vaikuttavuuden kohdalla on otettava huomioon aikaperspektiivi: ovatko vaikutukset lyhyt- vai pitkäkestoisia ja millä aikavälillä ne ilmenevät. Kampanjoita ei toteuteta eristetyssä laboratorioympäristössä, vaan yhteiskunnalliset ilmiöt ja henkilökohtaisen elämän tapahtumat vaikuttavat osaltaan oppimiseen ja muutoksiin turvallisuuspääomassa.

Mikko Salasuo esittää kritiikkiä yksittäisen, nuorille suunnatun kampanjan pitkäaikaisen vaikuttavuuden mittaamista kohtaan, eikä se ole hänen mukaansa edes mahdollista. Tärkeänä huomioina hän nostaa esille, ettei yksittäinen valistuskampanja myöskään voi saada yksinään aikaan pitkäaikaista muutosta. Kampanja voi käynnistää prosesseja, jotka muiden elämäkokemusten myötä voivat kasaantua esimerkiksi päihitteettömäksi elämäntavaksi, mutta selkeästi yhtä prosessin alkupistettä ei voida osoittaa eikä sellaista edes välttämättä ole. (Salasuo 2011, 20.) Samaan tapaan turvallisuuspääoma tai turvallisuustaidot muodostuvat ajan myötä kasautuen yksilön erilaisten kokemusten ja elämäntapahtumien kautta, mistä syystä on tärkeää pidättäytyä yleistävistä ja yksinkertaistavista johtopäätöksistä. Pitkäaikaisen vaikuttavuuden mittaamisen haasteiden lisäksi valistuskampanjoiden luonteeseen voi kuulua pahimmillaan suora haitallinen ulottuvuus. Dahler-Larsen (2005, 14–15) mainitsee nuorille kohdennetun syömishäiriövalistuksen mahdolliseksi esimerkiksi, josta sisäistää anorektisia toimintamalleja.

Vaikuttavuuden perusongelmiksi on siis tunnistettu toiminnan ja vaikutuksen yhteyden epäsuoruus ja mahdollinen ajallinen viive sekä muut vaikutusta sekoittavat tekijät, joita ei voida täysin poistaa tai huomioida arvioinnissa. Yleisesti ottaen interventioiden kohdalla on tärkeää ymmärtää, mitkä seikat paikallisessa kontekstissa vaikuttavat tuloksiin erityisesti siksi, että interventiota toteutetaan käytännössä paikallisesti. Dahler-Larsen (2005, 17) nimittää näitä paikallisia seikkoja ja tekijöitä moderaattoreiksi. On lisäksi ymmärrettävä, millä osalla interventiosta on vaikutusta ja kenelle (Mäki-Opas & Laatikainen 2021, 29).

Esimerkiksi julkisen sektorin interventioita on tarkasteltava kriittisesti siksi, että ne ovat harvoin vain fyysisiä suureita, vaan pikemminkin muun muassa tietoja, toimintaa ja symbolisia voimavaroja, joita tarjotaan taustoiltaan ja kyvyiltään hyvin heterogeeniselle joukolle ihmisiä. Siksi harvoin on kyse erityisen säännönmukaisesta yhteydestä toimenpiteen ja vaikutuksen välillä, vaan pikemminkin paikallisesta ja tilannekohtaisesta vaikuttavuudesta. (Dahler-Larsen 2005, 19.) Esimerkiksi NouHätä!-kampanjan kontekstissa materiaalit ovat tarjolla suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi. Paikallisten moderaattorien sekä muiden toimintaan liittyvien eroavuuksien merkitystä tutkimukseen tarkastellaan myös implementaatiotutkimuksessa, jota käsitellään omassa alaluvussaan.

Intervention soveltaminen eri ympäristöissä vaatii arvioijalta kykyä tunnistaa erityisesti vaikuttavuuden kannalta merkittävät paikalliset erot (Dahler-Larsen 2005, 19). Myös NouHätä!-kampanjaa voidaan soveltaa paikallisesti hyvin monella tavalla, mikä tekee siitä monipuolisen, mutta toisaalta haastaa kampanjan vaikutusten tarkastelua interventiona. Vaikuttavuuden arvioinnissa tuleekin keskittyä intervention variaatioihin sekä vastaavasti variaatioihin vastaanottajien välillä. Näin voidaan tuoda näkyväksi ne intervention osat, jotka tuottavat vaikuttavuutta tiettyyn joukkoon tietyin edellytyksin, minkä kautta se on oivallinen apuväline mahdollisten esteiden ja hyvien käytäntöjen tunnistamiseen sekä intervention kehittämiseen. (Em., 19, 20.)

Pedakin ja kumppaneiden (2016, 16) mukaan niin sanottu perinteinen tai selkeästi rajattu vaikuttavuuden arviointi on sovellettavissa erityisesti tarkkarajaisien interventioiden tarkasteluun, ja vastaavasti heikommin erilaisten viestintäkampanjoiden kohdalle. Yksittäisten valistuskampanjoiden lyhytaikainen vaikutus voidaan myös sekoittaa vaikuttavuuteen. Lähestymistapa, jossa kohderyhmään kohdistetaan interventio ja sen jälkeen kohderyhmää verrataan kontrolliryhmään, vaatii pitkän aikavälin seurantaa ennen ja jälkeen intervention ja samalla perustuu olettamukseen, että kohderyhmän käytökseen eivät vaikuta muut

tekijät. Turvallisuuden kontekstissa nuoret vastaanottavat turvallisuusviestintää erilaisista lähteistä tarkoitushakuisesti tai tahattomasti, ja monet taidot opitaan esimerkiksi kotona. (Rekola, Itkonen & Saine-Kottonen 2017, 11; Salasuo 2011, 19.) NouHätä!-kampanjaa tutkittaessa toteutamme niin vaikuttavuuden arviointia kuin implementoinnin tarkastelua, jolloin huomioimme laajemmin kontekstin merkityksen tai vaihtelun.

Eettiset näkökohdat

Lasten, nuorten ja muiden erityisryhmien tutkimiseen liittyy aina erityishuomio tutkimuksen eettisyydestä muun muassa arvioijan ja tutkittavan välisen valta-asetelman vuoksi. Alaikäisiä tutkittaessa vanhempien suostumusta ei vaadita joissakin tapauksissa, kuten sellaisissa, joissa ”tutkimusinterventio ei sisällä riskejä ja joissa alaikäinen itse on pätevä arvioimaan, haluaako hän osallistua vai ei” (Mäkelä 2021, 83). Hankkeen aikana tutkittavat ovat 14–16-vuotiaita nuoria, mistä syystä pohdittiin eettisen toimikunnan puollon hakemista esimerkiksi Turun yliopistosta. Turun eettisen toimikunnan sihteerin konsultoinnin ja perusteellisen harkinnan jälkeen päädyttiin siihen, että eettistä puolta ei tähän tutkimukseen haeta, kunhan noudatetaan tutkimuseettisiä linjauksia. Tässä tapauksessa huoltajien informoinnin nähtiin riittävän – sisältäen kuitenkin mahdollisuuden kieltää lapsen tutkimukseen osallistuminen. Lisäksi kouluilta haettiin tutkimusluvat kyselyiden toteuttamiseksi. Tutkimuksen toteutus ja aineiston hallinta perustui Pelastusopiston järjestelmiin, Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) Hyvän tieteellisen käytännön ohjeisiin sekä ihmistieteiden eettiseen ennakoarviointiin.

Kyselyssä kysymykset oli muotoiltu siten, että ne ovat nuorille ymmärrettäviä, minkä lisäksi tutkija oli paikalla vastaamassa kysymyksiin. Myös kyselyn pituuteen kiinnitettiin huomiota. Tutkimuksesta tiedottamisen lisäksi nuorille annettiin projektipäällikön yhteystiedot ja heitä kehoitettiin olemaan yhteydessä, mikäli ajatuksia tai kysyttävää ilmenee. Kyselyyn osallistuminen oli vapaa-

ehtoista, mikä kerrottiin niin huoltajille kuin vastaajille. Kyselyvastausten identifioimiseksi sekä jatkokyselyn lähettämiseksi hyödynnettiin vastaajilta pyydettyjä puhelinnumeroita. Muita henkilö- tai tunnistetietoja ei kysytty. Raportoinnissa kiinnitettiin huomiota vastaajien etuun esimerkiksi jättämällä koulujen nimet raportoimatta.

Haastatteluissa nuoret haastateltiin kilpailujoukkueittain kolmen ryhmässä, millä pyrittiin huomioimaan nuorten ikä ja haastattelun mahdollinen jännittävyys, ja siten tekemään tilanne heille helpommaksi. Haastattelun aluksi nuorille tuotiin esiin sen tarkoitus ja heidän roolinsa sekä haastattelun vapaaehtoisuus ja raportoinnin anonyymisyys, ja heiltä pyydettiin suullinen suostumus haastatteluun. Havainnoinnissa tutkijoilla ei ollut tietoja nuorten nimistä. Analysointi suoritettiin ryhmien numeroita käyttämällä, mutta raportoinnissa ei yhdistetty suorituksia joukkueiden numeroihin.

Menetelmälliset näkökohdat

Kyselylomakkeen suunnittelussa otettiin huomioon turvallisuuspääoman käsite, jonka kartoittamiseen ja kehittämisen tarkasteluun kyselytutkimuksessa pureudutaan. Kyselylomake mittasi muun muassa nuorten tietoja, asenteita, luottamusta ja turvallisuuden tunnetta sekä arviota omista taidoista, minkä lisäksi kartoitettiin joitakin taustatietoja esimerkiksi vanhempien työtilanteesta sekä koulutuksesta. Turvallisuuspääomaa ei ole aiemmin määritelty tieteellisesti, ja hankkeessa pyrittiin mittaamaan sitä tieteellisesti. (Sundblom ym. 2024.) Kyselyn validiteettia arvioidessa tulisi kuitenkin huomioida muutamia seikkoja. Taitojen oma arviointi on eri asia kuin todellisen taitotason testaaminen ja arvioiminen, mikä onnistuisi esimerkiksi kattavan havainnoinnin kautta, joka vaatisi resursseja, kuten kalustoa ja pelastusalan ammattilaisia. Omien taitojen arvioinnissa voidaan kuitenkin tuoda näkyväksi esimerkiksi sukupuolten eroja ja nähdä vastaajan luottamusta itseensä ja kykyihinsä. Hankkeessa toteutetun havainnoinnin kautta pystyttiin tarkastelemaan taitoja ja toimijuutta, mutta vain rajatuin osin, sillä ras-

tien kuvaamista ei ollut suunniteltu tutkimuksen näkökulmasta.

Kvasikokeellisessa tutkimusasetelmassa satunnaistaminen on hankalaa, kuten myös sen varmistaminen, että vertailtavat ryhmät ovat muilta osin mahdollisimman samankaltaisia. Tällaisenaan kyselyvastaukset riittävät yleistämään vastaajapopulaatioon, mutta eivät perusjoukkoon. Tutkimus hyötyisi suuremmasta vastaajajoukosta erityisesti vastaajakadon ja koeryhmän pienuuden vuoksi. Laajemmassa mittakaavassa kontrolliryhmien määrä ikäluokasta kuitenkin laskee, sillä kampanja on saavuttanut viime vuosina entistä enemmän 8.-luokkalaisia. Toisaalta kampanjaan harvoin tai ei koskaan osallistuvilta kouluilta voisi saada laadullista tietoa siitä, miksi kampanjaan osallistuminen ei ole pysyvä käytäntö. Tällöin haasteena on löytää tutkittavia, jotka haluavat osallistua tutkimukseen liittyen kampanjaan, johon he eivät toistuvasti osallistu.

Koulujen luokittelulla kampanjaan osallistumisen mukaan pyrittiin varmistamaan eri lähtökohdista olevien koulujen edustus aineistossa. Kaiken kaikkiaan koulujen valintaprosessi suunniteltiin ja raportoitin tarkoin. Kouluja tarkasteltiin tiettyjen kriteerien pohjalta, minkä jälkeen kouluille arvottiin järjestys, jonka mukaan koulujen edustajia tavoiteltiin osallistumaan tutkimukseen. Lisäksi arvonnän jälkeen otosta tasapainotettiin maantieteellisesti valitsemalla kouluja eri puolilta Suomea. Tutkimuksen toteuttamiseen voi kuitenkin liittyä odottamattomia muutoksia. Aluksi pitkittäiskyselytutkimukseen saatiin mukaan kuusi koulua, joista tutkimuksen alkaessa kaksi oli osa kontrolliryhmää eli niitä, jotka eivät osallistuneet kampanjaan. Ryhmän B toista kyselykierrosta valmisteltaessa kävi ilmi, että yksi oppilasmäärältään merkittävä tutkimuskoulu ei ollutkaan ilmoittautumisesta huolimatta osallistunut kampanjaan, joten he siirtyivät tutkimuksessa kontrollikouluksi. Tilanne tuokin näkyväksi haasteen tarkasteltaessa kampanjan tavoittavuutta pelkkien lukujen pohjalta, mutta se on myös osoitus yllättävistä tilanteista tutkimuksen tekemisessä tiedonkeruun huolellisesta suunnittelusta huolimatta. Tämä ei vaikut-

tanut ensimmäisen kierroksen analyysiin (lomake oli ensimmäisellä kierroksella kaikille sama), mutta tutkimuksessa oli nyt kolme osallistuvaa ja kolme kontrollikoulua, ja osallistuvissa kouluissa vastaajia selvästi vähemmän kuin kontrolliryhmässä.

Luotettavuutta pyrittiin huomioimaan muun muassa hyödyntämällä kyselyn muodostuksessa jo muissa kyselyissä testattuja kysymyksiä ja kysymyksenasetteluja sekä karsimalla kaikkein selvimmän ”väärin” vastanneita. Eräällä koululla kuitenkin huomattiin, että osa kyselyyn osallistuneista oppilaista oli saanut kyselyn tehtyä jo 5 minuutin jälkeen. Ottaen huomioon kysymysten määrän, on epätodennäköistä, että tällöin kyselyyn on vastattu huolellisesti. Toisella kierroksella huomattiinkin vastaajakatoa, sillä vastaajien lukumäärä laski ensimmäiseltä kierrokselta (N=346) toiselle kierrokselle (N=251) melko huomattavasti. Tähän vaikuttivat osan nuorista kieltäytyminen tutkimuksesta sekä kyselyn järjestämisen haasteet (tila, aikataulu), vaikka tutkijat vierailivat myös toisella tutkimuskierroksella kaikilla kouluilla, jotka sitä toivoivat – yhdessä pyydettiin kyselyn toteuttamista etänä. Lisäksi vain osa oppilaista lisäsi puhelinnumerosa kyselyyn jokaisella kolmella kerralla, mikä rajoitti vastausten yhdistämistä. Haastattelujen kohdalla vastaavia haasteita ei kohdattu, mutta eräässä tapauksessa haastateltava ei ilmaantunut paikalle sovittuun haastatteluun.

Pohdinta

Tällä tutkimuksella rakennettiin menetelmällinen viitekehys nuorten turvallisuuskoulutuksen vaikuttavuuden arviointiin. Tutkimus oli teoreettinen kuvaus menetelmien valinnasta ja soveltamisesta nuorten turvallisuuskoulutuksen vaikutusten ja vaikuttavuuden arvioinnissa pelastusalalla. Tutkimuksen aikana onkin kuvattu ja dokumentoitu alustavia kokemuksia vaikuttavuustutkimuksen menetelmien soveltamisessa alueella, jossa sitä ei ole tähän mennessä juuri tehty. Vastasimme tutkimuskysymyksiin koskien tätä tutkimusta laajemmin, nuorten turvallisuuskoulutuksen vaikutta-

vuutta tarkastelevan hankkeen ohjelmateorian ja menetelmien valintaa sekä sitä, miten tämä asetus toimi ja mitä kokemuksia saimme vaikuttavuustutkimuksen toteuttamisesta.

Kuten olemme edellä kuvanneet, on näin monimuotoisesti toteutetun kampanjan vaikuttavuutta haasteellista arvioida tieteellisesti pätevien tutkimusmenetelmien avulla. Haasteeksi muodostuukin, miten huomioida etukäteen tutkimukseen vaikuttavat moderoivat ja taustatekijät, joita voivat olla niin suuret yhteiskunnalliset muutokset kuin yksilöiden elämään vaikuttavat tekijät. Monet haasteista, joihin olemme törmänneet tutkimushankkeessamme, ovat tavallisia kvasikokeellisessa ja monimenetelmällisessä vaikuttavuustutkimuksessa. Nastasin ja Hitchcockin (2009, 371–374) mukaan esimerkiksi tutkimuksen hyväksytävyyks kohderyhmässä, intervention toteutuksen variaatiot ja kontekstisidonnaisuus sekä onnistuneen intervention kannalta tärkeiden komponenttien tunnistaminen vaikuttavat arvioinnin tekemiseen. Kirjoittajat ovat olleet toteuttamassa kahta laajamittaista tutkimushanketta monivuotisesta ja -tasoisesta interventiosta lasten psyykkisen hyvinvoinnin lisäämiseksi. Myös sen tunnistaminen, mikä indikoi intervention onnistumista, saattaa Nastasin ja Hitchcockin (2009, 374) mukaan vaihdella kohderyhmien välillä. Näin ollen tutkijoiden on pystyttävä hahmottamaan intervention vaikutusten kokonaisuutta.

Monimenetelmäisellä lähestymistavalla saadaan muodostettua erityisesti NouHätä!-kampanjan kaltaisesta, erilaisen implementaation mahdollistavasta kampanjasta sellainen kuva, jota pelkkä yksittäinen tutkimusmenetelmä ei pysty tarjoamaan. Muutokset vastaajien turvallisuuspääomas- sa pystytään tuomaan näkyväksi pitkittäiskyselyn avulla, kun taas havainnointiaineisto kuvaa kilpailussa pisimmälle päässeiden nuorten taidoista. Haastattelujen avulla päästään lähelle nuorten kokemuksia ja toiveita sekä vastaavasti aikuisten avaininformanttien näkemyksiä kampanjan toteuttamisesta ja sen vaikutuksesta nuoriin. Yhteistyön merkitystä ja siihen kohdistuvia kehityskoh- teita saadaan esille haastatteleamalla eri tahojen

edustajia. Myös työpajat ovat haastattelujen ohella käypä menetelmä vaikuttavuuden arviointiin ja kampanjan kehittämiseen.

Vaikka tutkimus ei suoraan pysty arvioimaan kaikkien mahdollisten toteutustapojen vaikuttavuutta, voidaan monimenetelmäisellä lähestymistavalla saada kuvaa erityisen onnistuneista tavoista toteuttaa kampanja eri toimijoiden näkökulmasta. On kuitenkin huomattava, että jonkin tiettyssä ympäristössä erityisen hyväksi havaitun tavan tai menetelmän siirtäminen toiseen ympäristöön ei itsessään tee kampanjasta vaikuttavampaa. Jo nykyisellään kampanjaa toteuttaneilla turvallisuus-kouluttajilla ja opettajilla on runsaasti kokemukseen perustuvaa tietoa siitä, millä tavalla asioita tulee opettaa nuorille. Kampanjan toteutusta kannattelevatkin erityisesti innokkaat ja sitoutuneet yksilöt niin kouluissa kuin pelastustoimessa. Eri tapoja vertailemalla on mahdollista kuitenkin tarjota muualla hyväksi havaittuja toimintatapoja, joita kokeilemalla voidaan tarvittaessa kehittää toimintaa.

On kuitenkin huomioitava yksittäisen kampanjan rajoitteet nuorten elämään vaikuttavana tekijänä – kuinka monta kampanjaa omalta kouluajaltasi muistat? Vaikuttaisikin siltä, että vaikka kampanjalla on potentiaalia vaikuttaa nuoren elä-

mään, vaatii se tapahtuakseen monen eri elementin yhteisvaikutusta. Aikuisten avaininformanttien haastatteluissa tuotiin esiin muun muassa nuorten kotiolot, sieltä kumpuavat asenteet, erot ikäluokkien välillä, 8.-luokkalaiset oppijoina sekä asuinpaikan merkitys asenteiden näkökulmasta. Myös opetusmenetelmillä tai opetuksen toteuttajalla voi olla merkitystä vaikuttavuuden näkökulmasta – oletus, joka vahvistui sidosryhmille pidetyissä työpajoissa syksyllä 2023.

Opetus- ja valistuskampanjan vaikuttavuuden arvioinnissa keskeisenä haasteena on, miten arvioida näkymättömiä vaikutuksia. Vaikuttavuuden tarkastelun lisäksi kampanjan erilaiset implementaatiot – varsinkin näin monipuoliset mahdollisuudet implementointiin antavan kampanjan osalta – haastavat vaikuttavuuden arviointia. Myös asennemuutosten ja suoran toiminnankin muutosten mittaaminen on haastavaa. Sen sijaan voidaan mitata esimerkiksi oppimista ja sitä, kuinka paljon opetuksesta on jäänyt mieleen. Tutkimuksessa pyrimme eri aineistojen synteeseillä osaltaan havainnoimaan, millä tavalla järjestetty kampanja varmistaa sen jatkuvuutta, mielekkyyttä ja erityisesti nuorten oppimista sekä turvallisuuspääoman vahvistumista.

Lähteet

- Dahler-Larsen, Peter (2005). *Vaikuttavuuden arviointi. Hyvät käytännöt: Menetelmäkäsikirja*. FinSoc Arviointiraportteja, Stakes 3/2005. STAKES, Helsinki. <http://urn.f/URN:NBN:fi-fe201204194271>
- Hariton, Eduardo & Locascio, Joseph J. (2018). Randomised controlled trials – the gold standard for effectiveness research. *BJOG: an International Journal of Obstetrics & Gynaecology* 125. 1716. <https://doi.org/10.1111/1471-0528.15199>
- Heliskoski, Jonna & Humala, Heidi & Kopola, Riina & Tonteri, Anna & Tykkyläinen, Saila (2018). *Vaikuttavuuden askelmerkit. Työkaluja ja esimerkkejä palveluntuottajille*. Sitran selvityksiä 130.
- Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (toim.) (2009). *Tutki ja kirjoita*. Helsinki, Tammi.
- Johander, Eerika, Turunen, Tiina, Garandeau, Claire F. & Salmivalli Christina (2021). Different Approaches to Address Bullying in KiVa Schools: Adherence to Guidelines, Strategies Implemented, and Outcomes Obtained. *Prev Sci* 22, 299–310. <https://doi.org/10.1007/s11121-020-01178-4>
- Jokinen, Esa (2017). *Näkökulmia arviointitutkimukseen. Henkilöstö Kuntaudistuksessa*. Väitöskirja. Tampereen yliopisto. Tampere University Press, Tampere.
- Kokko, Petra (2022). *Arvoperustainen terveydenhuollon ilmiö sosiaali- ja terveydenhuollossa. Kohti vaikuttavampaa julkishallintoa?* Väitöskirja. Tampereen yliopisto. Tampere University Press, Tampere.
- Malmivaara, Antti (2023). Yhteistä säveltä sosiaali- ja terveydenhuollon arkivaikuttavuuden arviointiin. *Yhteiskuntapolitiikka* 88(4), 430–438.
- May, Carl & Finch, Tracy (2009). Implementing, Embedding, and Integrating Practices: An Outline of Normalization Process Theory. *Sociology* 43(3), 535–554. <https://doi.org/10.1177/0038038509103208>
- May, Carl (2013). Towards a general theory of implementation. *Implementation Science* 8(1), 2–14. <https://doi.org/10.1186/1748-5908-8-18>
- Mäkelä, Klaus (2021). Alaikäisiä koskevan yhteiskunta- ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettinen ennakkosäätely. Teoksessa Lagström, Hanna & Pösö, Tarja & Rutanen, Niina & Vehkalahti, Kaisa (toim.), *Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka*. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 162.
- Mäki-Opas, Tomi (2022). *Vaikuttavuus sosiaali- ja terveydenhuollon näkökulmasta* [Luento verkkokurssilla] Itä-Suomen yliopisto, Vaikuttavuuden talo, Digikampus. Viitattu 2.1.2023.
- Mäki-Opas, Tomi & Laatikainen, Tiina (2021). Näkökulmia sosiaali- ja terveydenhuollon kokonaisvaltaiseen vaikuttavuuden arviointiin. *Yleislääkäri* 36 (5), 27–30.
- Nastasi, Bonnie K & Hitchcock John (2009). Challenges of evaluating multilevel interventions. *Am J Community Psychol.* 43(3-4). 360–76.
- Nurmi, Kari & Kontiainen, Seppo (2000). Aikuiskoulutuksen vaikuttavuus. Teoksessa Raivola, Reijo (toim.) *Vaikuttavuutta koulutukseen. Suomen Akatemian koulutuksen vaikuttavuusohjelman tutkimuksia*. Helsinki: Edita. 29–50.
- Paronen, Elsa & Mäki-Opas, Tomi & Lammintakanen, Johanna (2022). Vaikuttavuuden arviointi ja johtaminen julkisissa palveluissa. Teoksessa Jäntti, Anni & Kork, Anna-Aurora & Kurkela, Kaisa & Leponiemi, Ulriika & Paananen, Henna & Sinervo, Lotta-Maria & Tuurnas, Sanna (toim.) *Hallinnon tutkimuksen tulevaisuus*. Vastapaino, Tampere, 175–196.
- Patja, Kristiina & Absetz, Pilvikki & Rautava, Päivi (toim.) (2023). *Terveyden edistäminen*. Kustannus Oy Duodecim, Helsinki.
- Patton, Quinn Michael (1997). *Utilization Focused Evaluation: The New Century Text*. SAGE, London.
- Pawson, Ray & Tilley, Nick (1997). *Realistic Evaluation*. SAGE, London.
- Pedak, Maarit & Mankkinen, Teija & Koltola, Eeva (2016). *Paloturvallisuuskampanjoiden vaikuttavuuden arviointi*. SPEK tutkii 14. Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö SPEK, Helsinki.
- POPS 2014. Opetushallitus. (2014). *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014*. Opetushallitus, Helsinki.

- Rekola, Hanna (2019). *Näkökulmia pelastuslaitosten turvallisuusviestinnän vaikuttavuuden arviointiin*. Pelastusopiston julkaisu, B-sarja: Tutkimusraportit 6/2019. Pelastusopisto, Kuopio.
- Rekola, Hanna & Itkonen, Pekka & Saine-Kottonen, Annukka (2017). *Helsinkiäisten yläkoululaisten turvallisuusosaamisesta ja turvallisuusviestinnän vaikuttavuuden mittaamisesta*. Helsingin kaupungin pelastuslaitoksen julkaisuja, Helsinki.
- Robson, Colin (2000). *Käytännön arvioinnin perusteet*. Tammi, Helsinki.
- Salasuo, Mikko (2011). Vaikuttamisen keinot. Teoksessa Soikkeli, Markku & Salasuo, Mikko & Puuronen, Anne & Piispa, Matti (toim.) *Se toimii sittenkin. Kuinka päihdevalistuksesta saa selvää*. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, Verkkojulkaisuja 85, 11–22.
- Seppänen-Järvelä, Riitta (2017). Monimuotoinen implementaatiotutkimus. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 54, 151–154.
- Skivington, Kathryn & Matthews, Lynsay & Simpson, Sharon Anne & Craig, Peter & Baird, Janis & Blazeby, Jane & Boyd, Kathleen Anne & Craig, Neil & French, David & McIntosh, Emma & Petticrew, Mark & Rycroft-Malone, Jo & White, Martin & Moore, Laurence (2021). A new framework for developing and evaluating complex interventions: update of Medical Research Council guidance. *BMJ* 374: n2061 <https://www.bmj.com/content/374/bmj.n2061>
- Soikkeli, Markku (2011). *Päihdevalistus tutkimuksen valossa*. Teoksessa Soikkeli, Markku & Salasuo, Mikko & Puuronen, Anne & Piispa, Matti (toim.) *Se toimii sittenkin. Kuinka päihdevalistuksesta saa selvää*. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, Verkkojulkaisuja 85, 37–44.
- Somerkoski, Brita & Kärki, Tomi & Lindfors, Eila (2019). Learning Outcomes: Safety Education for Comprehensive School Pupils. *European Journal of Social and Behavioural Sciences*, vol. XXVI, 3009–3020. [doi:10.15405/ejsbs.262](https://doi.org/10.15405/ejsbs.262)
- Stratton, Samuel (2021). Population Research: Convenience Sampling Strategies. *Prehospital and Disaster Medicine*, 36(4), 373–374. [doi:10.1017/S1049023X21000649](https://doi.org/10.1017/S1049023X21000649)
- Sundblom, Dan & Rikkilä, Saana & Puustinen, Alisa & Somerkoski, Brita & Mäki-Opas, Tomi (2024). Turvallisuuspääoma – käsiteanalyysi. (julkaisematon) Tiede & Ase, 81.
- Torkki, Paulus & Martikainen, Janne & Mäki-Opas, Tomi (2023). Terveiden edistämisen vaikuttavuuden arviointi. Teoksessa Patja, Kristiina & Absetz, Pilvikki & Rautava, Päivi (toim.) *Terveiden edistäminen*. Kustannus Oy Duodecim, Helsinki.
- Warda, Lynne, Tenenbein, Milton & Moffat Michal. (1999). House fire injury prevention update. Part II. A review of the effectiveness of preventive interventions. *Injury Prevention* 1999; 5, 217–225.
- Yle (9.1.2019). Ylistettyä Kiva koulu -ohjelmaa käytetään jopa vahingollisella tavalla: ”Jättää aikamoisia traumoja kiusatulle”. Toimittaneet Munukka Jouni, Kurki Riikka. Viitattu 11.1.2023. [MOT | yle.fi](https://www.yle.fi/mot)

Maahanmuuttajat pelastustoimen resurssipulan helpottajina

Ojala, Tarja, DI, KM, AmO, erikoistutkija, Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö (SPEK)

Tiivistelmä

Pelastusalalla kärsitään henkilöstöpulasta. Yhtenä ratkaisuna henkilöstöpulaan on nähty maahanmuuttajien mukaan saaminen toimintaan. Toisaalta maahanmuuttajien sijoittumisessa palokuntaan on todettu ongelmia. Artikkelin tavoitteena on kuvata maahanmuuttajien onnistunutta rekrytointia ja osallistumista palokuntaan, pelastajakoulutukseen ja pelastajaksi. Tarkastelun näkökulmana on ongelmien sijasta mahdollisuuksiin ja onnistumisiin keskittyminen. Näkökulma on valittu tasapainottamaan pelastusalaan ja maahanmuuttajiin liittyviin ongelmiin painottunutta keskustelua ja luomaan ymmärrystä onnistumisen mahdollisuuksista. Artikkelin aineistona käytetään syksyllä 2022 sisäministeriön kutsusta järjestettyjen maahanmuuttodialogien yksittäistä keskustelua, siitä tehdyn tallenteen perusteella litteroitua aineistoa ja sen laadullista analyysiä. Dialogissa käytettiin Erätauko-menetelmää. Menetelmän tavoitteena ei ole yksimielisyys, vaan luottamuksen rakentaminen, sekä osallisuuden ja keskinäisen ymmärryksen lisääminen. Aineisto muodostuu neljän työikäisen

henkilön näkökulmasta. Osallistujista kaksi oli maahanmuuttajia ja kaksi syntyperäisiä suomalaisia. Kaikki neljä henkilöä toimivat pää- tai sivutoimisesti pelastusalalla tai alaa sivuavissa tehtävissä. Maahanmuuttajat olivat tulleet Suomeen lapsena perheensä kanssa ja kotoutuneet tänne. Maahanmuuttajien onnistunutta palokuntaan ja pelastusalalle sijoittumista ovat tukeneet kokemus, jonka mukaan he ovat olleet tervetulleita palokuntaan, alan ammattilaisten tuki, yhteisöllisyys ja muiden auttamisen halu. Aineiston perusteella onnistunut esihenkilötyö ei puolestaan edellytä *mitään erityistä*, vain kaikkien ihmisten yhdenvertaista kohtelua. Aineisto osoittaa onnistumisen mahdollisuuden ja työkaluja. Aineiston perusteella maahanmuuttajien onnistuneella sijoittumisella palokuntaan ja pelastusalalle on mahdollisuus tukea niin yksilöitä, pelastusala kuin koko yhteiskuntaa.

Avainsanat: maahanmuuttajat, henkilöstöpula, ratkaisut

Immigrants as a solution to the shortage of resources in emergency services

Abstract

The rescue sector is suffering from a shortage of personnel. One solution to the staff shortage that has been identified is to involve immigrants in the activities. On the other hand, problems have been observed with the placement of immigrants in the fire brigade. The aim of the article is to describe the successful recruitment and participation of immigrants in the fire brigade, in rescue training, and as rescuers. The examination adopts a perspective that focuses on opportunities and successes instead of problems. This perspective has been chosen to balance the problem-focused discussion related to the rescue sector and immigrants and to create an understanding of the possibilities for success. The material for the article is based on individual discussions from immigrant dialogues organized in the autumn of 2022 at the invitation of the Ministry of the Interior, transcribed material based on the recording of that discussion, and its qualitative analysis. The dialogue used the Timeout method. The aim of the method is not unanimity, but rather to build trust, as well as increase participation and mutual understanding. The material is formed from the perspectives of four working-age individuals. Two of the participants were immigrants and two were native Finns. All four individuals work either full-time or part-time in the rescue sector or in related positions. The immigrants had come to Finland as children with their families and had become integrated here. The successful placement of immigrants in the fire brigade and the rescue sector has been supported by the experience that they have been welcomed into the fire brigade, the support of professionals in the field, community spirit, and the desire to help others. According to the material, successful leadership does not require anything special, just equal treatment of all people. The material demonstrates the possibility of success and provides tools for it. Based on the mate-

rial, the successful placement of immigrants in the fire brigade and the rescue sector has the potential to support not only individuals and the rescue sector but also the whole society.

Keywords: immigrants, personnel shortage, solutions

Invandrare som en lösning på bristen på resurser inom räddningstjänsten

Sammanfattning

Räddningssektorn lider av personalbrist. Ett sätt att lösa personalbristen har varit att involvera invandrare i verksamheten. Å andra sidan har det observerats problem med att placera invandrare inom brandkåren. Syftet med artikeln är att beskriva framgångsrik rekrytering och deltagande av invandrare i brandkåren, i räddningsutbildning och som räddningsarbetare. Undersökningen antar ett perspektiv som fokuserar på möjligheter och framgångar i stället för problem. Detta perspektiv har valts för att balansera den problemfokuserade diskussionen relaterad till räddningssektorn och invandrare och för att skapa en förståelse för möjligheterna till framgång. Materialet för artikeln baseras på individuella diskussioner från invandrardialoger som organiserades hösten 2022 på inbjudan av Inrikesministeriet, transkriberat material baserat på inspelningen av denna diskussion och dess kvalitativa analys. I dialogen används Dialogpaus-metoden. Syftet med metoden är inte enhällighet utan snarare att bygga förtroende, samt öka deltagande och ömsesidig förståelse. Materialet är format från perspektiven av fyra personer i arbetsför ålder. Två av deltagarna var invandrare och två var födda finländare. Alla fyra individer arbetar antingen heltid eller deltid inom räddningssektorn eller i relaterade positioner. Invandrarna hade kommit till Finland som barn med sina familjer och blivit integrerade här. Den framgångsrika placeringen av invandra-

re i brandkåren och räddningssektorn har stötts av erfarenheten att de har välkomnats till brandkåren, stöd från yrkesverksamma inom området, samhörighetskänsla och viljan att hjälpa andra. Enligt materialet kräver framgångsrikt ledarskap inte något speciellt, bara lika behandling av alla människor. Materialet visar möjligheten till framgång och ger verktyg för detta. Baserat på materialet har den framgångsrika placeringen av invandrare i brandkåren och räddningssektorn potential att stödja inte bara individer och räddningssektorn utan också hela samhället.

Nyckelord: invandrare, personalbrist, lösningar

Johdanto

Tausta

Vapaaehtoiset palokunnat samoin kuin koko pelastustoimi kärsivät henkilöstöpulasta. Tilanne hankaloittaa vaatimusten mukaisen toimintavalmiuden ylläpitoa (Leinonen 2023, 23, 25). Monilla toimialoilla on maahanmuuttajat nähty yhtenä työvoimapolun helpottajana, ja haluttu edistää työperäistä maahanmuuttoa sekä koulutusta (VN 2019, 137–139; VN 2023, 74, 204; TEM; OM 2023). Maahanmuuttajien mukaan saaminen olisi yksi vaihtoehto myös pelastusalan henkilöstöpulaan.

Maahanmuuttajien osallisuus palokunnissa ja pelastustoimessa on ajankohtainen ongelma, koska maahanmuuttajien määrä ja osuus väestöstä on voimakkaassa kasvussa (Tilastokeskus 2023a). Tilanne luo pelastusalalle uusia osaamistarpeita, ja alalla on kehitetty monikulttuurista aineistoa tukemaan sekä maahanmuuttajien turvallisuusosaimista että pelastajien työtä (SPEK 2023; Pirkanmaan pelastuslaitos 2023; Varsinais-Suomen pelastuslaitos 2023). Kehitykseen on orientoiduttu myös riskianalyysissä (HIKLU riskianalyysityöryhmä 2020). Monikulttuurista ymmärrystä on pyritty lisäämään kehittämällä toimialalla jo olevien kantasuomalaisten osaamista, mutta monikulttuurista osaamista pystytään lisäämään myös

kouluttamalla maahanmuuttajia palokuntatoimintaan ja pelastusalalle.

Maahanmuuttajien määrän kasvun tulisi linkittyä pelastusalan henkilöstöön. Maahanmuuttaja voi aiempaa useammin olla paitsi asiakkaana, myös toimijana palokunnassa tai pelastustoimessa. Pelastusalan tehtävät voivat olla hälytystehtäviä, mutta myös paloturvallisuustyötä ja turvallisuusviestintää. Maahanmuuttajat voivat tukea toisia maahanmuuttajia esimerkiksi sisäistämään, että arjen turvallisuusmääräykset eivät ole vain suomalaisten *määäämiä* sääntöjä, vaan turvallisuuden varmistamiseksi perusteltuja ohjeita ja toimintamalleja (Elwan 2023).

Elwanin (2023) näkemys on samansuuntainen kuin Columbian yliopistossa (2021) julkaistu artikkeli pelastusalan henkilöstön monimuotoisuuden, **diversiteetin** eduista. Jos pelastajien joukko edustaa väestöä pienoisuudessa, on palvelutoiminta tehokkaampaa. Lisäksi kansalaiset voivat kunioittaa pelastusalan henkilöstöä, joka on monimuotoinen ja monikulttuurinen. Toisaalta Sagen ja Pini (2008) ovat todenneet maahanmuuttajien auttamisessa haasteita kuten kielimuurin, kulttuurierot, vieraan kulttuurin tuntemuksen ja luottamukseen liittyvät ongelmat. Näitä ongelmia voidaan pienentää pelastusalan henkilöstön diversiteetillä ja molemminpuolisella oppimisella, monikulttuuristen aineistojen ja osaamisen edistämällä sekä maahanmuuttajien rekrytoinnilla.

Maahanmuuttajat, kotoutuminen, pelastusalan tilanne ja tiedon tarve

Suomessa on Tilastokeskuksen (2023b) tietojen mukaan hieman yli 500 000 ulkomaalaistaustaista henkilöä. Ulkomaalaistaustaisella henkilöllä tarkoitetaan henkilöä, jonka molemmat vanhemmat tai ainoa tiedossa oleva vanhempi on syntynyt ulkomailla. Ulkomaalaistaustaisia ovat myös ulkomailla syntyneet henkilöt, joiden vanhemmista ei ole tietoa väestötietojärjestelmässä. (TEM 2021)

Ulkomaalaistaustaisten henkilöiden osuus koko väestöstä oli 5,8 prosenttia ja vieraskielisten

henkilöiden osuus 8,9 prosenttia vuonna 2022. Ulkomaalaistaustaisia henkilöitä on noin 300 kunnassa. Yksittäisissä kunnissa ulkomaalaistaustaisia asukkaita ei ole lainkaan, Helsingissä heitä on yli kymmenesosa ja yksittäisessä pienessä kunnassa noin neljäsosa kunnan asukkaista. (Tilastokeskus 2023b)

Ulkomaalaistaustaisten henkilöiden joukko on heterogeeninen. Ulkomaalaistaustaisia henkilöitä on noin 200 eri lähtömaasta (Tilastokeskus 2023b). Heterogeenisyys on tunnistettu myös maahanmuuton syissä. Taustalla voi olla työperäinen maahanmuutto, pakolaisuus, perhesyyt, tai henkilö voi olla esimerkiksi paluumuuttaja. Pakolaisella tarkoitetaan ulkomaalaista, jolla on perustellusti aihetta pelätä joutuvansa vainotuksi alkuperän, uskonnon, kansallisuuden, tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään kuulumisen tai poliittisen mielipiteen vuoksi. Paluumuuttaja on puolestaan Suomeen muuttava, suomalaiset sukujuuret omaava henkilö tai henkilö, jolla on muuten läheiset suhteet Suomeen. (TEM 2021; Tilastokeskus 2023a)

Kotoutumisen sanastossa (TEM 2021) käytetään maahanmuuttaja -käsitettä **hyväksyttävänä** yläkäsitteenä eri syistä maahan muuttaneista henkilöistä. Toisaalta käsitettä ei tule käyttää, mikäli viitataan henkilöihin, joiden **oletetaan** olevan maahanmuuttajia. Sanastossa (TEM 2021) määritellään kotoutuminen maahanmuuttajan yksilölliseksi prosessiksi, joka tapahtuu vuorovaikutuksessa yhteiskunnan kanssa ja jonka aikana maahanmuuttajan osallisuus, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo yhteiskunnassa lisääntyvät. Kotoutumiseen kuuluu maahanmuuttajan oman kielen ja kulttuurin ylläpitäminen.

Kotoutumisen katsotaan edellyttävän sekä maahanmuuttajan omaa aktiivisuutta, yhteiskunnan vastaanottavuutta että viranomaisten ja muiden toimijoiden yhteistyötä. Kotoutuminen nähdään siis kaksisuuntaisena. Myös muut läheiset henkilöt voivat vaikuttaa henkilön kotoutumiseen.

Maahanmuuttajien kotoutumisen osana on kiinnitetty huomio hyvinvointiin ja työllistymiseen (THL 2015; VN 2021; TEM 2023). Maahanmuuttajien sijoittumista ja maahanmuuttajien

vaikutusta asiakastyöhön on Suomessa tutkittu muun muassa poliisin työssä (Juutinen & Rauta 2021). Sen sijaan pelastusosalalla ilmiötä on tutkittu Suomessa vielä niukasti, eikä esimerkiksi maahanmuuttajien määrää tai osuutta pelastusalan opiskelijoista tilastoida tietosuojasyistä (Pelastusopisto 2024). Pelastusosalalla näyttäisi työskentelevän vähän maahanmuuttajia (SM 2021, 14–15), mutta virallista tilastoa ei ole. Suomen Pelastusalan Keskusjärjestön (SPEK 2020) palokunnille vuonna 2019 tekemän kyselyn tulosten mukaan maahanmuuttajia olisi toiminnassa mukana vajaassa viidesosassa (18,9 %) palokunnista.

Millerin (ym. 2016) tutkimuksen mukaan USA:ssa on ensivasteessa, poliisissa ja pelastustöissä todettavissa hyviä toimintatapoja etnisten ryhmien ja henkilöstön diversiteetin edistämiseksi. Niitä ovat muun muassa johdon tuki, diversiteetin henkilöiden rekrytointi, mutta myös valtakielen oppimisen tukeminen. Valtakielen osaamisen rinnalla korostui diversiteetin mukanaan tuoma monikielisyys. Jos ensivasteen henkilö puhuu samaa kieltä, kuin asiakas, vältetään kieliongelmita.

Millerin (ym. 2016) tutkimuksessa on diversiteettiä arvioitu paitsi ensivasteen henkilöstön sukupuolen, myös **rodun tai etnisen taustan** mukaan. Millerin tutkimuksen suuntaista etnisten ryhmien suhteellisen osuuden vertailua väestössä ja ensivasteen eri tehtävissä ei ole Suomessa tietosuojaan vuoksi seurattu. Vastaavasti tutkimustietoa maahanmuuttajien etenemisestä palokuntauralla ei ole kerätty. Esimerkiksi Lappeteläisen raportissa (2023) yhdenvertaisuutta on arvioitu vain sukupuolen ja seksuaalivähemmistöjen, kielen ja perhetaustan mukaan. Tutkimuksellisesti asia olisi myös Suomessa mielenkiintoinen, sillä esimerkiksi amerikkalaistutkimuksen (Martin 2019) mukaan sekä vähemmistöt että naiset, etenevät palokuntaurallaan heikommin kuin kantäväestöön kuuluvat miehet.

Tutkittua tietoa pelastusalan yhdenvertaisuudesta tullaan saamaan Pelastusopiston (2023) Nollatoleranssi -hankkeen kautta. Yleiset tavoitteet on kirjattu Pelastusalan tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toimintaohjelmassa (SM 2021) ja

tilannetta on arvioitu ja työkaluja kehitetty muun muassa alueellisissa yhdenvertaisuuspohdintoissa (Kettunen 2022). Merkittävä osa keskustelusta ja julkaisuista on sukupuolten väliseen tasa-arvoon painottuneita, joten keskustelua ja tutkimustietoa maahanmuuttajanäkökulmasta tarvitaan lisää.

Samaan aikaan julkisuudessa on käyty keskustelua maahanmuuttajien palokuntatoimintaan sijoittumisesta, mutta keskustelun painopiste on ollut vuorovaikutuksen ongelmissa. Keskustelussa paitsioon ovat jääneet maahanmuuttajien palokuntaan ja pelastustoimeen sijoittumisen onnistumiset ja onnistumisen työkalut. Artikkelin tavoitteena on tuottaa tietoa onnistumisista ja onnistumisten edellytyksistä, pohtia tiedon ja toimintamallien yleistettävyyttä ja tarjota tieto implementoitavaksi pelastusalan käyttöön.

Aiempia havaintoja maahanmuuttajien kotoutumisesta, osallisuudesta ja kielitaidosta

Salin (ym. 2023) on tutkinut maahanmuuttajien osallisuutta ja sen esteitä. Hänen mukaansa on olemassa seitsemän tekijää, jotka hidastavat maahanmuuttajien osallisuuden kehittymistä. Tekijät ovat kulttuuriset säännöt, pelot ja taitojen puute, tietokoneen ja tietoteknisten taitojen puute, ajanpuute, kustannukset, ruoka ja muu kulttuuri sekä auton puuttuminen. Salinin tutkimuksessa suomen kielen taitoa ei ole nostettu tärkeimpien osallisuuden tai osallistumisen esteiden joukkoon.

Esteiden ohella Salin on nimennyt tutkimuksessaan kaksi tekijää, jotka tukevat maahanmuuttajien osallisuutta. Ensimmäiseksi on nimetty suomalaiset ystävät, naapurit, viranomaiset, muut maahanmuuttajat ja opiskelu- ja työkaverit. Toisena osallisuutta tukevana tekijänä on todettu olevan henkilön omat vanhemmat ja perhe. Tulokset perustuvat kyselyaineistoon (n=113). Aineistossa on kysytty myös maahanmuuttajien lähtömaata.

Vaikka osallisuutta tukevia tekijöitä on tunnistettu, ei suomalaiseen yhteiskuntaan sopeutuminen ole kivutonta. Esimerkiksi Koskela (2020)

kuvaa korkeasti koulutettujen maahanmuuttajien sopeutumista jatkuvaksi neuvotteluprosessiksi.

Maahanmuutosta käydään jatkuvasti moniulotteista keskustelua, mutta keskustelu näyttäisi painottuneen ongelmiin. Keskustelun näkökulmien laajentamiseksi sisäministeriö kutsui syksyllä 2022 organisaatioita ja ryhmiä mukaan järjestämään maahanmuuttodialogeja. Dialogit olivat keskustelutilaisuuksia, joiden tavoitteena oli lisätä ymmärrystä eri ihmisten ja ihmisryhmien välillä, laajentaa tietoisuutta maahanmuuton muuttuvasta luonteesta, avartaa maahanmuuttokeskustelua turvapaikkapolitiikasta maahanmuuton kokonaiskuvaan, sekä edistää maahanmuuttajien osallisuutta ja kotoutumista. Kutsun perusteella järjestettiin 72 maahanmuuttodialogia ympäri Suomen. Osa keskusteluista järjestettiin verkkoympäristössä. Keskusteluihin osallistui yhteensä 676 osallistujaa. Keskusteluista käytiin useilla eri kielillä.

Järjestäjät raportoivat dialogien keskeisen sisällön sisäministeriöön, jossa niistä tehtiin yhteenveto (Henttonen & Alhainen 2023). Raportin mukaan keskeinen edellytys Suomeen kotoutumiselle on suomen kielen oppiminen. Suomen kielen osaamisen ohella keskeisiksi asioiksi nousivat maahanmuuttajien tarve päästä mukaan ja kuulua itselle merkityksellisiin yhteisöihin, siis osallisuus. Lisäksi tarpeina tuli esille mielekkään työn saanti, perhe ja lasten kasvattaminen. Keskustelut osoittivat, että maahanmuuttajilla on erilaisia elämäntilanteita ja erilaisia tarpeita. Sen vuoksi kotoutumisen ja osallisuuden edistämiseksi tarvitaan erilaisia ratkaisuja.

Tutkimuksen tavoite ja tarkoitus

Yksi marraskuussa 2022 järjestetyistä maahanmuuttodialogeista sisälsi keskustelun maahanmuuttajien onnistuneesta sijoittumisesta palokuntatoimintaan ja pelastusosalalle. Koska maahanmuuttodialogi koettiin arvokkaaksi ja tieto tarpeelliseksi, aineistosta tehtiin sisäministeriön raportin lisäksi tämä artikkeli.

Tutkimuksen tavoitteena on kuvata ja auttaa ymmärtämään tekijöitä, jotka tukevat Suomeen

tulleita maahanmuuttajia tulemaan mukaan palokuntatoimintaan ja pysymään mukana toiminnassa, sekä tekijöitä, jotka kannustavat maahanmuuttajia valitsemaan pelastusalan ammatin ja hakeutumaan alan koulutukseen. Artikkelin kuvaa onnistunutta palokuntatyöhön mukaan tulemisen polkua ja onnistumisen edellytyksiä maahanmuuttajan mutta myös pelastusalan ammattilaisten, esihenkilöiden ja johtamisen näkökulmasta. Se tuo työkaluja ja tietoa implementoitavaksi pelastusalan käyttöön.

Tutkimuksen tarkoitus on tuottaa tietoa, jota voidaan hyödyntää maahanmuuttajien palokuntatyöhön mukaan saamiseksi, tai työllistymään pelastusalalle, sekä alalla pysymisen ja viihtymisen varmistamiseksi. Samalla arvioidaan, voidaanko tietoa käyttää myös kantasuomalaisten henkilöiden palokuntatyöhön ja pelastusalalle mukaan saamiseksi ja siellä pysymiseksi.

Metodit

Luvussa on esitetty tutkimuskysymykset, tutkimuksen design, osallistujat, aineisto ja aineiston kerääminen, aineiston analysointi sekä tutkimus-eettinen pohdinta.

Tutkimuskysymykset

Tutkimus pyrkii vastaamaan kysymyksiin

- Mitä tekijöitä maahanmuuttajat kokevat pelastusalalle sijoittumisensa onnistumisen keskeiseksi taustatekijöiksi?
- Mitä pelastusalalla tulisi ottaa huomioon maahanmuuttajien rekrytoinnin kehittämiseksi?
- Onko onnistuneessa sijoittumisessa eroja maahanmuuttajien ja kantasuomalaisten välillä?

Tutkimuksen suunnittelu, viitekehys ja aineisto

Artikkelin aineisto perustuu maahanmuuttodialogien yhteydessä syksyllä 2022 käydyn yksittäisen dialogin aineistoon. Artikkelin kirjoittaja halusi lisätietoa maahanmuuttajien onnistuneesta sijoittumisesta palokuntaan ja pelastusalalle. Taustalla oli aiempi tutkimus- ja hankeyhteistyö maahanmuuttajien ja maahanmuuton yleisen turvallisuuden edistämiseksi (mm. Rikander ym. 2017), tietoisuus julkisuudessa käydystä kriittisestä keskustelusta pelastusalalla, mutta myös satunnainen tieto onnistumisista. Tutkija valitsi keskustelun keskeiset teemat, vastasi keskustelun organisoinnista, tallennuksesta, litteroinnista sekä sisäministeriölle raportoinnista. Keskustelijat saivat kutsun tilaisuuteen ja keskustelun teemat etukäteen.

Suunnittelussa keskiössä oli nimenomaan sijoittumisen onnistumisen ja sen taustatekijöiden kuvaaminen. Keskustelussa käytiin läpi maahanmuuttajien tausta ja Suomeen tulo, osallistujien pelastusalalle tulon polku, osallistujien pelastusalalle tulon syyt, henkilön omat motiivit ja alalla pysymisen syyt. Eri tekijöitä pohdittiin keskustelussa sekä pelastusalalla työskentelevien maahanmuuttajien, että kantasuomalaisten oman kokemuksen perusteella. Keskustelu käytiin vapaasti teemojen ympärillä. Puhe oli polveilevaa ja samaan teemaan voitiin palata kesken keskustelun. Keskustelu sujui jouhevasti ja yhteisymmärryksessä.

Keskusteluympäristö pyrittiin pitämään luotamuksellisena ja turvallisena. Tavoitteena oli, että jokainen voisi jakaa avoimesti ja rehellisesti omia kokemuksiaan keskustelun kohteena olleista teemoista. Jokaisella osallistujalla oli myös mahdollisuus pyytää toista osallistujaa tarkentamaan näkemystään, tai tarvittaessa jopa asiallisesti kyseenalaistaa puhujan kokemuksia. Puheenvuoroja käytettiin melko tasapuolisesti ja välillä yksittäisen osallistujan ollessa hiljaa, keskustelun vetäjä uudisti kysymyksen ja kohdisti sen vielä suoraan henkilölle ja antoi tilaa tämän vastukselle.

Verkkoympäristössä toteutettu lähes kahden tunnin keskustelu nauhoitettiin ja litteroitiin. Lit-

teroinnissa otettiin erityisesti huomioon osallistujien yksityisyyden suoja. Keskustelua ei litteroitu sanasta sanaan, vaan litteroinnin tasoksi valittiin maahantulon polkujen ja onnistuneen pelastusalalle sijoittumisen kuvaaminen ymmärrettävästi (vrt. Bailey 2008). Litterointiin liitettiin yksittäisiä avainlauseita, joita on esitetty myös artikkelin tulososassa.

Litteroitu teksti toimitettiin keskusteluun osallistuneille henkilöille luettavaksi ja kommentoitavaksi. Palautteen perusteella muokattiin vain yksittäisiä sanavalintoja. Osallistujien hyväksyttyä tekstin keskustelun kulun mukaisena ja käsitteiltään hyväksyttävänä, litteroitu teksti lähetettiin sisäministeriölle maahanmuuttodialogien loppuraporttia varten. Tämän jälkeen alkuperäinen videotallenne tuhottiin.

Tässä tutkimuksessa on käytetty litteroitua tekstiä. Tulokset on esitetty 3. luvussa teemojen mukaisesti koostettuina. Myös artikkeli on lähetetty osallistujille luettavaksi ja kommentoitavaksi.

Osallistujat ja menetelmä

Maahanmuuttodialogiin pyrittiin löytämään osallistujia tutkijan aiemmissa kontakteissa jo kohdattujen palokunnassa tai pelastusalalla työskentelevien maahanmuuttajien ja heidän kanssaan eri yhteyksissä onnistuneesti työskennelleiden suomalaissyntyisten henkilöiden joukosta. Valinnassa keskiössä oli henkilöiden aiemmin ilmaisema myönteinen kokemus maahanmuuttajien palokuntaan tai pelastusalalle sijoittumisesta ja monikulttuurisesta yhteistyöstä.

Ensimmäisissä kontakteissa tutkija sai ystävällisen torjunnan, jonka vuoksi otettiin käyttöön niin sanottu lumipallomenetelmä (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Keskusteluun osallistumisesta kieltäytyneiltä henkilöiltä pyydettiin tietoa muusta henkilöstä, joka olisi tekemisissä maahanmuuttajien kanssa palokuntatyössä tai maahanmuuttajasta, joka on mukana ja viihtyy palokunnassa tai pelastuslaitoksella. Henkilöhaussa painotettiin nimenomaan positiivista kokemusta yhteistyöstä.

Yhteydenottojen jälkeen saatiin keskusteluun mukaan neljä henkilöä. He kaikki olivat miehiä. Osallistujista kaksi oli maahanmuuttajia ja kaksi syntyperäisiä suomalaisia. Lisäksi mukana oli tämän artikkelin kirjoittaja keskustelun järjestäjänä.

Toinen keskusteluun osallistuneista maahanmuuttajista on töissä pelastuslaitoksella, toinen toimii päätyönään lähihoitajana ja sen ohella vapaaehtoisessa palokunnassa. Suomalaissyntyisistä keskusteluun osallistuneista toisella on virka pelastuslaitoksella ja hän toimii sen ohella esihenkilönä vapaaehtoisessa palokunnassa. Myös toisella on palokunta- ja pelastuslaitostausta, mutta hän toimii tällä hetkellä onnettomuuksien ehkäisyä ja palokuntatoimintaa koskevissa hallinnollisissa tehtävissä.

Keskustelussa käytetyn Erätauco-menetelmän (Dialogipaus; Timeout) mukaan keskustelun tavoitteena on jokaisen osallistujan näkemyksen kuuluville saaminen tasapuolisesti – ei välttämättä yksimielisyys. Näkökulmat ja mielipiteet voivat vaihdella, ja dialogi antaa tilaa eri näkökulmille. Erätauco on fasilitointimenetelmä, tapa käydä rakentavaa yhteiskunnallista keskustelua siten, että keskusteluun saadaan mukaan eri lähtökohdista tulevia ihmisiä tasavertaisesti. Tavoitteena on saada mukaan myös henkilöt, jotka yleensä jäävät helposti keskustelun ulkopuolelle. Erätauco-toimintamalli koostuu kolmesta osasta, keskustelun suunnittelusta, varsinaisen dialogin ohjauksesta ja vaikuttavuuden arvioimisesta. (Erätauco-säätiö 2023; Suomen Kulttuurirahasto 2021) Tämän keskustelun vaikuttavuutta on arvioitu artikkelin lopun pohdinnassa.

Maahanmuuttodialogi vastaa menetelmänä fokusryhmäkeskustelua (Krueger & Casey, 2009; Morgan, 1997). Keskusteluun osallistujat on valittu siten, että heillä on kokemusta ja merkityksellisiä näkökulmia tutkittavasta aiheesta. Tutkijan rooli oli toimia moderaattorina, kannustaa osallistujia kertomaan näkemyksiään omasta näkökulmastaan ja varautua mahdollisiin ristiriitoihin, joita keskustelussa ei tosin esiintynyt. Fokusryhmäkeskustelun tarkoituksena on tuottaa syvällistä tietoa, ja auttaa ymmärtämään sekä yksilöllisiä että ryhmän yhteisiä kokemuksia.

Aineiston analyysi

Tutkimus on laadullinen tapaustutkimus. Aineistona käytetty litteroitu teksti on pelkistetty ja tiivistetty keskustelun puheenvuoroista. Keskustelu on kuvattu narratiivina, tarinana (vrt. Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Tutkimuksella ja menetelmällä pyritään syvälliseen ymmärrykseen osallisten kokemuksista (vrt. Clandinin & Connelly, 2001).

Narratiivisessa lähestymistavassa keskitytään tarinaan ja kertomuksiin. Menetelmä pyrkii ymmärtämään ihmisten kokemuksia. Narratiivisessa tutkimuksessa analysoidaan usein kertomuksia, jotka voivat olla peräisin esimerkiksi haastattelusta, päiväkirjoista tai muista kirjallisista lähteistä. Narratiivisessa tutkimuksessa tutkija voi myös osallistua kertomusten luomiseen. (Riessman 2008; Clandinin & Connelly 2001). Tässä artikkelissa aineistona on ollut maahanmuuttokeskustelun tallenne ja artikkelin narratiivi on keskittynyt sisältöön ja sosiaaliseen kontekstiin.

Laadullisen analyysin näkökulmaksi valittiin konstruktionistinen tutkimusote (Jokinen 2021; Lukka 2001; Gergen 2015), jonka mukaan tutkittava todellisuus on moninainen, ja aineisto on näyte todellisuudesta. Konstruktionistinen tutkimusote perustuu ajatukseen siitä, että todellisuus ja tieto ovat sosiaalisesti rakennettuja. Konstruktionistisessa tutkimuksessa tarkastellaan, miten ihmiset yhdessä luovat, muokkaavat ja tulkitsevat merkityksiä. Lähestymistapa on käyttökelpoinen, kun tutkitaan, miten kulttuuriset ja sosiaaliset tekijät vaikuttavat siihen, miten ihmiset ymmärtävät maailmaa. (Gergen, 2015).

Artikkelissa näyte muodostuu neljän henkilön, kahden maahanmuuttajan ja kahden kantasuomalaisen kokemasta ja keskustelussa kuvaamasta todellisuudesta ja kokemusten vertailusta. Kolmannessa luvussa on esitetty tulokset keskustelun teemojen mukaan kronologisena, mahdollisimman loogisena tarinana. Tuloksissa väliotsikot on muodostettu keskustelun teemoista. Tekstiin on sisällytetty osallisten yksittäisiä lausuntoja tulkinnan perusteluksi. Kappaleiden lopussa on teemaa koske-

neen keskustelun lopputulema, joka on osallisten hyväksymä tutkijan tulkinta. Sekä narratiivinen että konstruktionistinen tutkimusote antavat tilaa tutkijan tulkinnalle. Artikkeliluonnoksen teksti on tarjottu kaikkien osallisten luettavaksi ja kommentoitavaksi, ja he ovat kukin hyväksyneet tekstin ja tutkijan tulkinnan hyvin pienin muutoksin.

Eettiset periaatteet

Keskustelussa, aineiston käsittelyssä ja raportoinnissa on noudatettu ihmistieteiden tutkimuseettisiä periaatteita, Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeita (TENK 2019), kuten informanttien vahingoittamisen välttämistä ja tietosuojan ja yksityisyyden suojan varmistamista. Keskustelun valmistelussa ja sen aikana on osallistujille tiedotettu keskustelun tarkoituksesta ja heidän osanottonsa vapaaehtoisuudesta. Käydyn keskustelun ja litteroidun tekstin, samoin kuin artikkelin tekstin yhdenmukaisuus, sekä tutkijan tulkinnan hyväksyttävyys on varmistettu informanteilta (vrt. Mustajoki & Mustajoki 2017).

Kaikki maahanmuuttodialogiin osallistuneet henkilöt osallistuivat vapaaehtoisesti keskusteluun. He ovat antaneet suostumuksensa alkupe-
räisen keskustelun nauhoittamiseen, keskustelun litterointiin, kommentoineet litteroitua tekstiä ja hyväksyneet tekstin. Osallisilta on pyydetty ja saatu erillinen suostumus litteroidun aineiston käyttöön Pelastus- ja turvallisuustutkimuksen vuosikirjan artikkeliin. He ovat saaneet artikkeliluonnoksen luettavakseen, kommentoida luonnosta ja vahvistaa, että se vastaa keskustelun kulkua ja heidän esittämiään näkemyksiä.

Tutkija on keskusteluun osallistuneiden kanssa tehdyn sopimuksen mukaisesti anonymisoinut osallistujat kaikessa raportoinnissa. Anonymisointi tehtiin sisäministeriöön toimitettua litteroitua tekstiä muotoiltaessa ja anonymisointi tarkistettiin ja sitä syvennettiin tätä artikkelia varten. Tutkijalla ei ole tallennettuna osallistujien henkilötietoja, mutta henkilöt ovat tarvittaessa todennettavissa ja tavoitettavissa toimipaikkansa ja ammatillisen roolinsa perusteella.

Maahanmuuttodialogin yhteydessä käytettiin maahanmuuttotaustainen ja maahanmuuttaja -käsitteitä, joita osalliset pitivät toimivina. Tässä artikkelissa on käytetty järjestelmällisesti maahanmuuttaja -käsitettä, koska Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisun (TEM 2021, 27) mukaan käsitteen käyttöä voi pitää hyväksyttävänä ulkomailla syntyneistä henkilöistä, jotka eivät ole Suomen kansalaisia, mutta asuvat Suomessa ja ovat saaneet täällä oleskeluoikeuden. Käsite on yläkäsite ja sen alakäsitteinä ovat muun muassa kansainvälistä suojelua saava, samoin kuin paluumuuttaja -käsitteet (TEM 2021, 30). Käsitteeseen sisältyy sekä itsenäisesti että lapsena perheensä kanssa Suomeen muuttaneet henkilöt. Maahanmuuttaja-käsite ei ota kantaa henkilön synnyinmaahan, eikä Suomeen muuton taustalla oleviin syytekijöihin tai motiiveihin. TEM:n julkaisussa muistutetaan, että maahanmuuttaja-käsitettä on perusteltua käyttää vain selaisissa tilanteissa, joissa termillä on selittävää arvoa. Tässä artikkelissa maahanmuuttaja-käsitteen tarkoitus on olla arvoneutraali, siihen ei sisälly negatiivista latausta. Maahanmuuttajien kokemuksen arviointi on perusteltu myönteisen tiedon ja toimintamallien tuottamiseksi.

Tulokset

Luvussa on kuvattu maahanmuuttodialogin keskeiset tulokset keskustelussa käytetyn teemarungon teemojen mukaisesti otsikoituna.

Keskusteluun osallistuneiden maahanmuuttajien Suomeen tulo ja muuton motiivit

Molemmat keskusteluun osallistuneet maahanmuuttajat ovat tulleet Suomeen lapsena vanhempiensa ja muun perheensä kanssa. He ovat tulleet Suomeen 1990-luvulla, kotoutuneet, kouluttautuneet ammattiin ja ovat töissä.

Toinen Suomeen tullut henkilö on nyt yli 30-vuotias. Hän tuli Suomeen entisen Neuvostoliiton alueelta vanhempiensa ja sisarustensa kans-

sa paluumuuttajastatuksella. Aluksi perhe asui soluasuunossa – viisi henkilöä yhdessä huoneessa. Noin vuoden asumisen jälkeen perhe pääsi muuttamaan ja asumaan väljemmin.

Toinen keskusteluun osallistuneista maahanmuuttajista on noin 40-vuotias. Hän on tullut lapsena vanhempiensa ja sisarustensa kanssa Balkanilta Suomeen. Tulon syynä oli kotimaassa käyty sota. Vanhemmat lähtivät pakoon turvataksaan perheen turvallisuuden. Haastavien vaiheiden jälkeen perhe pääsi Helsinkiin ja heidät sijoitettiin *pakolaiskeskukseen* (vastaanottokeskukseen). Alussa koko viiden hengen perhe asui yhdessä huoneessa. Myöhemmin vastaanottokeskuksessa asuneet perheet hajasijoitettiin eri puolille Suomea. Keskusteluun osallistuneen henkilön perhe sijoitettiin keskisuureen kaupunkiin, jossa hän vietti lapsuutensa. Sinä aikana hän koki voimakasta rasismia. Perhe muutti myöhemmin toisen maakunnan alueelle isoon kaupunkiin. Sieltä henkilö muutti edelleen pieneen naapurikaupunkiin nykyiselle kotipaikkakunnalle. Hän viihtyy paikkakunnalla hyvin ja kokee sen sopivankokoiseksi. Hän kokee rasismien vähentyneen merkittävästi paikkakunnan vaihdosten ansiosta ja ajan kuluessa.

Ammatillinen koulutus- ja vapaaehtoiseen palokuntaan mukaan tulon polku

Entisen Neuvostoliiton alueelta Suomeen tullut henkilö kävi peruskoulun ja työskenteli aikuistutuaan kuljetusalalla. Hän kuitenkin väsyi kuljettajan työhön ja halusi vaihtaa alaa. Hän etsi sopivaa uutta ammattia, huomasi pelastajakoulutuksen mainoksen ja kiinnostui pelastusalaista. Pelastajan työ kiinnosti, koska hän on aina halunnut auttaa ihmisiä. Hän selvitti, mitä koulutukseen pääsyyn tarvitaan. Tie pelastajaksi oli kuitenkin pitkä, koska peruskoulun aika oli ollut hänelle haastava, eikä todistus ollut riittävän hyvä pelastajakoulutukseen pääsyyn. Tämän vuoksi hän etsi vaihtoehtoja hakumahdollisuuksien parantamiseksi ja päätyi suorittamaan kaupallisen tutkinnon. Koulutuksen ansiosta hän sai riittävät pisteet pelastajakoulu-

tukseen hakemiseen. Hän myös paransi hakumahdollisuuksiaan liittymällä vapaaehtoiseen palokuntaan. Palokuntakokemuksen kautta vahvistui käsitys ammatinvalinnan sopivuudesta.

Pelastajakoulutukseen pääsyn polku oli kokonaisuutena pitkä ja henkilöllä meni useita vuosia, ennen kuin hän pääsi opiskelemaan Pelastusopistolle. Välillä hän oli jo valmis luovuttamaan. Merkittäväksi kannustimeksi tavoitteesta kiinni pitämisessä muodostui kuitenkin se, että hän kertoi haaveestaan, mutta myös epätoivostaan ja luovuttamisajatuksistaan VPK:ssa. Tämän seurauksena niin palokunnan saunailloissa kuin muissa yhteyksissä käydyissä keskusteluissa häntä *kannustettiin* jatkamaan, yrittämään ja hakemaan koulutukseen.

”Porukka kannusti eteenpäin.”

Hän pääsi pelastajakoulutukseen ja on sijoittunut pelastuslaitoksen palvelukseen. Vaikka pelastusalalle tulon polku muun alan työkokemuksineen tuntui henkilöstä viiveeltä ja koulutukseen pääsyn mahdollistanut muu ammatillinen koulutus ”hyödyttömältä”, keskustelussa todettiin, että se ei sitä ole. Hänelle on sekä aiemmasta koulutuksesta että työkokemuksesta todellisuudessa merkittävää hyötyä sekä palokuntatyössä että pelastajan ammatissa: Pelastusalalla on kuorma-auton ajokortillisista pulaa ja henkilön työkokemus raskaan ajoneuvon kuljettajana on ehdottomasti hyödyllinen. Samoin henkilön hankkima kaupallinen koulutus on sekä palokuntayhdistyksen toiminnassa, että pelastusalan kasvavissa säästöpainneissa hyödyksi.

Balkanilta aikoinaan tullut henkilö oli aikuisen ja perustanut perheen. Hän oli ollut puolisonsa kanssa vapaa-ajan tapahtumassa, jossa VPK:n edustaja esitteli vapaaehtoista palokuntaa, palokuntatoimintaa ja alkusammutusta. Maahanmuuttodialogiin osallistunut henkilö oli tällöin maininnut, että palokunta on kiinnostanut häntä aina, mutta hän ei ole tiennyt miten sen toimintaan pääsee mukaan. VPK:n edustaja oli toivottanut henkilön tervetulleeksi mukaan, kertonut misä ja milloin on seuraavat harjoitukset, kertonut

ilmoittavansa henkilön harjoituksiin ja todennut, että *”Sinua odotetaan siellä”*.

Henkilö ei kuitenkaan mennyt heti seuraaviin, vaan vasta sitä seuraaviin harjoituksiin. Viiveestä huolimatta VPK:n edustaja tuli uutta tulokasta heti vastaan, toivotti hänet tervetulleeksi ja jäi juttelemaan. Henkilö oli hämmentynyt vastaanoton myönteisyydestä ja jäi mukaan palokuntatoimintaan.

Toinen keskusteluun osallistuneista maahanmuuttajista oli siis suorittanut ensin muun ammattitutkinnon ja vasta sen jälkeen pelastajatutkinnon. Hän toimii pelastuslaitoksen palveluksessa pelastajana. Toinen on kouluttautunut lähihoitajaksi ja työskentelee sosiaali- ja terveysalalla. Molemmille on oman alansa ammatillisesta koulutuksesta ja työkokemuksesta hyötyä myös pelastajana. Oman työn ohessa molemmat toimivat hälytysosastossa palokunnassa, jolla on merkittävä määrä lähtöjä vuodessa.

Kumpikin keskusteluun osallistunut maahanmuuttaja on tullut mukaan palokuntatoimintaan aikuisiällä. Sen sijaan molemmat keskusteluun osallistuneet, kantasuomalaiset henkilöt ovat tulleet mukaan jo nuorena palokunnan nuorisotoimintaan. He ovat sittemmin kouluttautuneet pelastusalan tehtäviin ja olleet monipuolisissa työtehtävissä. Tällä hetkellä kumpikin on työssään tekemisissä pelastustoimen ja palokuntatyön kanssa, toinen esihenkilönä, toinen hallinnollisissa tehtävissä.

Palokuntatoimintaan mukaan saamisen ja mukana pysymisen motiivit ja mahdollistavat tekijät

Keskustelun perusteella jokaisen neljän keskusteluun osallistuneen henkilön keskeisenä motiivina pelastusalan tehtäviin hakeutumisessa on ollut auttamisen halu. Mitä sitten palokunnissa on tehty, jotta henkilöt tulivat mukaan ja ovat myös pysyneet mukana? Maahanmuuttajat kertoivat kokeneensa lapsuudessa ja nuoruudessa rasismia, mutta aikuisena palokuntaan tullessaan he olivat kokeneet vastaanoton ystävälliseksi. Heitä ei ole

kohdeltu ulkomaalaisena, vaan ihmisenä ja ”yhtenä palokuntalaisista”. Toisaalta kumpikin totesi, että he eivät ole erikoiskohtelua kaivanneetkaan.

Maahanmuuttajat kokivat, että palokunnassa heiltä ei ole kysely taustasta mitään. Toisaalta keskustelussa todettiin, että juurien kysyminen ei ole sinällään ongelma, jos kysyjä on asiasta ”aidosti ja asiallisesti kiinnostunut”. Tilanne on eri, jos tietoa käytetään aseena maahanmuuttajaa vastaan. Etenkin nuoren maahanmuuttajan vanhempien mahdollinen työelämään sijoittuminen tai työttömyys ja niihin liittyvien asioiden ”tinkaaminen” on koettu loukkaavaksi, mutta sitä ei ole VPK-toiminnassa esiintynyt. Ulkomaalaistaustainen -nimikkeen molemmat kokivat toimivaksi käsitteeksi. Sitä ei pidetty syrjivänä.

Esihenkilönä toimivan kantasuomalaisen mukaan palokunnassa ei ole tehty erityisiä toimenpiteitä. Maahanmuuttajille ei ole myöskään annettu erityiskohtelua. Henkilöt ovat siitä huolimatta pärjänneet. Esihenkilön mukaan uusia ihmisiä tulee palokuntatoimintaan, eikä tulijan tausta vaikuta kohtaamisiin. Kaikki tulijat ovat tervetulleita. Osa tulijoista huomaa, ettei palokuntatoiminta sovi heille ja jää pois toiminnasta, osa jatkaa ja pysyy toiminnassa mukana.

Hän muistutti, että tulijoiden perehdytys tapahtuu joka tapauksessa tietämättä sitä, jääkö ihminen palokuntaan. Jos tulija päättää lopettaa, jää perehdytyksessä annettu tieto lähtijän käyttöön, mutta palokunnan näkökulmasta perehdytykseen käytetty työ on ainakin osittain hukkaan heitettyä. Toisaalta suuri osa tulijoista on innostunut ja jäänyt. Maahanmuuttajat ovat pärjänneet muiden mukana. Kaikkia palokuntalaisia tarvitaan, jotta hälytysosasto pysyy toimivana.

*”Kaikkia kohdellaan yhdenvertaisina.
Maahanmuuttajien tietä ei silotella.”*

Kaiken kaikkiaan todettiin, että palokuntatoiminta on ikään kuin imaissut mukaansa kaikki neljä keskusteluun osallistunutta henkilöä. Maahanmuuttajat ovat sijoittuneet palokuntaan ja myös pysyneet palokunnassa. Yhtenä syynä mainittiin

se, että kaikki pyritään ottamaan vastaan hyvin ja kohtelemaan asiallisesti. Palokunnalla ei ole varaa potkia ketään pois. Lisäksi onnistumisen edellytyksenä esiin tuli keskinäinen kunnioitus.

Kielitaidon ja muun osaamisen merkitys

Palokuntatyöhön ja pelastajan ammattiin sijoittumisessa keskeisiä asioita ovat johtamisen näkökulmasta suomen kielen taito (ruotsinkielisillä alueilla ruotsin kielen taito), kädentaidot ja se että ”pää toimii”. Kumpikin keskusteluun osallistunut ulkomaalaistaustainen henkilö on täyttänyt nämä vaatimukset. Heidät on ollut mahdollista ottaa mukaan peruskursseille, kuten kuka tahansa tulija otetaan mukaan.

Koulutus on keskusteluun osallistuneiden henkilöiden suomenkielisissä palokunnissa suomeksi. Perehdytyksen onnistunut läpivienti edellyttää riittävää suomen (ruotsinkielisillä alueilla ruotsin) kielen taitoa. Kommunikaatiossa ei saa olla ongelmaa, jotta hälytysten yhteydessä ei pelastusyksikön toiminnassa aiheudu vaaratilanteita.

Muunkielisten mukaan ottamiselle ei ole sinällään estettä, mutta jos tulijalla olisi heikko suomen kielen taito, tilanne vaatisi jo harjoituksissa enemmän resursseja, enemmän osaamista ja aikaa perehdyttäjältä ja kouluttajalta. Jo englanninkielisten henkilöiden mukaan ottamiseen harjoituksiin voitaisiin tarvita tulkki, eikä siihen ole resursseja. Koulutusta ei voi vetää englanniksi, koska kouluttajilla ja muilla mukana olevilla palokuntalaisilla ei ole välttämättä riittävää englannin kielen taitoa. Riittävä suomen kielen taito on siis myös resurssikysymys.

Kielitaitovaatimuksen painoarvoa lisää lähtöjen suuri määrä. Esihenkilöasemassa olevan kantasuomalaisen vetämällä palokunnalla on merkittävä määrä lähtöjä vuodessa. Jos ydinjoukko on jo pieni ja jos joku heistä tarvitsisi erityisen paljon tukea, voisi tilanne olla haastava. Auttava suomen kielen taito on siksi välttämätön.

Millä sitten saada suomen kielen taito kuntoon? Molemmat maahanmuuttajat pitivät tär-

keänä vuorovaikutusta ja keskustelua kantasuomalaisten kanssa. Samalla muistutettiin, että sama kielitaitovaatimus on sekä palokuntatyössä että pelastajakoulutuksessa. Pelastusopistolla on vain suomen ja ruotsinkielistä pelastajakoulutusta.

Kielitaidon niukkuuden ratkaisemiseksi pohdittiin keskustelussa myös simultaanitulkkauksen tai mahdollisen henkilökohtaisen mentorin käyttöä. Tulkki tai tukihenkilö kääntäisi harjoituksissa ja koulutuksessa sisällön maahanmuuttajan äidinkielelle. Järjestelyn avulla maahanmuuttajilla olisi mahdollista päästä mukaan harjoitukseen ja perehdytykseen. Kuitenkin keskustelussa todettiin yksimielisesti, että kielitaidottoman henkilön mukaan otto sammutus- tai muuhun hälytystilanteeseen olisi turvallisuusriski. Kielitaidon niukkuus kuormittaisi hälytystilanteessa koko ryhmää. Se voisi aiheuttaa viiveitä ja vaaratilanteita. Sen vuoksi on tärkeää, että maahanmuuttajilla on yhtäältä riittävä kielitaito, toisaalta motivaatio kehittää suomen kielen taitoaan. Englantia äidinkielenään puhuvilla ei keskustelijoiden oman kokemuksen mukaan aina tätä motivaatiota ole. He arvioivat, että englannilla pärjää helposti arjessa, jolloin suomen kielen opiskelu ei ehkä tunnu englanninkielisestä maahanmuuttajasta tarpeelliselta.

Ukrainan sota

Keskustelun aikaan Ukrainan sota oli käynnissä ja Suomeen oli tullut tilapäisen suojelun tarpeessa olevia ukrainalaisia. Voisiko heitä saada mukaan palokuntatyöhön? Ukrainan tilanteen vuoksi Suomeen on tullut kymmeniä tuhansia henkilöitä. Heillä äidinkielenä voi olla ukraina tai venäjä. Heitä ei keskusteluun osallistuneiden henkilöiden tiedon mukaan palokuntatoiminnassa ole vielä mukana, eikä esimerkiksi koulutus venäjän kielellä olisi keskusteluun osallistuneiden henkilöiden mukaan alueilla realistista. Toisaalta todettiin, että palokuntatoimintaan mukaan tulo voisi olla mahdollista, koska VPK-toiminnassa on paljon muutakin toimintaa kuin hälytysosasto. Kielitaidottomat maahanmuuttajat voisivat toimia niissä. Suomen

kielen osaamisen puute ei siten rajaisi heidän osallistumismahdollisuuttaan kokonaan pois.

Maahanmuuttajien kulttuurin, äidinkielen ja muun osaaminen vaikutus

Kun maahanmuuttajan oma palokuntaosaaminen on kehittynyt, hän on oman kielitaitonsa ansioista arvokas pelastuslaitokselle, sillä myös muu kielitaito voi hälytystoiminnan yhteydessä olla merkittävä etu. Kielitaito korostuu asiakastilanteissa, jossa autettavana on henkilöitä, jotka eivät puhu suomea. Esimerkiksi toisen keskusteluun osallistuneen maahanmuuttajan äidinkieli on venäjä. Venäjänkielisiä henkilöitä asuu maassamme merkittävä määrä ja venäjän osaamisesta on venäjänkielisten asiakkaiden auttamisessa hyötyä. Sama kielitaidon potentiaalinen etu on olemassa, vaikka maahanmuuttajan äidinkieli olisi harvinaisempi.

Maahanmuuttajien, samoin kuin kantasuomalaisten palokuntalaisten kielitaidon ohella myös aiemmasta ammatillisesta osaamisesta tai muusta erityisosaamisesta todettiin olevan merkittävää hyötyä palokuntatoiminnassa ja pelastusalan tehtävissä. Kuten edellä todettiin, tämä tuli esiin niin kuljettajaosaamisessa, kaupallisessa osaamisessa, mutta erityisesti hoivatyön osaamisessa.

Palokuntatoimintaan osallistumisen motiivit

Kaikilla keskusteluun osallistuneilla yhteisenä motiivina palokuntatyöhön mukaan lähtemisessä oli auttamisen halu. Keskustelussa ilmeni, että suomalaistaustaiset henkilöt ovat tulleet mukaan palokunnan nuoriso-osastoon, innostuneet palokunnasta harrastuksena ja jääneet alalle. Toiminnassa mukana olemista on motivoinut pääsy mukaan todelliseen toimintaan, ja ajan myötä harrastuksesta on tullut työ.

Maahanmuuttajilla motiivi oli samoin auttamisen halu ja kiinnostus palokuntatyötä kohtaan, eli motiivit ovat yhteiset. Molemmat maahanmuuttajat ovat tulleet mukaan työikäisenä, he ovat pääs-

seet hyvin mukaan, ja kokeneet olleensa tervetulleita. Esihenkilön mukaan niin maahanmuuttajat kuten muut uudet tulijat otetaan palokuntatoimintaan mukaan ennakkoluulottomasti. Palokunnassa esihenkilön, mutta myös jokaisen yksittäisen palokuntalaisten rooli on omalta osaltaan saada tulija tuntemaan olonsa kotoisaksi, jotta tämä jää. *”Palokunnassa ei ole varaa potkia ihmisiä pois”,* hän sanoo.

Keskustelussa arvioitiin, että palokuntaan on helpompi tulla nuoriso-osaston polun kautta ja jäädä palokuntalaiseksi kuin tulla aikuisiällä. Aikuisiällä mukaan tulo vaatii enemmän uskallusta tulla mukaan aikuiseen porukkaan - etenkin kun jo mukana olevat ovat jo suurelta osin ammattitaitoisia. Uutena tulokkaana, noviisina, tulija ei tiedä, mitä on tulossa, mitä odotetaan, mitä vaaditaan, jotta päästään toimintaan mukaan. Hänellä ei ole tietoa edes perehdytyksestä. Käytännössä tulossa on peruskurssi ja pitkä polku hiljaa oppimista.

”Ei vain haalarit ja piippari mukaan, vaan pitää nöyränä ottaa oppia vastaan koko ajan.”

Tervetulleeksi itsensä kokeminen, tulopolku ja ikä ovat siis tärkeitä. Jos henkilö tulee palokuntatoimintaan vasta aikuisiällä, on tärkeää, että hän uskaltaa tulla. Sen vuoksi olisi tärkeä kannustaa ihmisiä tulemaan mukaan jo nuorisotoiminnan kautta.

Kuten edellä todettiin, molemmat keskusteluun osallistuneet maahanmuuttajat ovat tulleet mukaan palokuntatoimintaan vasta aikuisiällä. Se vaatii enemmän uskallusta, kuin nuoriso-osaston kautta mukaan tuleminen. Molemmat maahanmuuttajat olivat päässeet palokuntatoimintaan mukaan tervetulleena, mutta keskustelijoiden joukossa oli mukana myös toisenlainen kokemus. Kantasuomalainen, pelastustoimessa nyt hallinto-tehtävissä toimiva henkilö tuli mukaan palokuntatoimintaan kiinnostuksesta ja tuttavien osallistumisen kannustamana. Hän meni mukaan, mutta totesi maahanmuuttodialogin aikana, että *”alku ei ollut ruusuista”*. Kyseisessä palokunnassa esiintyi kiusaamista. Kiusaajina olivat yksittäiset henkilöt.

Kiusaajista riippumatta hän kulki sitkeästi mukana nuoriso-osastossa samalla, kun valmistui muuhun ammattiin. Pelastusalan ammattilaisuus alkoi kiehtoa vasta kun hän oli tehnyt muuta työtä ja ollut pitkään mukana palokuntatyössä ja hälytysosastossa. Hän pyrki pelastajakurssille, pääsi koulutukseen ja sitä kautta ammattilaiseksi.

Hän oli kantasuomalaisena havainnut rasistista ilmapiiriä. Maahanmuuttoteema oli voimakkaassa nousussa ja palokuntien ilmapiiri maahanmuuttajia kohtaan oli sulkeutunut 1990-luvulla. Keskustelun sävy oli negatiivinen. Tilanne on kuitenkin kehittynyt myönteisemmäksi ja nykyään puhe ja suhtautuminen maahanmuuttajia kohtaan on sallivampaa. Keskustelussa kuitenkin todettiin, että muutoksen tulisi jatkua.

Pelastustoimessa on tarve kehittää kansainväliseen suuntaan. Osallistujien mukaan pelastusalan näkökulmasta pitää peräänkuuluttaa kyvykkyyttä ja tahtotilaa avata ovia. Edelläkävijöitä ja hyviä esimerkkejä on. Niitä tulee hyödyntää ja kehittää kykyä ottaa mukaan muualta tulleita. Julkishallinnon aloilla podetaan työvoimapulaa ja tarvitaan tekijöitä. Jotta saadaan tekijöitä, tulee maahanmuuttajiin suhtautua positiivisesti. Keskustelussa todettiin, että positiivista suhtautumista tulee edellyttää, olipa maahantulon syy mikä tahansa: sodan jaloista, paluumuuttajana, työn tai esimerkiksi avioliiton perässä. Samalla todettiin, että maahanmuuttajat pystyvät kotoutumaan.

Yhteisöllisyys ja asenteet

Yhteisöllisyys on keskusteluun osallistuneiden mukaan tärkeä osa palokuntatyötä, ja yhteisöllisyys on kantasuomalaisen osallistujan mukaan ollut tärkeä kautta historian: Palokuntatyö on yhdistänyt säätyluokkia. Lisäksi sosiaalisen hyvinvoinnin huomioon ottaminen on ollut vahvaa. Palokunta on saanut aikaiseksi erilaisia asioita, myös huvitoimintaa. Toisaalta keskustelussa todettiin, että palokuntatyössä voi olla kuppikuntaisuutta ja uudella ihmisellä, saati maahanmuuttajalla on voinut olla vaikea päästä mukaan yhteisöön. Julkisuudessa onkin ruodittu tilanteita, joissa maahanmuut-

tajan sijoittuminen palokuntaan ei ole onnistunut ja maahanmuuttaja on saanut palokuntatyöstä tarpeekseen ja lopettanut. Samanlaisia tilanteita on ollut kantasuomalaisilla.

Keskustelussa pohdittiin, mitä ainakin pitäisi olla kunnossa, jotta maahanmuuttajat kokisivat itsensä tervetulleeksi, tulisivat mukaan ja pysyisivät mukana palokuntatyössä. Kysymys koettiin vaikeaksi, mutta samalla todettiin, että kaikki lähtee asenteesta: Tiedetään, että palokunnassa on henkilöitä, jotka voivat suhtautua maahanmuuttajiin kriittisesti, mutta päällystön suhtautuminen pitää olla avointa. Jokaisella henkilöillä – myös päälliköillä – voi olla omia vakaumuksia ja mielipiteitä, mutta palokunnissa yhdistyksen säännöt, samoin kuin pelastustoimen arvot pitää olla sisäistettynä päällystötasolla selkärangassa. Jos näin ei ole, voi ilmapiiri palokunnan sisällä olla ongelmallinen.

Keskusteluun osallistuneiden maahanmuuttajien oma kokemus oli se, että palokunnassa voi olla erilaisia näkemyksiä. Mielipiteitä saa olla, mutta *epäasialliselle puheelle ei saa antaa yhteisössä tukea*, eikä sille saa antaa tilaa. Maahanmuuttajat toimivat palokunnissa muiden mukana. Esihenkilön mukaan vapaaehtoisen palokunnan työssä yhteisöllisyys ajaa ihmisen taustan ohitse.

”Kun mennään paloautoon, ei katsota, mistä olet kotoisin, vaan mitä osaat.”

Miten saada hyvät toimintamallit kaikkeen palokuntatoimintaan?

Keskustelussa todettiin, että kaikki riippuu yhteisöstä, miten menestyksekkäästi pärjätään. Pelastusalan arvot – inhimillisyys, ammatillisuus ja luotettavuus ohjaavat. Inhimillisyyteen kuuluu toinen toisensa huomioiminen.

”Emme arvota toisiamme aseman, ihonvärin, elämäntapomuksen tai muun perusteella, vaan jokainen ihminen on yhtä arvokas. Kun sallimme erilaisista taustoista tulevia ihmisiä, se heijastuu myös palvelutilanteisiin. Suvaitaan paremmin

erilaisia ihmisiä ja ihmiskohtaloita pelastustoiminnassa ja onnettomuuksien ehkäisyssä. Kiusaaminen ei ole hyväksyttävää – ei kehenkään kohdistettuna.”

Keskustelua edeltävinä kuukausina julkisuudessa kuohuttaneisiin palokuntia ja pelastusalaan koskeisiin ilmiöihin pitää keskustelijoiden mukaan puuttua, ja asian eteen on tehty ja tehdään pelastusallalla työtä. Yksityisyyden loukkaaminen, häirintä ja vastaava toiminta pyritään ehkäisemään. Samalla luodaan edellytyksiä sille, että eritaustaiset ihmiset otetaan palokuntaan vastaan yhdenvertaisina.

Yhdenvertaisuuden osalta eri käsitteitä pohdittaessa keskustelun osalliset eivät kokeneet loukkaavana maahanmuuttaja tai maahanmuuttajataustainen -käsitteitä. Kunhan ihmisarvoa ei loukata, voidaan käyttää erilaisia käsitteitä.

”Maahanmuuttaja, maahanmuuttajataustainen tai maahantulotaustainen ovat käsitteenä inhimillisiä.”

Voiko palokuntatoimintaa suositella maahanmuuttajataustaiselle kaverille?

Molemmat keskusteluun osallistuneet maahanmuuttajat olivat oman myönteisen kokemuksen ansiosta valmiita suosittelemaan palokuntatoimintaa kavereilleen. Molemmilla oli myös lähipiirissä ihmisiä, jotka joko pohtivat tai olivat jo hakemassa pelastajakoulutukseen. Lisäksi heillä oli lähipiirissä henkilöitä, jotka ovat kiinnostuneet palokuntatoiminnasta ja pelastustoimen työtehtävistä, mutta *”suomen kielen taito ei ole vielä riittävän hyvä”*. Sitä kehitetään.

Entä kulttuurierot? Keskusteluun osallistuneiden näkemyksen mukaan *omassa* palokunnassa kunnioitetaan toisen uskontoa puolin ja toisin. Esimerkkinä uskontoon perustuvista eroista todettiin, että toinen keskusteluun osallistunut maahanmuuttaja ei syö punaista lihaa. Asia ei ole

kuitenkaan ongelma, vaan hänelle varataan ruokahuollossa muuta syötävää. Hän puolestaan hyväksyy muilta, vaikka kinkun syömisen. Hyväksyntä näkyy myös palokuntanaisten toiminnassa. He ottavat ruokarajoitteen huomioon kuten minkä tahansa ruoka-ainerajoitteen tai allergian. Lisäksi keskustelussa huomautettiin, että kasvisruuan suosio kasvaa, eikä esimerkiksi punaisen lihan syömättä jättäminen ole enää poikkeuksellista tai outoa.

Keskustelussa pohdittiin lisäksi kulttuuristen asioiden, esimerkiksi rukoushetkien huomioon ottamista. Kenelläkään ei ollut kokemusta siitä, että palokuntatoiminnassa olisi tullut erityistä kulttuurista asiaa, joka tulisi ottaa huomioon. Mikäli tällaista olisi, yhteinen näkemys oli, että annetaan toiselle tila olla sellainen kuin on. Erilaisuus otetaan huomioon mahdollisuuksien mukaan. Oletustietona on, että eri kulttuurien tavat joustavat tilanteen mukaan, esimerkiksi ihmisen pelastamistehtävissä.

Mitä olisi otettava huomioon, kun halutaan kannustaa ihmisiä mukaan palokuntatoimintaan?

Keskustelussa toistui maahanmuuttajien ja maahanmuuttajataustaisten henkilöiden yleinen suomen kielen opiskeluun ja koulunkäyntiin kannustaminen. Maahanmuuttajalapsilla ja nuorilla voi olla vaikea orientoitua kouluun. Lisäksi murrosikään ja ammatinvalintaan kohdistuvat haasteet ovat ajallisesti pahasti päällekkäin, kuten kantasuomalaisillakin.

Ongelma on tunnistettu, mutta maahanmuuttajien osalta se voi olla kotoutumisen viemän energian ohella kerrostunut. Koulutodistus voi tällaisessa tilanteessa jäädä heikoksi, ja se voi olla este mihin tahansa koulutukseen, myös pelastusalan koulutukseen hakeutumiselle. Ongelmaa voidaan helpottaa täydentämällä osaamista. Esimerkiksi toisen asteen ammatilliseen koulutukseen jollekin muulle alalle hakeutumisen ja muun alan koulutuksen mahdollisimman hyvin suorittaminen ovat vaihtoehtoja, joilla voi korjata heikkoa lähtötilan-

netta. Polku on kuitenkin hidas ja työläs, etenkin jos se tapahtuu vain siksi, että henkilö saa riittävät pisteet esimerkiksi pelastajakoulutukseen hakeutumiseen.

Keskustelussa mukana olleella oli tästä kokemus, ja hän katsoi hukanneensa aikaa. Toisaalta keskustelussa hahmottui mielikuva, jonka mukaan kaikkea koulutuksen hyötyä on vaikea itse nähdä siinä vaiheessa, kun maahanmuuttaja ”joutuu” suorittamaan itselleen vähemmän kiinnostavan tutkinnon. Tällaisia pelastajan työn näkökulmasta erittäin hyödyllisiä opintoja ja työkokemuksia todettiin olevan yhtä hyvin kuljettajakoulutus, lähihoitajan koulutus tai esimerkiksi kaupallinen koulutus ja työkokemus.

Mikä on palokuntatoiminnassa parasta?

Yhteisesti todettiin, että palokuntatoiminnassa parasta ovat hyvä porukka, työyhteisö ja yhdessä tekeminen. Keikat ja jännitys ovat suola. Kokemus alan parhaista puolista oli yhtenäinen. Onnistumiset kannustavat, mutta porukalla tekeminen on tärkeää. Toisaalta keskeistä on työn monipuolisuus. Keikat voivat olla haastavia, eikä kaikkea voi harjoitella etukäteen. Aina on uutta. Kannustava työyhteisö ja yksikön johtajan kannustava toiminta tukevat. Maahanmuuttajan saama luottamus ja annettu vastuu ovat tärkeitä.

Esihenkilö totesi, että hän kysyy samaa asiaa kehityskeskusteluissa ja vastaus on lähes kaikilla sama: porukka. Mukana pysymisen keskeinen syy on siis tunnistettu ja palokunnassa tai pelastusosalalla olevista pitovoimista oltiin yhtä mieltä: Työyhteisö on hyvä ja tervehenkinen. Halu auttaa ihmisiä, yhteisöä ja yhteiskuntaa.

Avoin ilmapiiri, sekä osaston sisällä esimerkiksi iäkkäät ja nuoremmat ovat tasa-arvoisia, osastojen välillä naiset ja miehet ovat tasa-arvoisia. Palokunnan yhdistystoiminnan ilmapiiri on avoin, kun ei sallita millään asteella toisten vähättelyä. Epäasiallinen kohtelu ja ylenkatsominen syö motivaatiota ja karkottaa ihmisiä pois palokuntayhteisöstä. Myös kuppikuntaisuutta tulee välttää. Sitoutumis-

ta heikentävät asiat koskettavat kaikkia, niin kantasuomalaisia kuin maahanmuuttajia. Terve yhteisö pystyy osallistujien yhteisen käsityksen mukaan ottamaan vastaan monenlaisia ihmisiä.

Pohdinta

Keskeiset tunnistetut ilmiöt

Käyty keskustelu osoittaa useita ilmiöitä, jotka tukevat maahanmuuttajien onnistunutta mukaan saamista palokuntatoimintaan ja tulemista pelastusalan päätoimiseksi ammattilaiseksi. Keskeisenä onnistumisen edellytyksenä todettiin maahanmuuttajien mukaan ottaminen ihmisenä ihmisten joukkoon. Onnistumista edistävänä, myönteisenä tekijänä esille tuli myös maahanmuuttajien oma sitkeys, sekä pelastusallalla työskentelevien ja vapaaehtoisessa palokunnassa mukana olevien henkilöiden vilpittön tuki. Tukea voidaan antaa niin harjoituksissa kuin hälytysten jälkeen saunan lauteilla käytävissä keskusteluissa. Jos maahanmuuttajan pohjakoulutus ei ole riittävä, tarvitaan tukea myös täydentävän koulutuksen hankkimiseen. Kotoutumisessa on onnistuttu, kun maahanmuuttaja on päätyön ohessa käytettävissä lähdoissa tai haluaa pelastusallalta itselleen koulutuksen, päätyön ja ammatin – ja kokee olevansa ihmisenä ihmisten joukossa.

Dialogin keskeisiä havaintoja voidaan peilata yhtäältä palokuntabarometriin (SSPL 2020; SSPL 2024), toisaalta kaikkien dialogien yhteenvetoon (Henttonen & Alhanen 2023), mutta myös turvapaikanhakijoita ja maahanmuuttajien olosuhteita ja turvallisuutta koskevaan tutkimukseen (Ojala & Kokki 2017). Lisäksi niitä on hyvä peilata TEM:n (2024) raporttiin.

Kummankin maahanmuuttajan, samoin kuin kahden kantasuomalaisen palokuntaan tulopolku ovat olleet tyypillisiä Palokuntabarometrin jäsenhankinnan mukaisia tulopolkuja (SSPL 2020; SSPL 2024). Hyvää tyyppiä voidaan kysyä mukaan henkilökohtaisesti, tai tulo voi olla halukkaiden omaan kiinnostukseen perustuvaa. Maahanmuuttodialo-

gin osallistujista yksi oli nimenomaan pyydetty mukaan henkilökohtaisesti, muiden tulo palokuntaan ja siitä edelleen koulutukseen oli omaan aktiivisuuteen perustuvaa. Toisella maahanmuuttajalla koulutukseen ja sitä kautta pelastajan ammattiin pääsy oli merkittävästi oman sitkeyden - mutta myös palokunnan tuen ansiota.

Keskustelussa esiin tulleet palokuntatoiminnassa mukana olemisen ja pysymisen motiiveina olivat auttamisen halu, sekä hyvä henki ja yhteisöllisyys, mutta myös hälytykset. Hälytykset ovat keskusteluun osallistuneiden mukaan palokuntatyön *suola*. Syyt ovat samat, jotka motivoivat palokuntatoimintaan osallistumiseen ylipäättään. Kolmen vuoden välein tehdyssä palokuntabarometrissä noin kaksi kolmasosaa kyselyn vastaajista on pitänyt auttamisen halua ja yhteisöllisyyttä tärkeimpinä. Palokuntabarometrissä noin 40 prosenttia on nimennyt hälytykset yhdeksi keskeisimmistä syistä palokuntatoiminnassa mukana oloon. Nämä keskeiset syyt ovat säilyneet samoina vuodesta toiseen. (SSPL 2020; SSPL 2024).

Johtaminen ja palokuntalaisten hyvinvointia edistävät toimet on todettu tärkeiksi, sillä palokuntalaisten kokemus yhteisön epätasa-arvoisuudesta, kiusaamisesta ja syrjinnästä olivat vuoden 2020 Palokuntabarometrissä merkittävimmät palokuntatoiminnasta pois jäämisen suunnittelun syyt (SSPL 2020, 20–21). Vastaavasti palokuntatoiminnassa jatkamisen ovat haastaneet palokuntatyön ja oman yksityiselämän yhteensovittamisen ongelmat, mutta myös kuppikuntaisuus, kiusaaminen ja henkilöiden väliset ristiriidat sekä pelastuslaitosten toimintaan liittyvät yhteistyö, asenteet, resurssit ja vastaava. (SSPL 2020, 21; SSPL 2024). Samat ilmiöt tulivat maahanmuuttodialogissa esiin potentiaalisina ongelmina.

Maahanmuuttajien onnistunut palokuntaan ja pelastusallalle saaminen ja alalla pysyminen perustuu samoihin tekijöihin kuin kantasuomalaisten henkilöiden mukaan saaminen, eli pelastusalan yleiset veto- ja pitovoimat. Tämä tuli keskustelussa selkeästi esiin, kun esihenkilö onnistumisen syistä keskusteltaessa totesi, että hän ei ole tehnyt mitään ”erityistä”, vaan kohdannut ihmisen ihmisenä.

Erona kantasuomalaisiin verrattuna on suomen kielen taidon oppimisen haaste. Maahanmuuttokeskusteluissa (Henttonen & Alhanen 2023) kielitaidon tarve korostui. Myös palokuntakeskustelussa korostui suomen kielen taidon tarve, mutta ehkä vielä sisäministeriön raportissa mainittua painokkaammin: Suomen kielen osaaminen ja osaamisen määrätietoinen kehittäminen ovat pelastustehtävissä välttämättömyys. Etenkin hälytystehtävissä perusasioden ja käskyjen ymmärtäminen suomeksi on tärkeää jo työturvallisuuden varmistamiseksi. Muunkielisten ryhmien, esimerkiksi englannin kielen mahdollinen käyttö koettiin haasteeksi jo harjoitusten, mutta etenkin hälytysten aikana.

Toisaalta kielitaidon välttämättömyydestä todettiin tiedonkeruun aikaan myös poikkeus, eteläsuomalaisen VPK:n nuoriso-osaston järjestämät harjoitukset Ukrainasta tulleille lapsille ja nuorille. Yhteistä kieltä heillä ei vielä ole, harjoitukset pidetään suomeksi, eikä harjoituksissa ole käytetty tulkkia. Osallistujille kuitenkin opastetaan muun muassa alkusammutusta, ja lapset ja nuoret osallistuvat innokkaasti harjoituksiin. Toiminta on vasta kehitysasteella, mutta tapausesimerkki vahvistaa keskustelun tuloksen, jonka mukaan toiminnallisiin harjoituksiin on mahdollista osallistua ilman riittävää kielitaitoa. Samalla harjoittelu toimii kielikylpynä. Asia on mahdollisuus, vaikka hälytyksissä suomen kielen taito on ehdoton turvallisuustekijä.

Ketä keskusteluun osallistuneet henkilöt edustavat?

Keskusteluun osallistuneet henkilöt ovat näyte, joka on poimittu satunnaisesti lumipallomenetelmällä (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Osalliset ovat valikoituneet, mutta valikoituminen on tutkimuksen tavoitteen, onnistumisen mahdollisuuden kuvaamisen kannalta perusteltu, jopa välttämätön. Myös kantasuomalaiset olivat valikoituneet, onnistumisensa ja kiinnostuksensa ansiosta. Lisäksi kaikki neljä olivat valikoituneet vapaaehtoisuutensa vuoksi. Valikoitumisesta huo-

limatta on selvää, että henkilöt eivät ole ainoat laatuun. Onnistumisia palokunnissa ja pelastusalailla on ja niitä tulisi dokumentoida, jotta niistä voitaisiin oppia.

Molemmat maahanmuuttajat näyttäisivät edustavan melko hyvin maahanmuuttajien elämäntilannetta. Esimerkiksi elämän ja asumisen ahdistus heti maahanmuuton jälkeen on etenkin suojelun tarpeessa olevien henkilöiden asumiselle ja elämälle tyypillistä. Molemmat keskusteluun osallistuneet olivat asuneet maahantulon jälkeen pitkän ajan yhdessä huoneessa koko perheensä kanssa. Tilanne ei ole poikkeuksellinen, sillä esimerkiksi Ojalan ja Kokin (2017, 114) mukaan vuosina 2015–2016 turvapaikanhakijoiden laajamittaisen maahantulon seurauksena ihmisiä asui samalla tavoin, kokonaisia perhekuntia yhdessä huoneessa. Myös toisilleen vieraita ihmisiä majoitettiin yhteistiloissa, joissa heillä oli vähimmillään käytettävissään 2–3 neliön tila henkilöä kohden. Tähän tilaan sisältyi myös sängyn tai patjan paikka. Olosuhteet ovat siten mitä ilmeisimmin haastavat suomen kielen oppimiselle ja kotoutumiselle.

Onnistuminen on mahdollista

Keskustelun perusteella maahanmuuttajien mukaan ottaminen palokuntatyöhön ja siinä onnistuminen on mahdollista. Onnistuminen edellyttää osapuolilta, niin maahanmuuttajalta kuin pelastusalaalta, johtamisesta alkaen koko yhteisössä asiallista suhtautumista. Tulijalla pitää olla riittävä suomen kielen taito (ruotsinkielisillä alueilla ruotsin kielen taito). Jotta palokuntatyöhön mukaan tulo onnistuu, tulee maahanmuuttajien suomen kielen koulutus saada kuntoon. Samoin koulutuksen tuki tulee jo perusopetuksessa saada kuntoon siten, että lapset ja nuoret pystyisivät ymmärtämään koulutuksen merkityksen koko aikuiselämän kannalta, myös mieluisen ammatinvalinnan mahdollistajana.

Kohtelemalla ihmistä ihmisenä palokunnissa ja pelastusalailla on mahdollisuus saada uusia tulijoita, myös maahanmuuttajia mukaan ja pysymään mukana toiminnassa. Puhe ja vuorovaikutus on

oltava kunnioittavaa. Kunnioittava suhtautuminen lähtee johtamisesta. Vuorovaikutuksen kautta lisätään ymmärrystä toinen toisistaan ja toinen toisensa kulttuuria kohtaan. Monikulttuurisuudella pystytään palvelemaan entistä paremmin monimuotoista asiakaskuntaa. Lisäksi on tärkeä muistaa, että palokuntatyöllä on merkitystä muutenkin kuin vain henkien tai rakennusten pelastajana. Se on myös oleellinen osa yksilön ja yhteiskunnan hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta.

Tulosten luotettavuus, yleistettävyyden ja jatkotutkimuksen tarve

Maahanmuuttodialogin tuotokset perustuvat osallisten kokemusasiantuntijuuteen, maahanmuuttodialogin aikana käytyyn keskusteluun ja tutkijan tulkintaan. Aineisto on näyte todellisuudesta ja tutkimuksen tulos jopa itsestään selvien käsitysten ja asioiden kuvaaminen, selventäminen ja kontekstiin asettaminen.

Aineisto tuo esiin laadullista tietoa, jota peilaataan aiempiin tutkimuksiin. Tutkimus ei ota kantaa maahanmuuttajien moninaisuuteen, mahdollisiin kulttuurisiin kotoutumisen esteisiin, eikä tiedon yleistettävyyteen. Sen sijaan se osoittaa selkeästi, että maahanmuuttajien onnistunut sijoittuminen palokuntatoimintaan ja pelastustoimeen on mahdollista.

Tapaustutkimus, laadullinen, kuvaava analyysi ja konstruktionistinen tutkimusote sopivat tutkimukseen ja tutkimus tuottaa vastaukset tutkimuskysymyksiin. Onnistumisen edellytykset ja kehittämistarpeet tulevat esiin. Lisäksi aineisto osoittaa, että onnistumisen perusedellytykset eivät välttämättä poikkea toisistaan, olipa tulija maahanmuuttaja tai kantasuomalainen. Tutkimus tuottaa tietona myös huomion, jonka mukaan maahanmuuttajien koulutukseen, käytännössä perus- ja ammatilliseen koulutukseen tulee saada riittävä tuki, jotta lähtökohdat mahdollistavat kotoutumisen, myös palokuntaan tai pelastusalan ammattiin sijoittumisen. Tämäkään ei poikkea

kantasuomalaisten mahdollisesta erityisen tuen tarpeesta.

Artikkelin tulosten luotettavuuden kannalta on keskeistä, että keskusteluun osallistuneet henkilöt ovat kukin omalta osaltaan hyväksyneet tekstin sisällön ja artikkeliluonnoksen: Tutkija on pyytänyt ja saanut osallisten kommentit nauhoituksen perusteella litteroituun tekstiin ennen sen lähettämistä sisäministeriöön. Sen lisäksi tutkija on erikseen pyytänyt ja saanut kommentit artikkeliluonnoksen tekstiin. Kommenttien perusteella on muutettu yksittäisiä sanoja. Näillä muutoksilla osalliset ovat vahvistaneet hyväksyvänsä artikkelin sisällön ja tutkijan tulkinnan.

Tulosten luotettavuuden osalta riskinä on eri osallisten mahdollisuus ilmaista aidosti näkemyksiään: Menetelmäkirjallisuudessa (Hirsjärvi & Hurme 2015; Eskola & Suoranta 2022) on todettu, että ryhmähaastattelutilanteissa vaarana on, etteivät kaikki osallistujat koe voivansa ilmaista mielipiteitään. Ryhmän ilmapiiri vaikuttaa siihen, ketkä puhuvat, mistä puhuvat ja miten puheenvuoroja jaetaan. Keskustelusta voi tutkijalle välittyä erheellinen kuva yksinäisyydestä. Kahdenkeskinen keskustelu voisi tuoda esiin erilaisia asioita. Järvinen ja Sulonen (2024, 77) ovat maahanmuuttajien koulutusta koskevassa opinnäytetyössään ottaneet asian huomioon keskustelemalla osallistujien kanssa myös kahden kesken, yhteisen tilaisuuden ulkopuolella, eivätkä havainneet näkemyseroja.

Tämän tutkimuksen aineiston kerääminen tapahtui Teamsin kautta ryhmäkeskustelussa, ei siis haastatteluna. Keskustelussa oli mukana samaan aikaan kaikki neljä osallistujaa ja tutkija keskustelun vetäjänä. Jokaisella osallistujalla oli mahdollisuus kysyä tai kyseenalaistaa toisen henkilön kommentti, mutta koko keskustelu käytiin vahvassa yhteisymmärryksessä. Myös tämä tukee tulosten luotettavuutta. Maahanmuuttodialogin lisäksi tutkijalla ei ole ollut mahdollisuutta tavata kaikkia osallisia, joten näkemysten tarkistaminen keskustelun ulkopuolella ei ole ollut mahdollista. Osallistujilla on kuitenkin tutkijan yhteystiedot, jolloin tilaisuuden jälkeen niin oman näkemyksen kuin muiden osallistujien kommentointi olisi ollut

mahdollista. Litteroidun tekstin tai käsikirjoituksen kommentoinnin aikana ei tullut esiin uutta tietoa tai poikkeavaa näkemystä.

Artikkeli kuvaa yksittäisiä maahanmuuttajien pelastusalalle sijoittumisen onnistumisia. Se osoittaa, että maahanmuuttaja voi onnistuneesti sijoittua pelastusalalle - ja maahanmuuttaja voidaan saada onnistuneesti mukaan pelastusalalle. Koska onnistumiskokemukset eivät ole ainoita, tulisi tietoa onnistumisista syventää esimerkiksi maahanmuuttajille kohdistettavalla kyselyllä ja haastattelulla. Tämä tutkimus antaa myös tietoa kyselytutkimuksen pohjaksi.

Onnistumisen kokemusten perusteella, mutta jatkossa laajemman tutkimuksen tukemana voitaisiin kehittää toimintamalleja sekä maahanmuuttajien palokuntiin ja pelastusalalle mukaan tulon helpottamiseksi, että alalla pysymiseksi. Ja kuten keskustelu ja lähdeviitteet osoittavat, samoilla keinoilla pystyttäisiin vahvistamaan myös tilannetta kantasuomalaisten osalta.

Lähteet

- Bailey, Julia (2008). First steps in qualitative data analysis: Transcribing. *Family Practice*, 25(2), 127–131. <https://doi.org/10.1093/fampra/cmn003>.
- Clandinin, D. Jean, Connelly, F. Michael., & Preissle, J. (2001). Narrative inquiry: Experience and story in qualitative research. *Field methods*, 13(4), 412–414.
- Columbia Southern University (2021). The Benefits and Importance of Diversity in the Fire Service. <https://www.columbiasouthern.edu/blog/blog-articles/2021/april/diversity-in-the-fire-service/> [30.11.2023].
- Elwan, Sadek (2023). Maahanmuuttajataustaisten henkilöiden asumisen turvallisuus ja turvallisuuskoulutus. Puheenvuoro. Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö, Koti- ja vapaa-ajan tapaturmien ehkäisyn toimeenpano, paloturvallisuuden toimenpiteiden toteutumisen seurantatilaisuus 16.11.2023.
- Erätauko-säätiö (2023). *Erätauko. Jotta Suomesta tulisi maailman parhaiten keskusteleva kansa.* <http://www.eratauko.fi/> [30.10.2023].
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2022). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino.
- Gergen, Kenneth J. (2015). *An Invitation to Social Construction*. <https://doi.org/10.4135/9781473921276>.
- Henttonen, Elina & Alhanen, Kai (2023). *Maahanmuuttodialogit: Moniäänistä keskustelua maahanmuuton arjesta ja politiikasta*. Sisäministeriö. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164696> [29.11.2023].
- HIKLU riskianalyysiryhmä (2020). *Uudenmaan pelastuslaitosten riskianalyysi*.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2015). *Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Gaudeamus.
- Jokinen, Arja. Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja paradigmat. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/>. [Viitattu 20.3.2024]
- Juutinen, Marko & Rauta, Jenita (2021). *Monimuotoisen rekrytoinnin esteet ja edistäminen*. Poliisiammattikorkeakoulun katsauksia 17.

- Järvinen, Sonja & Suhonen, Aino (2024). *Pakolaistaustaisten nuorten osallisuuden vahvistaminen palvelumuotoilun keinoin*. Opinnäytetyö. Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu.
- Kettunen, Minna (2022). *Kohti yhdenvertaisempaa pelastusalaa – yhdenvertaisuussuunnitelma Pohjois-Karjalan pelastuslaitokselle*. Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2022111823100> [30.11.2023].
- Koskela, Kaisu (2020). Negotiating the ‘migrant elite’: Boundary making and social identities among skilled migrants in Finland. *Lektio. Tiedepolitiikka* 45 (4), 46–50.
- Lappeteläinen, Aki (2023). *Aluehallintovirastojen yhteinen toiminnallisen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden suunnitelma*. Aluehallintovirastojen julkaisuja 186/2023.
- Leinonen, Mira (2023). *Pelastustoimen palvelut 2022. Aluehallintoviraston valtakunnallinen asiantuntija-arvio*. Aluehallintovirasto. Pelastustoimi ja varautuminen. Aluehallintovirastojen julkaisuja 216/2023.
- Lukka, Kari (2001). *Konstruktionistinen tutkimusote*. <https://metodix.fi/2014/05/19/lukka-konstruktiivinen-tutkimusote/> [26.3.2024].
- Martin, Bailey C. (2019). *Diversity in the Fire Service: Beyond Basic Demographics*. Naval Postgraduate School. Monterey, CA.
- Miller, Abby & Clery, Sue & Richardson, Samantha & Topper, Amelia & Lilly, Samantha & Hinkens, Emma & Yin, Michelle (2016). *Promising Practices for Increasing Diversity Among First Responder*. U.S. Department of Labor. https://www.dol.gov/sites/dolgov/files/OASP/evaluation/pdf/FirstResponders_Full_Report.pdf [30.11.2023].
- Mustajoki, Henriikka & Mustajoki, Arto (2017). *A new Approach to Research Ethics. Using Guided Dialogue to Strengthen Research Communities*. Routledge, London, Now York. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/311846/A_New_Approach_to_Research_Ethics.pdf?sequence=1&isAllowed=y. [19.11.2020.]
- Ojala, Tarja & Kokki, Esa (2017). Turvallisuus pelastustoimen ja viranomaisyhteistyön näkökulmasta. Teoksessa Rikander, Henri & Langinvainio, Mikaeli & Stenius, Nora & Törmänen, Juha & Busk, Henna & Kekäläinen, Antti & Ojala, Tarja & Kokki, Esa & Kirkonpelto, Tia-Maria & Myllylä, Miia. *Mikä on Suomen kyky vastaanottaa turvapaikanhakijoita? Tarkastelu sisäministeriön hallinnonalan näkökulmasta*. Sisäministeriö.
- Pelastusopisto (2023). Pelastustoimen nollatoleranssi syrjinnälle ja häirinnälle – faktaa vai fiktiota? Verkkosivu: <https://www.pelastusopisto.fi/tutkimus-ja-kehitys/hankkeet/pelastustoimen-nollatoleranssi-syrjinnalle-ja-hairinnalle-faktaa-vai-fiktiota/> [29.11.2023].
- Pelastusopisto, Tietosuoja (2024). Sähköinen tiedoksianto, jonka mukaan maahanmuuttaja-opiskelijoiden tilastoinnille ei ole perustetta.
- Pirkanmaan pelastuslaitos. *Turvallisuusohjeita eri kielillä*. <http://www.pirkanmaanpelastuslaitos.fi/Pirkanmaa-484> [30.11.2023].
- Riessman, C. K. (2008). *Narrative methods for the human sciences*. SAGE Publications.
- Rikander, Henri & Langinvainio, Mikaeli & Stenius, Nora & Törmänen, Juha & Busk, Henna & Kekäläinen, Antti & Ojala, Tarja & Kokki, Esa & Kirkonpelto, Tia-Maria & Myllylä, Miia (2017). *Mikä on Suomen kyky vastaanottaa turvapaikanhakijoita? Tarkastelu sisäministeriön hallinnonalan näkökulmasta*. Sisäministeriö.
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006). *KvaliMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietovarasto. <https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/> [30.11.2023]
- Sagen, Larry & Pini, Tony (2008). *Diversity in the Fire Service - Why Does It Matter?* Firehouse. <https://www.firehouse.com/community-risk/article/10494144/diversity-in-the-fire-service-why-does-it-matter> [30.11.2023].
- Salin, Sirpa & Fagerlund, Pirja & Palukka, Hannele & Laaksonen, Hannele (2023). *The Participation of Immigrants in Outside Home Activities in Finland*. Athens Journal of Social Sciences- Volume 10, Issue 1, January 2023, 59–78.

- SM (2021). Pelastusalan tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toimintaohjelma. *Tasa-arvoinen ja yhdenvertainen pelastustoimi*. Sisäministeriö. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163613> [29.11.2023].
- SM (2022). Tule mukaan järjestämään maahanmuuttodialojeja. Verkkosivu: <https://intermin.fi/maahanmuuttodialogit> [29.11.2023].
- SPEK (2020). Maahanmuuttajat ovat alkaneet löytää palokuntatoimintaan. (Kyselyn tuloksiin perustuva tiedote, julkaisematon kysely.) <https://www.spek.fi/maahanmuuttajat-ovat-alkaneet-loytaa-palokuntatoiminnan/> [29.11.2023].
- SPEK (2023). Maahanmuuttajien asumisturvallisuus. <https://www.spek.fi/turvallisuus/maahanmuuttajien-asumisturvallisuus/> [30.11.2023].
- SSPL (2020). *Sopimuspalokuntabarometri 2020*. Suomen Sopimuspalokuntien Liitto.
- SSPL (2024). *Sopimuspalokuntabarometri 2023*. Suomen Sopimuspalokuntien Liitto.
- Suomen Kulttuurirahasto (2021). Huuto seis! Uusi säätiö edistämään rakentavaa yhteiskunnallista keskustelua. <https://skr.fi/ajankohtaista/huuto-seis-uusi-saatio-edistamaan-rakentavaa-yhteiskunnallista-keskustelua> [30.11.2023].
- TEM (2021). *Kotoutumisen sanasto: 1. laitos*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2021:54. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-931-5>.
- TEM (2024). *Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2023 – Näkökulmana väestösuhteet*. Työ- ja elinkeinoministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-703-8>.
- TEM; OM (2023). *Talent Boost 2023–2027: Työ- ja koulutusperusteisen maahanmuuton toimenpideohjelma*. Työ- ja elinkeinoministeriö; Opetus- ja kulttuuriministeriö. Valtioneuvoston julkaisuja 2023: 71. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/165274> [30.11.2023].
- TENK (2019b). *Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarvointi Suomessa*. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3:2019. https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2019.pdf.
- THL (2015). UTH-tutkimus. <https://thl.fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/uth-ulkomaista-syntyperaa-olevien-tyo-ja-hyvinvointi-tutkimus>
- Tietosuoja (2023). Pseudonymisoidut ja anonymisoidut tiedot. <https://tietosuoja.fi/pseudonymisointi-anonymisointi> [30.11.2023].
- Tilastokeskus (2023a). Maahanmuuttajat väestössä. <https://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa.html> [30.11.2023].
- Tilastokeskus (2023b). Väestörakenne. https://pxdata.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/Maahanmuuttajat_ja_kotoutuminen/Maahanmuuttajat_ja_kotoutuminen_Maahanmuuttajat_ja_kotoutuminen/maakoto_pxt_11vu.px/
- Varsinais-Suomen pelastuslaitos. *Turvaopas*. <https://pelastustoimi.fi/varsinais-suomi/julkaisut> [30.11.2023].
- VN (2019). Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019: *Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta*. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:31. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-808-3> [30.11.2023].
- VN (2021). *Valtioneuvoston selonteko kotoutumisen edistämisen uudistamistarpeista*. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:62. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163237/VN_2021_62.pdf [20.3.2024].
- VN (2023). *Vahva ja välittävä Suomi*. Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023. Valtioneuvoston julkaisuja 2023:58. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-763-8> [30.11.2023].

Sotaa kaupungeissa vai sotaa kaupungeista? – Sodan kokemuksista väestön toimintakykyyn ja lainsäädännön muutokset väestönsuojeluun

Latva-aho, Markus, YAMK-tradenomi, sotatieteiden tohtoriopiskelija, Maanpuolustuskorkeakoulu
Jokela, Jorma, FT, dosentti, Maanpuolustuskorkeakoulu ja Laurea-ammattikorkeakoulu

Tiivistelmä

Artikkelissa arvioidaan väestönsuojelun ja kokonaismaanpuolustuksen muuttunutta rakennetta Suomessa. Kuinka esimerkiksi kansainvälinen politiikka, Natoon liittyminen ja taloudelliset realiteetit ovat vaikuttaneet väestönsuojelun doktriiniin Suomessa. Artikkelin tarkoitus on avata muutoksia, verrata kansainvälisiä kokemuksia ja tarkastella ovatko laajat evakuoinnit käytännössä paras tapa suojata väestöä Suomessa.

Sotatieteellinen artikkeli käsittelee aineistoa interpretivistisesti (tulkinnallisuus). Aineistona on väestönsuojelun julkilausuttu ja julkilausumaton doktriini. Kansainvälisenä vertailuna toimii brittiläisten kokemukset toisen maailmansodan ja kylmän sodan aikakaudelta. Artikkelissa tarkastellaan Naton strategisen konseptin (Nato strategic concept) ja siviilivalmiuden (civil preparedness, artikla 3) politiikan vaikutusta Suomen väestönsuojeluun.

Väestönsuojelun doktriinin suositellaan rakentuvan siviili- ja sotilasasiantuntijoiden jaetun ymmärryksen välillä. Siviilitoimijoita ja sotilasviranomaisia kehoitetaan laajemmin keskustelemaan sodan uhkista ja kyvykkyyksistä vastata niihin.

Väestönsuojaamiseksi laajoja evakuointoja ei voida pitää toimivina ratkaisuin. Väestönsuojaamisen tulee perustua paikalleen suojaamisen periaatteisiin. Sodan uhkien varalta haavoittuvassa asemassa oleville henkilöille voidaan turvata yhteiskunnan tuki, huolto ja väestönsuojelutoimet kotipaikalla. Kaikkien työtätekevien panosta tarvitaan työssäkäyntialueellaan. Sotilasoperaatiot tarvitsevat tuekseen laajat kaupalliset ja yhteiskunnalliset palvelut. Siviilivalmiudella taataan hallinnon ja yhteiskunnalle elintärkeiden palveluiden jatkuvuus sekä siviilipalveluiden tuki sotilasoperaatioille. Yhteiskuntaa puolustetaan Suomessa yhteiskunnan resilienssin avulla. Nato sanoittaa resilienssin tarkoittavan yhteiskunnan kykyä vastustaa ja palautua häiriöistä yhdistämällä siviili- ja sotilaallisen valmiuden kyvykkyydet. Maataistelualueilla ja yksittäistapauksissa uhka-arvion perusteella evakuointi on suositeltava toimenpide. Muutoin sotaa käydään kaupungeista, ei kaupungeissa.

Avainsanat: väestönsuojelu, evakuoinnit, siviilivalmius

War from the Cities of War of the Cities? – On the Effects of Experiencing War on Civil Performance Abilities and on the Legislative Changes in Civil Defence

Abstract

The article evaluates the changed structure of civil defense and total defense in Finland. How, for example, international politics, joining NATO and economic realities have affected the doctrine of civil defense in Finland. The purpose of the article is to discuss changes, compare international experiences and examine whether extensive evacuations are practically the best way to protect the population in Finland.

A military science article deals with the material in an interpretivist way. The material is the declared and unannounced doctrine of civil defence. The experiences of the British from the Second World War and the Cold War era serve as an international comparison. The article examines the impact of the NATO strategic concept and civil preparedness (article 3) policy on Finnish civil defence.

It is recommended that the doctrine of protecting population be built on the shared understanding of civilian and military experts. Civilian actors and military authorities are encouraged to discuss more widely the threats of war and the capabilities to respond to them. In order to protect the population, extensive evacuations cannot be considered viable solutions. Population protection must be based on the principles of protection and sheltering in place. In case of threats of war, people in a vulnerable position can be secured by society's support, maintenance and civil protection measures at their home place. The contribution of all workers is needed in their working area. Military operations need extensive commercial and social services to support them. Civil preparedness guarantees the continuity of services vital to the administration and society, as well as the support of civil services

to military operations. Society is defended in Finland with the help of society's resilience. NATO defines resilience as society's ability to resist and recover from disruptions by combining civil and military preparedness capabilities. In ground combat areas and in individual cases, based on the threat assessment, evacuation is the recommended measure. Otherwise, the war is fought of the cities, not from the cities.

Keywords: civil defence, evacuations, civil preparedness

Krig från städerna eller av städerna? Angående krigs inverkan på befolkningens handlingsförmåga och civilförsvarets lagförändringar

Sammanfattning

Artikeln utvärderar civilförsvarets och totalförsvarets förändrade struktur i Finland. Hur till exempel internationell politik, anslutning till Nato och ekonomiska realiteter har påverkat läran om civilförsvaret i Finland. Syftet med artikeln är att diskutera förändringar, jämföra internationella erfarenheter och undersöka om omfattande evakueringar praktiskt taget är det bästa sättet att skydda befolkningen i Finland.

En militärvetenskaplig artikel behandlar materialet på ett interpretivistiskt sätt. Materialet är den deklarerade och oanmälda doktrinen om civilförsvaret. Britternas erfarenheter från andra världskriget och kalla krigets era tjänar som en internationell jämförelse. Artikeln undersöker effekten av Natos strategiska koncept och civilberedskapspolicy (artikel 3) på det finländska civila försvaret.

Det rekommenderas att doktrinen om att skydda befolkningen bygger på den delade förståelsen av civila och militära experter. Civila aktörer och militära myndigheter uppmuntras att bredare diskutera krigshoten och förmågan att reagera på

dem. För att skydda befolkningen kan omfattande evakueringar inte anses vara hållbara lösningar. Befolkningsskyddet måste bygga på principerna om skydd och skydd på plats. Vid krigshot kan människor i utsatt ställning tryggas genom samhällets stöd-, underhålls- och räddningstjänstgörder på sin hemort. Alla arbetstagares bidrag behövs inom deras arbetsområde. Militära operationer behöver omfattande kommersiella och sociala tjänster för att stödja dem. Den civila beredskapen garanterar kontinuiteten i de tjänster som är viktiga för förvaltningen och samhället, samt stödet från civilförvaltningen till militära operationer. Samhället försvaras i Finland med hjälp av samhällets resiliens. Nato definierar resiliens som samhällets förmåga att stå emot och återhämta sig från störningar genom att kombinera civil och militär beredskapscapacitet. I markstridsområden och i enskilda fall, utifrån hotbedömningen, är evakuering den rekommenderade åtgärden. Annars utkämpas kriget av städerna, inte från städerna.

Nyckelord: civilförsvaret, evakueringar, civil beredskap

Johdanto

Artikkelissa käsitellään muuttunutta väestönsuojelun ja kokonaisuomaanpuolustuksen viitekehystä. Empiirisesti havaitaan toimijoiden käsityksen rooleista ja tarpeista väestönsuojelussa vaativan selkeytystä. Artikkelin kirjoitusvaiheessa sisäministeriön evakuointiohje on lausuntokierroksella. Työryhmissä on havaittavissa, että sotilaallinen tai laaja-alaisen vaikuttamisen uhka suomalaiselle yhteiskunnalle ja taistelutapa ovat epäselviä. Yhteiskunnan kriittisten toimijoiden on hyvin haastavaa itsenäisesti suojautua sotilaalliselta voimankäytöltä, kuten sabotaasilta, droneiskuilta, ydin tai ilma-aseilta. Kompleksiset ja rajat ylittävät kriisit (Latva-aho ym. 2023, 243) houkuttavat yksinkertaisiin ratkaisuihin, kuten laajojen evakuointien suunnitteluun. Evakuointi vaikuttaa houkuttelevalta ratkaisulta väestönsuojaamiseksi, mutta ai-

heuttaa kompleksisen kriisin yhteiskunnan jatkuvuudelle. Huoltovarmuuskeskuksen turvallisuuspäällikkö Schneider (2023, 92) on todennut 1990-luvulla Helsingin kaupungin organisaation olleen omavarainen. Normaaliolojen kaupunkiorganisaatio olisi käännetty väestönsuojeluorganisaatioksi ja joukkoliikenne sairaankuljetuskäyttöön. Toimintojen yksityistäminen on tehnyt suunnittelusta uudenlaista. Johtamisjärjestelmät ovat muuttuneet valtiontasolla ja läänin johtokeskukset on lakkautettu. Kunnallista väestönsuojelunjohtamisjärjestelmää ei ole. Sosiaali- ja terveystoimintatieteiden ja pelastusviranomaiset eivät sijoitu paikallistasolle. Ulkoinen paine haastaa kompleksista kokonaisturvallisuuden systeemiä, hyvinvointialueuudistus vanhan johtamisjärjestelmän (Latva-aho ym. 2023, 222).

Siviiliviranomaisten ja sotilasviranomaisten tulee suunnitelmissaan huomioida väestönsuojelu. Esimerkiksi puolustustilalaissa sotilasviranomaisella on toimivalta evakuointiasioissa. Poikkeusoloissa valmiuslaissa pelastustoimella on yleisjohtajuus ja jaettu toimijuus muiden siviiliviranomaisten kanssa. Väestönsuojelun suunnittelun tulee perustua jaettuun käsitykseen realistisista uhista sekä kyvykkyyksistä. Artikkelissa tarkastellaan väestönsuojelun lainsäädännön historiaa Suomessa ja kansainvälisissä sopimuksissa. Suomen ja länsimaisen väestönsuojelun varautumista ilmauhkaan tarkastellaan Britannian sotakokemusten tapauksella. Nykyaikaisessa sodankäynnissä ydinaseet sekä ilmauhka ovat edelleen merkittävin uhka väestölle ja yhteiskunnalle maataistelualaisten ulkopuolella. Kansainvälisen aineiston perusteella siviilit kestävät hyvin sotatappioita. Britannian kokemusten perusteella voidaan havaita, että laajat pommitukset kaupunkiin eivät vähennä maanpuolustustahtoa. Artikkelissa tarkastellaan ydinaseiden keskeisestä vaikutusta sodankuvaan ja kansainväliseen politiikkaan. Ydinaseita on pidetty ihmeaseina, jotka olemassaolollaan estävät sodanuhan tai tuhoavat maailman.

Artikkelissa Ukrainan sotaa ei tarkastella. Venäjän hyökkäys Ukrainaan ei ole verrannollinen länsimaiden ja Venäjän väliseen sodankäynnintapaan

tai Suomen puolustukseen. Ukrainan sota on käynnissä oleva konflikti, johon liittyy sodan usva sekä propaganda. Ukrainalaisten tuki maanpuolustukselle oli heikkoa ennen hyökkäystä. Puolustusvalmiutta ei pystytty kohottamaan etukäteen, vaikka tieto hyökkäyksen uhasta oli välitön helmikuussa 2022. Venäjäkään ei taistellut Ukrainassa, kuten se taistelisi länsimaaisia armeijoita vastaan. Kyseessä olivat kevyet pataljoonan taisteluyksiköt, jotka on suunniteltu alueiden nopeaan haltuunottoon. Venäjän ydinaseuhka on osaltaan vaikuttanut länsimaiden tukeen Ukrainalle. Länsimaat eivät kyenneet aloittamaan rauhaanpakottamisoperaatiota. (Latva-aho ym. 2022.) Ukrainan maasto ei vastaa Suomen maaston tarjoamaa suojaa puolustustaistelulle. Ukrainalta on puuttunut alusta saakka joukkojen liikkuvaan taistelutapaan panssaroidut ajoneuvot. Ukrainalla on kalustopuutteita ja poliittisia esteitä käyttää voimaa Venäjän maaperällä. Länsimaat kykenevät kiistämään alueiden käytön rajojensa ulkopuolella. Puolustusta ei käydä vain omien rajojen sisäpuolella vaan Naton doktriinin mukaisesti eteenpäin. Fox ym. (2022, 11) kritisoi länsimaiden kyvyttömyyttä tunnistaa kaupunkien riski joutua saarretuksi. Länsimailta puuttuu strategisen tason kokonaisymmärrys kaupunkien merkityksestä. Kaupunkisotaa käsitellään vain pataljoonatasoisen doktriineissa, eli operatiivisella tasolla. Tällöin riskinä on Ukrainassa tapahtuva kaupunkien saartaminen ja tykistöllä tuhoaminen.

Interpretivistisesti (tulkinnallisuuden paradigma) artikkelissa etsitään motiiveja ja tarkoituksia tarkastelemalla väestönsuojeluun liittyvää lainsäädäntöä, politiikoita ja aikalaiskuvauksia. Pragmaattisia tieteitä edustavana, kuvailevana kirjallisuuskatsauksena, se on luonteeltaan aineistolähtöinen ja ymmärtämiseen tähtäävää ilmiön kuvausta. Suomi on liittoutunut länteen ja Eurooppaan. Aineistona Suomen, Britannian ja USA:n sotakokemukset ja sodan kuvan muutoksen tarkastelu on relevantti. Ihmisten mielen ja käyttäytymisen on uskottavaa sodanaikana olevan samankaltaista. Aineiston ja empirian perusteella voidaan todeta tarve Suomen väestönsuojelun kehittämiseksi. Sotilasasiantuntijoiden ja siviilitoimijoiden välis-

tä vuoropuhelua on lisättävä. Pirullisiin ongelmiin (Rittel ym. 1973, 161-167) ei ole yksinkertaista ratkaisua. Väestönsuojelussa yksinkertainen ratkaisu on suunnitella laajojen evakuoitien suojelevan siviilejä sodalta ja sodan kauhuilta. Lähimenneisyydessä ei yleisesti ennustettu kyberhyökkäysten yleistymistä. Nykyään valtiot kehittävät verkkosotaa (Hyytiäinen 2018, 131). Sotatoimia ei voida toteuttaa ilman siviili- ja kaupallisten palveluiden tukea esimerkiksi kuljetukseen, viestintään, energiaan, vesihuoltoon ja lääkintään (Latva-aho ym. 2023, 231.) Evakuoiteja verkottunut yhteiskunta ei kestäisi. Siirretty väestö ei tosiasiallisesti olisi paremmassa suojassa kaukovaikutteisilta aseilta. Väestön moraalia, resilienssiä, on tuettava ja saatava heidät pysymään työpaikoillaan. Kirjallisuudessa käytetty termi moraalit voidaan ymmärtää väestötasolla häiriö ja poikkeusoloissa tarkoittavan toimintakykyä. Moraalin ei tulisi tarkoittaa mitä ihminen ajattelee tai sanoo, vaan mitä hän tekee ja kuinka toimii. Mikäli resilienssi asenne ei edistä toimintaa, se on tarkoituksetonta. (Jones 2004, 465.) Artikkelissa arvioidaan sotilaallisen voimankäytön sekä kansainvälisen politiikan vaikutusta väestönsuojeludoktriiniin, mikä on evakuoitien käytettävyyttä reaali maailmassa.

Kansallisen lainsäädännön kehittyminen

Väestönsuojelulaki (1958/438) oli voimassa erinäisin muutoksin 1.9.1999 saakka. Se kumosi vuoden 1939 väestönsuojelulain. Väestönsuojelulaissa (1958/439) 14§ väestönsuojelun ylin johto ja valvonta kuului sisäasiainministeriölle. Väestönsuojelutoimintaa länissä johti ja valvoi lääninhallitus. Sisäasiainministeriöön ja lääninhallitukseen perustettiin tarpeelliset virat. Väestönsuojelun valmistelu-, järjestely- ja toimeenpanotehtäviä varten suojelukohdekunnissa oli oltava itsenäinen tai kuntien yhteinen väestönsuojelulautakunta sekä väestönsuojelupäällikkö. ”Ei suojelukohde vaatimus” -kunnissa kunnanhallitus ja -lautakunta huolehtivat säädösvelvoitteista. 20 § perusteella

viranomaisten, joiden toimialaan kuului väestönsuojeluun liittyviä tehtäviä, tuli ottaa huomioon väestönsuojelun näkökohdat ja oltava yhteydessä edellä mainittuihin väestönsuojeluviranomaisiin. Väestönsuojeluasetuksessa (1959/237, 18§, 20§) tarkennettiin, että sisäasiainministeriön väestönsuojeluasiainosaston tehtävänä oli laatia suojelukohteiden väestön siirtämistä ja sijoittamista koskevat yleissuunnitelmat. Lääninhallituksen tehtävä johtaessaan ja valvoessaan väestönsuojelutoimintaa läänissä oli laatia väestön siirtämistä ja sijoittamista muualle läänin aluetta koskevat suunnitelmat ja ohjata sekä yhteensovittaa paikallisten suunnitelmien laatimista. Kuntien väestönsuojelulautakuntien tehtävä oli huolehtia yhteistoiminnassa muiden viranomaisten kanssa evakuointisuunnitelmista.

Vuonna 1974 kauppa- ja teollisuusministeriön (KTM) työryhmä suositteli, että poikkeusolot huomioidaan normaaliajan järjestelyissä. Sota-ajan kokemuksista ja 1950-luvun lopun ajatuksissa oli ollut, että valtakunnallisilla toimialoilla poikkeusoloissa aloittaisi toiminnan erillinen poikkeusolojen organisaatio. Valtakunnallisten päälliköiden oli tarkoitus ottaa johtaminen hallintaan esimerkiksi kuljetuksissa, rakentamisessa ja sairaanhoidossa. Puolustusneuvosto vahvisti 1982 KTM:n suosituksen varautumisperiaatteesta. Normaaliajan organisaatiot jatkavat toimintaa poikkeusoloissa ja johtavat toimintaa omalla sektorillaan. (Salminen 2018, 432–434).

Pelastustoimilaki (1999/561, 2§–5§, 60§, 64§, 65§) kumosi väestönsuojelulain ja yhdisti palolainsäädäntöön. Valtion pelastusviranomaisia olivat sisäasiainministeriö ja lääninhallitukset. Kunnan pelastusviranomaisia olivat palopäällikkö, muut pelastustoimen viranhaltijat sekä kunnan toimielin. Kunnanjohtaja vastasi väestönsuojeluun kuuluvien toimialojen yhteensovittamisesta. Kunta vastasi väestönsuojelun paikallisesta valmiudesta ja tehtävistä. Kunnalla tuli olla johtokeskus. Yhteistoiminta-alueen keskuskunnan johtokeskus toimii lääninhallituksen apuna johdettaessa yhteistoiminta-alueen kuntien väestönsuojelua. Sisäministeriön ja lääninhallituksen roolina ei enää

ollut suoraan johtaa väestönsuojelua, vaan antaa määräyksiä väestönsuojelujärjestelyjen perusteista. Poikkeusolojen erityisistä toimivaltuuksista säädettiin, että valtioneuvosto voi asetuksella määrätä väestön evakuoinnista tilanteen edellyttämässä laajuudessa määrätyltä alueelta, kieltää oleskelu määrätyllä paikkakunnalla ja väestönsuojelua varten otettavaksi rakennuksia ja huoneistoja, kuljetus-, ensiapu ja muita välineitä siirretyn väestön majoitukseen, muonitukseen ja muuhun huoltoon tarpeellista omaisuutta ja tarvikkeita. Asetuksella valtioneuvosto voi tarkemmin määrätä pelastusviranomaisten ja muidenkin viranomaisten velvollisuuksista ja tehtävistä sekä johto- ja alistussuhteista väestönsuojelussa.

Pelastuslaki (2003/468 2 §, 3 §, 50 §) uudisti lainsäädäntöä. Lääninhallituksen tilalle alueellisesta valvonnasta ja yhteensovittamisesta vastaa tuli aluehallintovirasto 31.12.2009. Kuntien vastuulla oli pelastustoimen järjestäminen. Normaaliolojen väestönsuojeluvalmisteluihin kuuluvaksi nostettiin poikkeusoloja koskeva suunnittelu ja koulutus, suojarakenteiden rakentaminen, johtamis-, valvonta- ja hälytysjärjestelmien ja tietoliikenneyhteyksien ylläpito sekä varautuminen evakuointeihin, pelastustoimintaan, ensiapuun, väestön huoltoon sekä raivaus- ja puhdistustoimintaan. Valtioneuvoston asetuksessa pelastustoitimesta (2003/787 2–6 §) säädetiin tarkemmin pelastustoimeen liittyvien tehtävien vastuista. Sisäasiainministeriön vastuulle säädettiin pelastustoiminnan ja väestönsuojelun johtamisvalmiuden ylläpitämisestä ja väestönsuojelun suunnittelusta. Aluehallintoviraston tehtävänä on varautua pelastustoiminnan ja väestönsuojelun johtamiseen toimialueellaan ja laatia suunnitelmat. Alueen pelastustoimen tulee laatia yhteistyössä alueen kuntien ja muiden osapuolten kanssa väestönsuojelun suojaamis- ja evakuointi- sekä sijoitussuunnitelmat. Pelastustoimen tulee lisäksi huolehtia väestönsuojelussa tarvittavasta yhteistoiminnasta muiden viranomaisten kanssa. Väestönsuojeluun liittyviin evakuointeihin oli määrätty, että liikenne- ja viestintäministeriö vastaa hallinnonalansa huolehtivan liikenneväylien käytön yhteistoimintakysy-

myksistä ja kuljetusten järjestämisestä. Kuntien ja kuntayhtymien virastojen ja laitosten tuli tehtäväalueensa ja kuntalainsäädännön mukaisesti osallistua evakuointisuunnitteluun pelastusviranomaisen johdolla sekä vastata onnettomuuksien uhrien ja evakuoidun väestön majoituksesta, muonituksesta, vaateuksesta ja muusta perushuollosta.

Toistaiseksi viimeisin sisäministeriön pelastusosaston (2003) antama ohje koskien väestönsuojelua ja evakuointeja annettiin 2003. Tuolloin Suomessa oli vielä lääninhallitukset, joille oli suunniteltu operatiivista kyvykkyyttä. Lääninhallitukseen perustettiin läänin johtokeskus turvallisuustilanteen vaatiessa alueellisten hallinnonalojen yhteistoimintaa. Läänin johtokeskuksessa oli tarkoitus koordinoida viranomaisten yhteistoimintaa. Alueellista tilannekuvaa ja johtamista varten läänin johtokeskukseen oli nimetty alueellisten toimialojen hallintoviranomaisista asiantuntijat. (Sisäasiainministeriö 2003.)

Pelastuslaki (2011/379) kumosi vuoden 2003 pelastuslain. Hallituksen esityksen (HE 257/2010) mukaan pelastuslaissa väestönsuojelulla tarkoitetaan ihmisten ja omaisuuden suojaamista sekä pelastustoimintaan kuuluvien tehtävien hoitamista valmiuslain (1080/1991) ja puolustustilalain (1083/1991) tarkoittamissa poikkeusoloissa. Pelastustoimella tarkoitetaan pelastustoiminnan, onnettomuuksien ehkäisyn ja väestönsuojelun toimintojen muodostamaa toimialaa. Muiden hallinnonalojen Geneven sopimuksen mukaiset väestönsuojelutehtävät, kuten lääkintähuolto, toteutetaan toimivaltaisen viranomaisen toimesta yhteistyössä pelastustoimen viranomaisten kanssa. Väestönsuojelutehtävät kokonaisuudessaan kuuluvat usean eri hallinnonalan vastuulle, eikä velvoitteita ole tyhjentävästi sisällytetty pelastustoimen lainsäädäntöön. Lain soveltamisalasäännöksen mukaisesti pelastustoimen viranomaiset huolehtivat toimialaansa kuuluvista väestönsuojelutehtävistä osana pelastustoimen perustehtäviä. Sisäministeriö toimii Geneven sopimuksen mukaisena toimivaltaisena viranomaisena, joka päättää mitä henkilöitä ja materiaaleja sopimuksen mukainen suojele koskee. Pelastuslaissa on määritelty pelastustoi-

men kannalta keskeiset säännökset väestönsuojeluun varautumisesta ja pelastustoimen kannalta tärkeästä yhteistyöstä eri viranomaisten kanssa.

Pelastuslaissa (2011/379, 23 §, 64 §, 65 §) säädetään, että pelastustoimen viranomaiset huolehtivat niiden vastuulla olevien väestönsuojelutehtävien toiminnan ja suunnitelmien yhteensovittamisesta. Pelastusviranomaisten on varauduttava valmiuslain 121 §:n tarkoitettuun väestönsiirtämiseen. Sosiaali- ja terveysviranomaiset ja hallinnonalan laitokset vastaavat valmiuslain 121 §:n nojalla siirretyn väestön majoituksesta, muonituksesta, huollosta ja siirretyn väestön tilapäisestä majoittamisesta. Liikenne- ja viestintäasioista vastaavat viranomaiset ja hallinnonalan laitokset huolehtivat liikenneväylien käytön yhteistoimintakysymyksistä ja kuljetusten järjestämisestä. Sisäministeriön tehtäväksi säädettiin johtaa, ohjata ja valvoa pelastustointa, huolehtia valtakunnallisista valmisteluista ja järjestelyistä sekä yhteensovittaa ministeriöiden ja toimialojen toimintaa. Valtioneuvoston asetuksella pelastustoimesta (2011/407, 4 §–5 §) tarkennetaan, sisäministeriön tehtäväksi ylläpitää pelastustoiminnan valtakunnallista johtamisvalmiutta sekä huolehtia valtakunnallisesta suunnittelusta poikkeusolojen ja muiden häiriötilanteiden varalle. Aluehallintoviraston operatiiviset johtamisvelvollisuudet poistuivat lainsäädännöstä. Viraston tehtävänä on avustaa sisäasiainministeriötä pelastustoiminnan johtamisessa tarvittavan tiedon hankinnassa ja tilannekuvan ylläpitämisessä sekä edistää eri tahojen yhteistoimintaa. Aikaisemmin kunnallinen viranomaistoiminta siirtyi osittain hyvinvointialueille. Sosiaali- ja terveydenhuollon (laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä 2021/612) ja pelastustoimen (laki pelastustoimen järjestämisestä 2021/613) järjestämisvastuu siirtyi 1.1.2023 hyvinvointialuille.

Hallituksen esityksen (HE 184/2022) perusteella päivitettiin pelastuslakia (2011/379) ja täsmennettiin sisäministeriön tehtävää valtakunnallisessa johtamisessa. Pelastustoiminnan johtajana toimii sen hyvinvointialueen pelastusviranomainen, jossa onnettomuus tai vaaratilanne on alkanut. Poikkeuksellisen suurissa onnettomuuksissa

ylemmällä pelastusviranomaisella ministeriössä on harkintansa mukaan määräysvalta, kenttätöiminnan johtotehtävän säilyessä paikallistasolla. Pelastuslain 35 §:n mukaan tilanteen yleisjohtajana moniviranomaistilanteessa toimii pelastustöiminnan johtaja. Yleisjohtaja vastaa tilannekuvan ylläpitämisestä ja toiminnan yhteensovittamisesta. Toimenpiteiden kokonaisuus edistää seurausten tehokasta torjuntaa. Eri toimialojen yksiköt toimivat oman johtonsa alaisuudessa. Pelastustöiminnan johtamisen ja siihen liittyvän toimivallan tulee perustua lakiin. Kyseessä on merkittävän julkisen vallan käyttöä. Pelastusviranomaisen toimivaltuuksista säädetään 36 §:ssä. Pykälään lisätään selkeytettävä neljäs momentti. Pelastusviranomaisella on oikeus tulipalotehtävien lisäksi muun onnettomuuden torjumiseksi sekä vaaran välttämiseksi määrätä ihmisiä suojautumaan sekä toteuttaa suojaväistö, määrätä annettavaksi käyttöön rakennuksia, elintarvikkeita tai ryhtyä muihin pelastustoiminnassa tarpeellisiin toimenpiteisiin. Tämä voisi olla tarpeen, mikäli pelastusviranomaisen toimenpiteitä edellyttävän tapahtuman toteutuminen olisi ilmeinen ja toimenpiteiden toteuttaminen vaatii pidempää aikaa. Esimerkiksi tällainen olisi määräys väestönsuojien käyttökuntoon laittamiseksi. Toimivaltuuksia voisi käyttää pelastustöiminnan johtaja tai muu pelastusviranomainen. Pelastustoimella tulisi olla paikallisesti, alueellisesti ja valtakunnallisesti jatkuvasti ylläpidettävä tilannekuva ja -tietoisuus uhkaavista tai tapahtuneista onnettomuuksista sekä häiriötilanteista ja uhkista, joilla voi olla vaikutusta tehtäviin tai valmiuteen. Tilannekuvan molemmiin suuntaisesta aktiivisesta välittämisestä johtamistasojen välillä tulisi säätää kattavammin. Sisäministeriölle ehdotettavat muutokset johtaa, ohjata ja valvoa pelastustointia sekä huolehtia valtakunnallisesta valmistelusta sekä yhteensovittaa ministeriöiden toimialojen toimintaa ei ole riittävästi resursoitua. Sisäministeriön jatkuva johtamisvalmius ja kyky tilannekuvan ylläpitämiseen sekä poikkeusolojen väestönsuojelun varautumis- ja johtamistehtävä vaatii uusia henkilöresursseja. Tarve on vähintään 13:sta henkilötyövuodelle.

Otettaessa käyttöön puolustustilalaki (1991/1083, 23–24 §, 27–29 §, 35 §, 37–38 §, 43 §), siirtyy evakuointien suunnittelu-, johtamis- ja järjestelyvastuu puolustusvoimille. Päättävältäisena sotilasviranomaisena väestönsiirroissa toimii alueellisessa johtovastuussa oleva joukkoyksikön komentaja, sotilasalueen päällikkö tai heitä ylempi komentaja. Puolustusvoimat voivat määrätä väestön siirtymään kahden viikon ajaksi alueelta. Alueelle on kohdistuttava hyökkäyksen tai välitön uhka, jonka takia siellä on välttämätöntä kiireellisesti ryhtyä erityisiin sotilaallisiin puolustustoimenpiteisiin. Tarpeen jatkuessa kahden viikon ajan, asiasta on tehtävä valtioneuvoston päätös. Läänin-, piiri- ja valtion paikallishallinnon viranomaisten sekä kunnallisten viranomaisten on ryhdyttävä sotilasviranomaisten määräämiin puolustusjärjestelyjä tukeviin toimiin. Viranomaisten on annettava määräysten täytäntöönpanossa virka-apua. Puolustustilalain nojalla määrätylle on tilapäisen asuinkunnan järjestettävä valtion varoin kohtuullinen majoitus ja toimeentulo. Lähtökohtaisesti sotilasviranomaisen tekemiin hallintopäätöksiin ei saa hakea muutosta valittamalla. Toimenpiteestä kärsitystä vahingosta korvataan täysi korvaus valtiolta. Alueelta siirtymisen noudattamatta jättäminen rangaistaan puolustustilarikkomuksena, josta voi seurata sakko tai vankeutta enintään kuusi kuukautta. Pakkokeinolain (2011/806, 2 luku 2 §) mukaisesti alueelta poistumaan määrätty henkilö voidaan ottaa yleisen kiinniotto-oikeuden perusteella kiinni ja luovuttaa poliisille.

Valmiuslain (2011/1552, 3 §, 113 §, 121–122 §, 128 §, 130 §, 133 §) aseellisen hyökkäyksen tai sen uhan tarkoittamisissa poikkeusoloissa valtioneuvoston päätöksellä voidaan määrätä väestön siirroista. Yleisjohtosta vastaa sisäasiainministeriö. Valmiuslaissa siirretyn väestön huollosta vastaa kunta. Puolustusvoimat voivat valtioneuvoston asetuksen perusteella rajatuissa kunnissa määrätä kiinteistöjä hallintaansa. Vakituksessa asuinkäytössä olevan rakennuksen tai huoneiston hallinta on luovutettava vain erittäin painavien sotilaallisten syiden takia. Puolustusvoimat perustaa luovutuslautakuntia käsittelemään hallintopäätök-

siä. Vahingonkorvaus suoritetaan valtion varoista täysimääräisesti. Lähtökohtaisesti päätöksestä voi valittaa hallintoasiana, mutta päätöstä on noudatettava heti. Rangaistus valmiuslakirikkomuksesta on sakko.

Väestönsuojelun vastuissa on ristiriita kunnalle asetettujen ja muiden viranomaistehtävien välillä. Siirretyn väestön huoltoon liittyen tehtävä on asetettu valmiuslain (2011/1555, 122§) mukaan kunnalle ja pelastuslaissa (2011/379, 65§) yleisjohdoisesti pelastustoimelle ja tarkemmin sosiaali- ja terveystoimialalle. Väestönsuojelun vastuiden oikeudellisessa pohdinnassa keskeistä on huomata, että lait on säädetty eri aikakausina. Väestönsuojelutehtäviä ei voida määritellä suoraan kuntien tehtäviksi vain valmiuslaista. Oikeuskulttuurissa oikeusnormien ristiriitoja ratkaistaan ratkaisustandardeilla. Näiden tehtävänä on oikeusjärjestyksen loogisen ristiriidattomuuden takaaminen. On kolme tyypillistä ratkaisustandardia. Ne ovat ”lex superior derogat legi inferiori” (ylemmäntasoinen normi voittaa alemmäntasoisien normin), ”lex posterior derogat legi priori” (myöhempi normi voittaa aikaisemman normin) ja ”lex specialis derogat legi generali” (erityinen normi voittaa yleisen normin). Tässä ristiriitaisia toimivaltuuksia havaitessaan laintulkitsijan on käytettävä lex posterior periaatetta. Oikeusjärjestyksen jatkuva muuttaminen, keskeytymätön pintatason liike olisi muuten mahdotonta. Lainsäätäjän on myöhemmillä päätöksillä kyettävä muuttamaan tai kumoamaan aikaisemmin säädettyjä lakeja. Koska valmiuslaki ja pelastuslaki ovat molemmat saman tasoisia normeja ja perustuslain mukaisessa järjestyksessä säädettyjä, näennäisestä lainsäädännön ristiriidasta huolimatta vain yksi myöhemmin säädetty laki on voimassa. (Tuori 2013, 55–56.) Pelastuslaissa on käsitelty viimeisimpänä lakina tätä asiaa koskien hyvinvointialueuudistuksen vaikutuksia entisiin kunnallisiin tehtäviin.

Kansainvälisestä oikeudesta

Olisi väärin ajatella sotilaiden ja siviilien kokevan sotaponnisteluihin osallistumisen eriävästi. Kuten Koskenniemi (2011, 34–35) kirjoittaa, ihmisten kykyä, tarvetta ja halua sodankäynnille voidaan pitää luontaisena. Ihmisellä on luontainen itsesuojelun ja järjelyn kyky. Suojellakseen minuitaan ja luonnollisia laillisia oikeuksiaan, ihmiset ovat liittyneet yhteisöihin. Sosiaalisuuteen liittyy velvollisuus kunnioittaa toisten oikeuksia. Sivistysvaltiossa oikeuksien puolustaminen on luovutettu yksinoikeudella julkishallinnolle. Kansainvälisesti ainoastaan oikeuden haltija (valtio tai henkilö) yksilönä voi pakkokeinoin puolustaa luonnonoikeuksiaan, kuten oikeuttaan itsepuolustukseen, korvaukseen henkilövahingosta tai materiaalivahingosta ja erityisesti, rangaistusvaatimuksen täyttämiseen. Yhteisö on antanut valtiolle oikeuden puolustaa yhteiskuntansa asemaa ja arvoja hyökkäys- tai puolustussodankäynnillä. Yksilöt sitoutuvat luonnostaan osaksi yhteiskuntansa puolustamista.

Puolustussuunnittelua ei voida käydä vain sodan ehdoilla. Sotilaiden sijoittuminen siviilien joukkoon kaupungeissa vie siviileiltä kansainvälisen suojan. Sodan oikeussäännöt kehittyivät 1800-luvun lopussa, maailmansotien aikana ja jälkeen. Kansainvälisen sopimuksen tarkoitus on suojella sodan sekä aseellisen konfliktin osapuolia tai uhreja tarpeettomalta kärsimykseltä. Keskeiset säännöt tunnustavat taistelijan ja siviilin, velvoittavat armollisuuteen ja suojelemaan vihollisen taistelukyvyttömiä, velvoittavat kunnioittamaan siviilien ja taistelukyvyttömien perusoikeuksia sekä kiellon käyttää petollisesti suojeluoikeuksia. (Anghie 2006, 762.) Geneven sopimuksen perusteella suojellut henkilöt eivät missään tapauksessa voi itse osittainkaan luopua oikeuksistaan. (Geneven sopimus maasotavoimiin kuuluvien haavoittuneiden ja sairaiden aseman parantamisesta 12 päi-

vänä elokuuta 1949, artikla 7, 49–50.) Taisteluun osallistuvan erityinen velvollisuus on yleisen ymmärryksen perusteella ja hyvässä uskossa tunnistaa taistelukyvyttömät henkilöt. Suojelun kohteena ovat puolustuskyvyttömät. (Angie 2006, 765.)

Geneven sopimuksella sairaalat nauttivat erityistä suojelua. Niihin ei saa hyökätä ja niitä tulee suojella. Sairaalat voivat olla alttiina vaaroille, mikäli niiden läheisyyteen sijoitetaan sotilasosastoja. Sotilaskohteiden tulisi sopimuksen mukaan sijaita mahdollisimman kaukana. Suoja lakkaa, mikäli sairaaloita käytetään ihmisystävällisestä tehtävästään poikkeavasti vihollista vahingoittaviin toimiin. (Geneven IV sopimus siviilihenkilöiden suojelemisesta sodan aikana 12 päivältä elokuuta 1949, artikla 18–19.) Lisäpöytäkirjat selventävät, että siviiliväestö ja siviilihenkilöt on suojeltu umpimähkäiseltä aseelliselta toiminnalta. Umpimähkäistä ei ole määrättyyn sotilaskohteeseen suunnattu, vaikka se olisi siviiliväestön keskuudessa. Siviiliväestöä ei saa käyttää sotilaskohteiden suojaamiseen sotatoimilta. Koulurakennus voi olla sotilaskohde, mikäli perustellusti sen luonteen, sijainnin tai käytön arvioidaan muodostavan tärkeän osan sotilaallisesta toiminnasta ja sen tuhoaminen merkitsee vallitsevissa olosuhteissa ratkaisevaa sotilaallista hyötyä. (Geneven yleissopimusten lisäpöytäkirja aseellisten selkkausten uhrien suojelemisesta, artikla 52.) Joukkoja perustettaessa syntyy todennäköinen tilanne, jossa hyökkääjä iskee havaitsemiinsa kuorma- ja linja-auto keskittymiin epäiltäessä sotilaallisia kuljetuksia (Rantapelkonen 2017, 49). Väestön evakuoinneissa käytettäisiin kunnan kiinteistöjä kokoontumiskeskuksina (Sisäasiainministeriö 2003, 6). Mikäli väestöä kootaan evakuointeja varten kriisiaikana, viholliselle joukkokuljetukset ja kokoamiset näyttäisivät todennäköisesti tiedusteluanalyysissa ja taistelutilanteessa vastaavalta kuin sotilaskohteet. Ilma-aseen käyttäminen tällaisia kohteita vastaan olisi ilmeistä.

Yhteiskunnan ja siviilien suojelusta asevaikutukselta sekä väestön resilienssin rakentuminen

Jones ja kumppanit (2004, 467) esittelevät maailmansotien välissä Briteissä käytyä epäilevää keskustelua siviilien toimintakyvystä ilmapommituksien aikana. Arvovaltaiset lääkärit Committee of Imperial Defence -komiteassa arvelivat, ettei siviiliväestö kestä kuten sotilaat. Siviileillä ei olisi sotaharjoitusten ja tiiviin ryhmän tukea. Siviilien pelättiin alistuvan voimakkaalle itsesuojeluvaistolle ja vaipuvan lapsenomaiseen huolentarpeeseen. Palestiinan-Israelin sodan 1991 Israelin pommituksissa oli heikkoja viitteitä tällaisesta käytöksestä. Israelilaisille opetettiin sisälle asuntoon suojautumista omarakenteisiin tilapäissuojoihin ja kaasunamarin käyttöä. Lievää haastetta toimista seurasi. Jotkut terveydenhuollon työntekijät eivät halunneet lähteä kotoaan töihin hälytyksien aikana. (Jones ym. 2006, 62–63.)

Aikaisempien sotakokemusten perusteella ei ole ilmeistä, että siviilit erityisesti kestäisivät tappioita sotilaita huonommin. Taistelutahdon ja toimintakyvyn ei nähdä rakentuvan yksilön kokeman läheisen kuolemansyyn perusteella. Ei ole ilmeistä, että siviilien evakuointi kaupungeista olisi merkityksellistä tämän takia. Sodissa menehtyneistä ei ole tarkkoja tilastoja. Sotatoimien vaikutusta määrään on vaikea arvioida yleisen kuolleisuuden, tautien ja nälän vaikutuksesta. Toisessa maailmansodassa kuoli 65–75 miljoonaa ihmistä. Venäläisten arvio omista menehtyneistä on 20–48 miljoonaa, joista siviiliuhrien osuus noin 17 miljoonaa. Konfliktissa jopa 90 % menehtyneistä kuolee epäsuorasti sodan seurauksena tauteihin ja aliravitsemukseen. (Leitenberg 2006, 5, 9, 11.) Väestön kyvystä sietää sodan epävarmuutta kertoo, että Lontoon pommituksissa kuoli 30.000 ja loukkaantui 50.000. Lontoota pommitettiin päivittäin. Suurin osa taloista ja ihmisistä säilyi. Väestö arvioi todennäköisyyden menehtyä pommituksissa olevan pieni ja tottui niihin. Ulkona liikkumista pimeällä vällettiin lähinnä oman ilmatorjunnan sirpalevaaran

ja pimennystoimenpiteiden takia. Pienemmällä paikkakunnalla Coventryssä hyökkäyksen jälkeen havaittiin lyhytkestoista paniikkia. Pienessä ja tiivistä asutussa kaupungissa, pommitus mahdollisesti vaikutti yhtä aikaa kaikkiin asukkaisiin suoraan tai välillisesti. Alueella ei ollut valmistauduttu tuhoutumisen uhkaan. (Jones ym. 2006, 61.)

Ennen toista maailmansotaa ja sen aikana uskottiin kaikilla rintamilla sodat voitettavan täsmäpommituksilla. Ajatuksia esittivät ensin 1921 italialainen kenraali Giulio Douhet ja sen jälkeen esimerkiksi pommitusjohdon (RAF Bomber Command) päällikkö Arthur Harris, lentäjä Alexander Seversky, kenraali Carl Spaatz. Spaatz esitti 1943 pommituksen murentavan ensiluokkaisen valtion kuudessa kuukaudessa. Ennen toista maailmansotaa esitettiin, että levittämällä ilmapommituksilla taistelukaasuja voidaan väestön toimintakyky tuhota. (Fussel 1989, 13–19.) Lontoon pommitusten 1940–1941 ja vuoden 1944 V1 ja V2 ohjuksen ei havaittu lamaannuttavan väestön toimintakykyä tai maanpuolustustahtoa. Enimmät pitivät V1-asetta lähinnä maanvaivana. Huomioitavaa on, että vaikka V2 ohjusta ei kyetty torjumaan, empiirisesti havaittiin väestön tottuneen ilmauhkaan. Esimerkiksi teollisuustyöntekijät saattoivat jäädä työpisteille ja luottaa tehtaan katolla päivystävään ilmavalvontaan. Tarvittaessa työntekijät suojautuivat lähellä olevaan suojapaikkaan. (Jones ym. 2006, 64–66.)

1960-luvulla uskottiin tulevan sodan aiheuttavan aikaisempia suhteellisesti suurempia tappioita. Taistelumenetelmien moninaisuuden, tehon ja ulottuvuuden katsottiin kasvaneen. Väestöä katsottiin uhkaavan suuret henkilötappiot ja aineelliset vauriot. (Torvinen 1964, 9–10, 19.) Sotien jälkeen Suomessa hyökkäyksen oletettiin alkavan yllättäen ja nopeasti. Ydinaseiden käyttöä ja laskeumaa ei poissuljettu. Väestönsuojelun haasteena oli valmisteluiden ja toimenpiteiden ulottuminen kaikille aloille. Vaikka lainsäädännön vaatimukset ovat kattavia, ei toimenpiteille ollut aikataulua. Aitoa valmiutta kohottavat toimenpiteet jäivät rauhan aikana pelkkien suunnitelmien varaan. Realiteettina pidettiin, ettei väestönsuojelullista eva-

kuointia kyetä tekemään. Suojelukohteista 50 %:n asukasmäärän siirtäminen tarkoittaisi miljoonan asukkaan siirtoa, joille tulisi järjestää elinolosuhteet. Väestönsuojelu perustuu voimakkaasti paikallisten toimenpiteiden varaan. (Torvinen 1964, 9–10, 19.)

Kaikkien sotien aikana on uskottu jonkin uuden ihmeeseen ratkaisevan sodankulun. Vuonna 1942 Amerikassa uskottiin B17-pommikoneen takaavan voiton. Koneen yhdentoista kilometrin matkakorkeuden piti taata täydellinen läpäisy ilmapuolustuksesta. Sodan loppuun mennessä kaikkiaan länsiliittoutuneiden raskaita pommikoneita oli tuhottu 22.000. Pommituskyky korkealta oli epätarkkaa ja koneiden oli lennettävä matalalla. Nykyisellekin väestönsuojelulle haasteeksi muodostuu, että pommeista noin 14 prosenttia jäi räjähtämättömäksi. Täsmäpommitus oli mahdollonta ja navigointi vaikeaa. (Fussel 1989, 13–19.) Ihmisen on vaikea uskoa tutun siviilikohteen pommituksen johtuvan aseiden summittaisuudesta ja sotilaiden paniikista eikä tarkoituksellisuudesta. Lentäjät pudottavat pommeja väistääkseen ilmatorjuntaa ja päättääkseen tehtävänsä. (Fussel 1989, 13–19, 23.)

Väestölle aiheutuu laajasti uhkaa ilmaiskusta laajemmin kuin sotilaskohteiden läheisyydessä. On hyvin vaikeata määrittää sellaista aluetta, mistä siviilit tulisi evakuoita ja minne. Sotakokemusten perusteella ilma-aseiden käytön uhreiksi joutuu siviilejä sekä omia sotilaita. Luftwaffen piti pommittaa 10.5.1940 Dijonia, mutta pommitti omia siviilejä Freiburg-im-Breisgauissa. Sodan aikana tapahtui useita omien sotilaiden pommituksia. Normandiassa 24.–25.7.1944 kahdessa pommituksessa kaatui 136 ja haavoittui 500 sotilasta. Eisenhower päätti, ettei enää koskaan maahyökkäystä tuettaisi ilmapommituksella. Britit eivät ymmärtäneet tätä ja tappoivat satoja kanadalaisia Falaisessa kuukautta myöhemmin. Normandian maihinnousussa Omaha-rannalle tarkoitetut 13.000 pommia pudotettiin sisämaahan, tappaen ranskalaisia siviilejä. Pelko ja sekaannus ovat usein läsnä joukkojen tulittaessa omiaan tai siviilejä. Joukot eivät usein kykene tunnistamaan ampumaansa kohdetta, koh-

detta ei voi päästää liian lähelle. Häätäntynyt Yhdysvaltain laivasto ampui 1988 Iranilaisen matkustajakoneen, tappaen 290 siviiliä. Sotavuosina ilmapommitukset eivät kenneet kummallakaan puolella täsmällisiin iskuihin. Liittoutuneet kompensoivat aluepommitusten taktiikalla. Churchill nimitti sitä vihollisen väestön asunnottomiksi tekemiseksi. Aikanaan tämä johti Hiroshiman ja Nagasakin pommituksiin. Vasta sodan lopussa usallettiin julkisesti todeta, että täsmäpommituksia ei kyetä tekemään. Propagandassa kerrottiin, kuinka pommituksilla oli tarkoin tuhottu sotilaskohteita, rautateitä ja teollisuutta. USA:n pommituksista huolimatta Saksan teollisuus ja siviilien taistelutahto ajoittain kasvoi. (Fussel 1989, 13–19, 22.) Sotatoimialueella syntyy nykyäänkin siviiliuhreja. Yhdysvaltojen ja länsiliittoutuneiden toimesta Syyrian ja Irakin alueella 2014–2021 menehtyi vähintään 1.417 siviiliä ilma- ja tykistöiskuissa (Latva-aho ym. 2022).

Ennen toista maailmansotaa sotilaat epäilivät, että kaupungit voidaan tuhota 60 päivän ilmahyökkäyksellä. Ilmapommituksiin ei uskottu olevan muuta ratkaisua, kuin kestää niitä tyyneydellä. Siviilien ei uskottu olevan resiliентtejä pommituksille. Mikäli heille tarjottaisiin mahdollisuutta yleisiin väestönsuojoihin tai metrotunneleihin, menettäisivät he toimintakykynsä. Siviileitä ei haluttu suojata väestönsuojilla vaan valvomalla moraalia. Lontooseen perustettiin 17.000 vahvuinen osasto ja 20.000 vahvuinen reservipoliisi estämään joukkopakoa kaupungista sekä paniikkia metroasemien sisäänkäynneillä. Vielä 1942 suojatilat ja metrotunnelit varattiin sotilaskäyttöön. 1942 rakennettiin kahdeksan 8.000 hengen suojaa. Viisi avattiin yleisölle vasta 1944 V1-hyökkäysten aikana. Sodan jälkeisissä katsauksissa ei havaittu väestön merkittävästi panikoineen tai kärsineen mielenterveysongelmista. Mahdollinen väestön moraalineläso noudatti yksilöiden syitä. Merkityksellistä oli talojen tuhoutumisen määrä ja tappioiden suhde tuhanteen asukkaaseen ja iskujen tehollinen tiheys – suhde iskuille ja omalle loukkaantumisen todennäköisyydelle. Pienillä paikkakunnilla koettiin jokaisen pudotetun pommin henkilökohtaiset vaikutukset.

Samalla havaittiin oikean, epämiellyttävänkin, tiedottamisen vähentävän huhuja ja stressiä. (Jones ym. 2004, 465–466, 468, 472, 478.)

Ensimmäisen maailmansodan aikana siviiliväestö sietä pommitusten stressiä paremmin kuin kranaattikauhusta kärsineet sotilaat. Siviilit eivät hyötäneet sairastumisesta ja sairaalahoitoon päättämisestä. Sotilaat näkevät konkreettisesti pommitusten vaikutuksen lähellä oleviin. Sairastuessaan sotilaat pääsevät rintamalla vaaralliselta alueelta lepoon ja hoitoon. Siviili ei saa samantilaista hyötyä. Hänelle kehittyy erilainen selviytymismentaliteetti. Siviili on yleensä lähellä kotiaan. Koti on useimmille tunteellinen ja tärkeä lepoaika. (Jones ym. 2004, 465–466, 468, 472, 478.) Sotilaiden henkisestä kestäväydestä Suomen sotakokemusten perusteella voidaan sanoa, että sotamenestyksen kulmakivinä ovat joukon ja taistelijan motivaatio, kuri, joukon kiinteys (koheesio) ja yhteishenki, päällystön johtamisote, aktiviteetti sekä fyysinen ja henkinen huolto. Fyysinen huolto vaikuttaa jokaiseen taistelijaan. Haastavinta on järjestää tehokas lääkintähuolto. Ensiapu ja nopea hoitoon pääsy on onnistuttava toteuttamaan varmasti. Avuttomuuden tunne, haavoittumisen pelko, vaikuttaa taistelutehokkuuteen ja taistelutilanteiden välttämiseen. Alueellinen taistelutapa ja etäisyys ylemmistä esimiehistä mahdollistaa väistämisen. (Rehnbäck 1978, 65–67.)

Myöhemmissä terroristisissa iskuissa on havaittu väestön resilienssi. Mikäli iskua ei kyetä toteuttamaan keskitetysti ja laajamittaisesti suureen väestönosaan, sen vaikutus psykologisesti on vähäinen. Pääkaupungissakaan toteutettu suuri isku ei kykene vaikuttamaan suureen osaan väestöstä yhtä aikaa. Kriittiset palvelut ja toiminnot on hajautettu eri hallinnonaloille ja toimijoille. Väestönmäärä on suuri. Liikenne kulkee monia reittejä ja välineitä pitkin. Kriisiaikoina väestön henkinen valmistautuminen häiriöihin ja odotus vaaran mahdollisuudesta tukevat kriisin kestoa. Väestönsuojien käyttö pommitusten aikana ei laskenut kansalaisten moraalia. Suojautuminen väestönsuojoihin oli riittävä ja tehokas toimi. (Jones ym. 2006, 62–63.) Voidaan argumentoida, että mikä-

li esimerkiksi Keski-Suomen ajateltaisiin olevan alue, johon väestö voidaan kriisissä evakuoidea, ei se olisi valmistautunut kohtaamaan sotilaallista voimankäyttöä. Toisen maailmansodan aikana Pohjois-Irlannissa Belfastissa koettiin Blitz-pommitukset rajumpina kuin Lontoossa, koska siellä ei ollut kokemuksiin henkisesti valmistauduttu. Saksan ei uskottu hyökkäävän Belfastiin. Belfastilla ei uskottu olevan strategista merkitystä ja se oli toiminnasta kaukana. Ranskan kaaduttua ja Britannian saarron käynnistyttyä Belfastin sataman merkitys logistiikalle kasvoi. Pohjois-Irlannin merkitys Atlantin hallinnalle kasvoi. Belfastin suojaksi ei ollut järjestetty riittävää ilmapuolustusta. Pommisuojia, väestönsuojelua tai pelastuspalvelua ei ollut kehitetty sodanuhkaan. Belfastia pommitettiin neljästi. Kaksi oli merkityksellisiä. Saksa pyrki tuhoamaan sataman. Johtuen rajallisesta kyvykkyydestä täsmäpommitukseen, kaupunkia pommitettiin laajasti. (Barton 2015, 32, 118, 145, 233, 318.) Valmistautumattomuus suojata Belfastia johti asuntokannan 53 prosentin tuhoutumiseen. Tuhovaikutus aiheutti paniikinomaista kaupungin evakuoitumista. Siviiliväestön kriisinkestävyyteen vaikuttavat ilmapommitusten lisäksi useat tekijät, kuten asumiskustannukset, uutiset sodankulusta ja toimeentulotuki. (Jones ym. 2004, 464.)

Sotien ja terrorististen hyökkäysten aikaiset havainnot tukevat näkemystä, että siviiliväestön toimijuutta pitää tukea. Päättäjien ja viranomaisten tulee luottaa kansalaisiin. Kansalaisten osallistuminen tukee viranomaisten resursseja sekä siviilien henkistä toimintakykyä ja selviytymistä. Resilienssi vaatii itsenäistä ajattelua ja toimintaa, joka voi vaatia yhteiskunnan johtajilta vastuunottoa ja uudenlaista suorituskykyä. (Jones ym. 2006, 70.) Kivelä (2016) osoitti kritiikkiä Suomen häiriötilanteiden hallintaa kohtaan. Se on jäsentymätöntä eikä vastaa kokonaisturvallisuuden vaatimuksia. Häiriötilanteiden hallinnan kannalta korostuu turvallisuustoimijoiden yhteistoimintakoulutuksen

puute. Monialaista osaamista pitää yhteensovittaa kaikilla hallinnon tasoilla. Kokonaisvaltainen turvallisuusajattelu syntyy yhteistoiminnassa ja tukee ennaltaehkäiseviä toimia ja ratkaisujen löytymistä. Kokonaisturvallisuutta kehitetään yhteistyössä viranomaisten, elinkeinoelämän ja järjestöjen kesken, kansalaisten saamista mukaan ja väestön osaamisen kehittämistä nähdään haasteena. (Valtioneuvoston kanslia 2012, 89–90.)

Suomessa luottamus viranomaisiin on poikkeuksellisen korkea. Meillä on hyvä tilanne rakentaa kriisinkestävyyttä. Pelastustoimeen luottaa melko tai erittäin paljon 99 % kansalaisista. Poliisiin ja puolustusvoimiin luottaa 95 % ja 90 %. (Vuorensyrjä ym. 2018, 33.) Pelastustoimi vastaa keskeisesti kansalaisten päivittäisestä turvallisuudesta ja poikkeusolojen väestönsuojelusta. Tutkimuksissa on havaittu liiallisen luottamuksen viranomaisten varautumistoiimiin heikentävän omatoimista varautumista (Laurikainen 2019, 41). Varusmiespalveluksen käyneillä ja muilla suomalaisilla on todettu korkea maanpuolustustahdot. Pitkällä aikavälillä, kun henkilöt integroituvat osaksi yhteiskuntaa, perheellistyvät ja työllistyvät, heidän kaksijakoinen roolinsa siviilikansalaisina ja kansalaissotilaina muuttuu. He voivat kokea hankalaksi roolien yhdistämisen ja välillä liikkumisen. On ehdotettu, että maanpuolustuksen ja ajatusta maanpuolustusvelvollisuudesta on laajennettava aseellista puolustusta laajemmaksi. Tällöin voidaan mahdollistaa sitoutuminen laajaan turvallisuuteen. Yksilön käsitystä henkilökohtaisesta roolista osana maanpuolustusta ohjaa maanpuolustusasenne, -osaaminen, ja -toimijuus. Perinteisesti maanpuolustus on koettu miesten velvollisuutena. Myös naisten, siviilipalveluksen suorittaneiden ja muiden vastaavien roolien osallistumista tulisi vahvistaa. Muutoin ollaan tilanteessa, että kansalaiset kokevat olevansa vain kohteina, ei aktiivisina toimijoina. (Kosonen 2019, 56–62.)

Miten väestönsuojelusta (civil defence) siirryttiin pelastuspalveluun (civil protection)

Yhdysvalloissa ja Euroopan unionin jäsenvaltioissa vallitsee erilainen käsitys kansakunnan ja väestön uhista. Yhtenäistä käsitystä merkittävimmästä uhasta ei ole. Uhka vaihtelee Venäjän sotilaallisesta uhasta, Kiinan talousvaikutuksesta, kansainväliseen terrorismiin, joukkotuhoukseiden leviämiseen, pakolaisvirtoihin ja kyberuhkiin. Euroopan maat näkevät strategiset uhat eritavoilla esimerkiksi maantieteellisistä lähtökohdista. (Meijer ym. 2021, 16–22, 43.) Kylmän sodan päättymisen jälkeen tapahtui käänne. Väestönsuojelu (civil defence) menetti merkitystä ja pelastuspalvelu (civil protection) nousi tärkeämmäksi. EU:n pelastuspalvelumekanismi tarjoaa tukea luonnollisissa ja ihmisten aikaansaamissa onnettomuuksissa mukaan lukien terrorismissa. Pelastuspalvelu ei kuitenkaan sisällä sodanajan väestönsuojelua, johon kuuluisi siviilien suojaaminen ja yleinen turvallisuus ja järjestys. (Euroopan parlamentti 2020, 2.)

Vaikka Suomen turvallisuus-, puolustus- ja sotilasstrategiaa tarkastelemalla nähdään Venäjää pidettävän merkityksellisimpänä uhkana (Meijer ym. 2021, 16–22, 43.), on Suomessa tapahtunut muutos väestönsuojelusta pois päin. Pelastustoimen aliresursoinnin vuoksi väestönsuojeluun ei resursoida. Sisäministeriön selvityksen (2022a, 16–17) mukaan 17 laitoksesta 11 ei käyttänyt lainkaan tai alle yhden henkilötyövuoden väestönsuojelun suunnitteluun ja johtamiseen. Yhteistoiminta vaatii tavoitteiden ja suorituskykyjen tunnistamista. Sotilaallisen maanpuolustuksen toimintaympäristö, erityispiirteet ja uhkamalli ovat epäselviä pelastustoimen viranomaisille. (Sisäministeriö 2022b, 18, 24). Oman kokemuksen mukaan Suomessa on havaittu väestönsuojelun johtovastuun ja linjausten olevan epäselviä. Pelastustoimi pitää tehtäviä ja uhkakuvia epäselvänä. Viranomaisten välinen suunnittelu on haasteellista, ei tunneta rooleja, vastuita eikä toimijoita. Pelastuslain tarkoittamaa väestönsuojelun yhteistoimintaa ei riittävästi tun-

neta. (Sisäministeriö 2022a, 37.). Pelastustoimen resursointi on elänyt päivittäisten tehtävien ehdoilla pelastusasema-verkoston ympärillä. Osalla pelastuslaitoksia ei ole ollut lainkaan tilannekeskusta (Sisäministeriö 2022c, 20).

Britannia pitää Venäjän uhkaa yhtä merkittävänä kuin muitakin kansakuntaa kohtaavia uhkia (Meijer & Brooks 2021, 16–22, 43.). Churchill (1946) varoitti Westminster Collegessa pitämässään puheessa Britanniaa ja muuta maailmaa Venäjän uhasta. Hän nimitti Venäjän ja länsivaltojen välille laskeutuneen rautaesiripun. Kylmän sodan ajanjakso alkoi. Neuvostoliiton epäiltiin pysyvän rauhan sijasta rakentavan omaa vaikutusvaltaansa ja kommunistista hallintoa Euroopassa. Churchill ei uskonut Neuvostoliiton hakevan sotaa, vaan kriisiyttämällä saavutettavia etuja ja valtansa sekä omien doktriinien leviämistä. Hän ei uskonut Neuvostoliiton kunnioittavan mitään niin vähän kuin heikkoutta, etenkin sotilaallista. Kapeat marginaalit johtaisivat voimien punnitsemiseen. Länsimaisten demokratioiden tulisi yhdessä pitää tiukasti kiinni Yhdistyneiden kansakuntien peruskirjan periaatteista. Länsimaiden erkaantuminen toisistaan johtaisi katastrofiin. Yhdysvallat noudatti samaa kommunismin patoamisen linjaa.

Britannian väestönsuojelun aikakautta kesti sotien ajan toiminnasta vuosiin 1945–1968. Toisen maailmansodan aikana väestönsuojelu tarkoitti ilmahyökkäysten varoitusjärjestelmää, pimenystoimenpiteitä, suojapaikkoja, lähinnä lasten ja joidenkin äitien evakuointia sekä väestönsuojelumuodostelmia (ARP Wardens). Muodostelmassa työskenteli täysiaikaisesti 300.000 henkilöä ja 1,6 miljoonaa osa-aikaista. Vuosina 1945–1968 Britannian pääministerit pelkäsivät aidosti ydinasein tapahtuvaa hyökkäystä. Britanniassa koettiin, että pienenä tiheästi asuttuna saarena se oli alttiimpi ydinasehyökkäykselle kuin muu Eurooppa. Britanniassa ymmärrettiin sodankäynnin muuttuneen heti Hiroshiman jälkeen. (Grant 2006, 7–8, 10–13, 15–17.) USA:ssa ensimmäisiä atomipommeja pidettiin liian kömpelöinä taistelujen tukemiseen. Neuvostoliiton ei uskottu kykenevän 20:n vuoteen valmistamaan Amerikkaa uh-

kaavia ydinaseita. (Visuri 1997, 50–51.) Briteissä väestönsuojelua rakennettiin taloudellisten, poliittisten ja strategisten kontekstien perusteella. Ajan kuluessa se muuttui välttämättömyydestä kalliiksi kulutushyödykkeeksi. Ensimmäisten atomiaseiden aikana 1939–1945 politiikkana oli henkien pelastaminen ja teollisuuden turvaaminen. Atomihyökkäyksen jälkeen kansakunnan olisi ajateltu jatkavan meren takaisia sotaponnisteluja. Vuonna 1946 arvioitiin atomipommin kaupungissa tappavan 50.000 henkilöä ja tekevän kodittomaksi 400.000. (Grant 2006, 7–8, 10–13, 15–17.) Neuvostoliitto räjäytti ensimmäisen atomipommin 1949. Pelkkä ydinaseen omistaminen vaikutti epävarmalta keinolta estää sodansyntyminen. (Visuri 1997, 52.)

Varhaiselle 1950-luvulle saakka huoltovarmuutta turvattiin suurilla ja kalliilla huoltovarmuusvarastoilla. Vuonna 1953 Neuvostoliiton arviotiin kykenevän käyttämään 132 atomiasetta brittejä vastaan. Vaikutuksen laskettiin olevan 14.000.000 kuollutta, 785.000 vakavasti loukkaantunutta ja 10.000.000 koditonta. Elinolosuhteista olisi tullut selviytymistä. Teollisuus olisi pysähtynyt. (Grant 2006, 7–8, 10–13, 15–17.) Korean sota 1950 osoitti sotien kuuluvan edelleen kansallisiin keinovalikoimiin maailman ydinaseista huolimatta. Nato (perustettu 1949) kehitti vuonna 1952 strategiaa yhdistää ydinaseiden ja tavanomaisten aseiden käyttö puolustuksessa. Vihollista viivytettäisiin tavanomaisin joukoin. Strategiset ilmapuimat iskisivät ydinasein. Vastahyökkäys tehtäisiin tavanomaisin joukoin ja toiminta-alue palautettaisiin hallintaan. Vastahyökkäys olisi vaatinut Yhdysvaltain liikekannallepanoa, joka olisi kestänyt kaksi vuotta. Yhdysvallat halusivat 1953 hillitä sotilasmenojaan ja kasvattaa ydinaseiden taistelukelpoisuutta. (Visuri 1997, 52.) USA:n uuden vetypommin räjäytyskoe 1954 Bikini-atollilla ja ydinlaskeuman uhka osoitti, ettei sodan jatkamisen suunnitelmat onnistuisi. Kymmenen pommia Britanniassa olisi tuhonnut 12.000.000 ihmistä, vahingoittanut vakavasti 4.000.000 ja 13.000.000 ihmistä olisi kärsinyt sisätiloihin suojautuneena ydinlaskeumasta. Moni olisi kuollut hoidon puutteessa. Kaikki kansakunnan tuotanto tarvittaisiin

jälleenrakennukseen. Prioriteetiksi nousi uhrien vähentäminen evakuoinneilla, väestönsuojilla, pelastus- ja lääkintähenkilöstöllä sekä uudella väestönsuojelumudostelmalla Civil Defence Corps. Valtionhallinto vaihtuisi uuteen vetypommin tuhattua vanhan. Ruuan, öljyn ja muiden tarvikkeiden huoltovarmuusvarastointia kasvatettiin. Vuonna 1956 havaittiin, ettei varautuminen kansakunnan palautumiseen ollut taloudellisesti mahdollista. Selviytymisestä ja sotilasstrategisen pidäkkeen ylläpitämisestä tuli kulmakivi. (Grant 2006, 7–8, 10–13, 15–17.) Yhdysvallat julistivat 1954 eteenpäin doktriinina olevan ”massiivinen vastaisku”. Mihin tahansa liittolaisiin kohdistuneeseen hyökkäykseen vastataan täysimittaisella ydiniskulla. Tärkein taistelu-uloittuvuus olisi ilma. (Visuri 1997, 53–55.)

Vuodesta 1960 eteenpäin ydinaseiden määrä kasvoi. Neuvostoliitto olisi kyennyt käyttämään 159 kolmenmegatonnin ydinasetta 87 kohteeseen. Puolet väestöstä kuolisi tai vammautuisi. Konventionaalinen ilmavaara, atomiaseiden kehitys ydinaseiksi ja taloudelliset realiteetit muovasivat väestönsuojelua lakkautukseen. Väestönsuojelukyvyyden ei uskottu takaavan selviytymistä. Civil Defence Corp väestönsuojelumudostelmia jatkettiin vuoteen 1968 saakka pidäkkeenä hyökkäykselle. Kansainväliset tekijät lientyivät 1970-luvulle tultaessa. Sodanuhkaa ei pidetty realistisena. Yhtenäkkään aiempaan vuonna ei kyetty käyttämään varautumiseen summia, mitä oli budjetoitu. 1950 oli arvioitu tarvittavan lähes miljardi puntaa, mutta käytettiin 136.000.000 puntaa. Hallituksella oli vaikeuksia ylläpitää uskoa ydinsodan selviytymismahdollisuuksiin. Vuoden 1954 ydinkokeen jälkeen hallituksen keskeinen väite oli, että miljoonat selviytyisivät ydinsodasta ja väestönsuojelumudostelmat ja muut toimenpiteet pelastaisivat merkittävässä määrin ihmishenkiä. Hallituksen väestönsuojelun tarkoituksenmukaisuutta ja resurssointia kohtaan esitettiin kritiikkiä vuosina 1954 ja 1957. Hallitus oli haluton myöntämään miltään osin väestönsuojelun haasteita tai kyvyttömyyttä. Hallitus oli huolissaan pidäketoriasta. (Grant 2006, 7–8, 10–13, 15–17.) Vuonna 1957 Nato vah-

visti MC14/2 doktriinin. Välitön ”kilpi” puolustus järjestettiin tavanomaisin joukoin. Sen jälkeen ydinisku ”miekka” iskisi hyökkääviä joukkoja ja strategisia kohteita vastaan. Toisessa vaiheessa operatiiviset joukot tekisivät vastahyökkäyksen. Vuosina 1958–1961 USA:n taktisia ydinaseita sijoitettiin Eurooppaan. (Visuri 1997, 55.)

Yhdysvalloissa hyväksyttiin 1962 joustavan vastatoiminnan oppi. Amerikkalaisiin ydinasetakuisiin suhtauduttiin epäluuloisesti Euroopassa. Nato hyväksyi sen doktriinina MC14/3 16.1.1968. Siinä kolmiportaisesti ensin hyökkäys torjuttaisiin samantasoisella välittömällä puolustuksella. Mikäli se ei riittäisi, eskaloitaisiin taistelualueen taktisten ydinaseiden käytöllä. Lopulta voisi seurata yleinen ydinasevastaisu strategisilla ydinaseilla. Kritiikkiä tähän molemminpuolisen taatun tuhkavyyn oppiin esitettiin. Voisiko puolustuskky varsinaisesti perustua kollektiiviseen itsemurhaan. Pelotteen uskottavuus edellytti voimakasta poliittista tahtoa toimeenpanoon. (Visuri 1997, 56, 59.) Britannian hallituksen väestönsuojelun jäädyttäminen 1968 herätti lyhyen keskustelun. Toteutuneen ydinsodan jälkeiseen elämään ei uskottu. Kansainvälinen politiikka oli lientynyt. Kustannuksille ei nähty järkevää tasoa. Väestönsuojelua ei lakkautettu lainsäädännöstä. Paikallishallinnoille lähetetyssä kirjeessä esitettiin, että tulevaisuudessa väestönsuojelun tulisi olla lähinnä suunnittelua. Tuli suunnitella, kuinka valmiutta kohotetaan, mikäli tilanne kiristyy. Valmiusvarastointia tai muita kalliita toimenpiteitä ei tulisi tehdä. Vuonna 1972 ja 1980 jälkeen konservatiivihallitus yritti nostattaa väestönsuojelua. Väestönsuojelumudostelmia ei enää perustettu eikä todellisia kustannuksia käytetty. Mudostelmien lakkautuksen jälkeen hallitusten ongelmana oli, että niillä oli ydinaseita, muttei kykyä väestönsuojeluun niitä käytettäessä. (Grant 2006, 247–249.)

Britannian nykyinen turvallisuusdoktriini perustuu Counter-terrorism strategy (CONTEST) -terrorismin vastaiseen strategiaan. CONTEST:in tarkoitus on vähentää terrorismin riskiä Britanniaa, sen kansalaisia ja merten takaisia intressejä kohtaan siten, että ihmiset voivat elää elämäänsä

vapaina ja luottavaisina. (HM Government 2023.) Kritiikkiä on esitetty tosiallisesta tuloksellisuudesta tuoda laajasti toimijoita yhteen. Strategian tulisi kyetä yhdistää kansakunnan tahto. Prosessin tulisi suunnata kaikkien virastojen ja organisaatioiden pyrkimykset. Prosessissa haasteena on organisaatioiden monet muut tärkeät tavoitteet. Organisaatioiden tunnustettu autonomia on haasteena. Strategian haasteena voi olla kyvyttömyys tuntea toimialaa ja ratkaista ongelmaa liian järeillä tai väärillä keinoilla. (Gearson ym. 2015, 1042) Useimmiten ongelmat ovat moninaisia ja monimutkaisia, ns. pirullisia ongelmia. Luonteenomaista on, ettei ongelmaa ole yksinkertaista määritellä, ratkaisut eivät ole yksiselitteisiä. Ongelman mahdollinen ratkaisu synnyttää uusia hankalia ongelmia, ongelmaa ei ole kyetty ratkaisemaan aikaisemmin tai muualla ja se vaatii riskinottoa. (Rittel ym. 1973, 161–167.)

Ydinsateenvarjo, kaukovaikuttaminen, vahvat joukot ja siviiliyhteiskunta

Doktriinilla ymmärretään jaettu yläkäsite ja kokonaiskäsite, joiden avulla suuret toiminnalliset kokonaisuudet voivat toimia tehokkaasti yllättävissä tilanteissa yhteisen perusajatuksen mukaisesti. Doktriini voi olla julkinen, salattu tai piilevä. Toisen ryhmän doktriinin voi päätellä käytännön toimista tai poimia yhdistelmistä eri asiakirjoja. Organisaatiot, varusteet, koulutukselliset ohjesäännöt ja harjoitukset ilmentävät doktriinia. Hyvin toimiva ja koulutettu joukko ei ilmennä doktriinia dogmin omaisesti, vaan joustavaa toimintaa. (Visuri 1997, 412–413.) Nykyinen Nato perustaa puolustuksen ydinsateenvarjon alle. Naton huippukokouksessa Varsova 2016 julistettiin, että puolustusliiton ydinkyvykkyyden tarkoitus on taata rauha, estää pakottaminen ja aggressio. Ydinaseita käsitellään yksittäistapauksina. Ydinaseen käyttäminen jäsenmaata vastaan muuttaa konfliktin luonnetta. Tilanteet, joissa Naton olisi pakko käyttää ydinasetta ovat erittäin kaukaisia. Jos jäsenmaan perustavaa laatua oleva turvallisuus olisi uhattuna,

Natolla on kyvykkyyksiä ratkaisuun. Nato tulee aiheuttamaan vastustajalle sellaisia kustannuksia, jotka eivät ole hyväksyttäviä sekä ylittävät hyökkääjän toiveet saavutettavasta hyödystä. (North Atlantic Council 2016, 54.) Julkilausuma vaihtelee aikakausittain. Vuonna 2021 Brysselin huippukouksessa todetaan samassa kohtaa, että Euroopan alueella turvallisuustilanne heikkenee. Nato korostaa ydinaseiden käytön jäsenvaltiota vastaan muuttavan konfliktin luonnetta. Kohta perustavaa laatua olevasta turvallisuushasta säilyy tekstissä. (North Atlantic Council 2021, 41.)

Vuonna 2023 lausumassa on merkittävämpi muutos. Tekstissä on muutettu muutamaa ajatusta. Siihen on lisätty, että niin kauan kuin ydinaseita on maailmassa, Nato pysy ydinaseiliittona. Naton tavoitteena on turvallisempi maailma kaikille. Nato etsii turvallisuusympäristöä, jossa maailmassa ei olisi ydinaseita. Kohdasta on poistettu, jos jäsenmaan perustavaa laatua oleva turvallisuus olisi uhattuna, Natolla on kyvykkyyksiä ratkaisuun. Kohdassa 34. Naton kerrotaan muuttavansa toimintaansa turvallisuusympäristön muutoksen takia. Jäsenmaata vastaan kohdistuvaa hyökkäystä ei voida pitää poissuljettuna. Nato on vahvistanut vuodesta 2014 ja 2022 Madridin kokouksesta lähtien sotilaallisen pelotteensa ilmentämistä. Nato on vahvistanut läsnäoloaan itäisissä jäsenmaissa ja kaikilla viidellä toimialueella. Päivitetyt puolustus suunnitelmat vastaavat hyökkäyksiin, joista ei ole tai on lyhyt ennakkovaroitus. Joukkoja on korkean valmiuden tilassa ja tarvittaessa käytetään uhan alla nopean toiminnan joukkoja koko liittoalueella. Kriittinen infrastruktuuri ja merenalainen infra mainitaan jäsenvaltioiden kansalliseksi asiaksi. Pyydettyäessä tuetaan kaikilla keinoilla niiden turvaamista. Hybridiooperaatiot niitä vastaan voivat olla sotilaalliseen hyökkäykseen verrattavissa ja johtaa artikla viiteen vetoamiseen. (North Atlantic Council 2023. 34, 64.) 1980-luvun alussa osa kenraaleista esitti kritiikkiä liialliseen ydinaseisiin turvautumiseen puolustuksessa. He esittivät Naton joukkojen kykenevän puolustautumaan Varsovan liittoa vastaan tavanomaisilla aseilla. Poliitikkojen linjapuheet ensi-iskun torjumisesta ydinaseilla vei-

sivät taistelevilta joukoilta taistelutahdon jo etukäteen. (Visuri 1997, 70–71.)

Ruotsi on aikanaan ilmoittanut, että siihen kohdistuva hyökkäys torjutaan ilma- ja merivoimien torjuntataistelulla mahdollisimman kaukaa, ennen kuin hyökkääjä ehtii Ruotsin maa-alueelle (Visuri 1997, 420.) Suomessa tehty uusien hävittäjien hankintapäätös 10.12.2021 ja risteilyohjusten hankinta 2019 kasvattavat Suomen kaukovaikutuskykyä. Valtioneuvoston puolustusselonteossa 5/2017 (12, 23, 25.) monitoimihävittäjien tehtävä on alueellisen koskemattomuuden valvonta- ja torjuntakyky, hävittäjätorjuntakyky sekä ilmasta maahan -vaikuttamiskyky. Puolustuskkyky edellyttää nykyistä parempaa kaukovaikuttamiskykyä. Tiedustelu-, johtamis- ja logistiikkajärjestelmän suorituskyvyssä alueellisesti ja taistelunkestävyydessä on puutteita. Kaukovaikutteisia asejärjestelmiä aiotaan hankkia lisää. Kykyä vaikuttaa nopeasti kaukana oleviin kohteisiin pidetään tärkeänä. Naton edustajien sadoissa julkisissa puheissa toistetaan Naton olevan halukas ja kyvykäs puolustamaan jokaista tuumaa liiton alueesta. Naton (2022, 20–21) strategisessa konseptissa todenneetaan puolustusratkaisu. Jokaista ”tuumaa” puolustetaan. Pelotteen ja puolustuskvyn ilmentymistä kasvatetaan. Naton pelote ja puolustus perustuvat ydinaseiden, konventionaalisten aseiden ja ohjuspuolustuksen kyvykkyyksiin sekä moniulottuvuudessa operoiviin joukkoihin. Julkilausumassa Natossa puolustus tehdään eteenpäin (”We will deter and defend forward”).

Puolustustaistelu ei ole sotilaiden yksilösuorittumista. Natossa (2023) korostetaan resilienssin olevan kansallinen velvollisuus ja yhteisöllistä sitoutumista. Sotilaallisia valmiuksia on tuettava siviilivalmiudella. Ilman siviilivalmiutta sotilaat eivät voi toimia. Kylmän sodan jälkeen siviili-infra ei enää ole valtiollisilla toimijoilla, helposti siirrettävissä sotilasjohtoisiksi. Kaupalliset toimijat hallitsevat markkinoita. Sotilaskuljetuksista 90 %, yli 70 % puolustussektorin satelliittiviestipalveluita, 95 % Atlantin alittavasta valokuituverkosta ja 75 % isäntämaatuesta Nato-operaatioissa on kaupallisten toimijoiden tuottamaa. Siviilivalmiudella

taataan hallinnon ja yhteiskunnalle elintärkeiden palveluiden jatkuvuus sekä siviilipalveluiden tuki sotilasoperaatioille. Resilienssillä Nato tarkoittaa yhteiskunnan kykyä vastustaa ja palautua häiriöistä yhdistämällä siviili- ja sotilaallisen valmiuden kyvykkyydet. Euroopan komission (2012, 4) määritelmässä resilienssi on yksilön, kotitalouden, yhteisön, valtion tai alueen kykyä kestää, mukautua ja nopeasti palautua kuormituksesta sekä häiriöistä. Varsovan huippukokouksessa 2016 Natossa (2023) päätettiin seitsemästä kansallisesta vaatimuksesta. Resilienssiä auditoidaan kahden vuoden välein. Keskinäisriippuvaisia vaatimuksia ovat varmistettu hallinnon jatkuvuus, eli päätöksenteko- ja valvontakyky kriisiaikana; energiantuotannon resilienssi, eli valmiussuunnitelmat ja verkkorakente kansallisesti ja rajojen yli; kontrolloimattomien ihmisvirtojen hallinta; elintarvikkeiden ja vedenjakelun resilienssi, eli näiden häiriöttömyys ja turvaaminen tuhotyöltä; suuronnettomuusvalmius ja terveysturvallisuus, eli siviiliterveydenhuollon resurssien riittävyys ja terveydenhuollon tarvikkeiden materiaallinen varautuminen; siviiliviestintäverkkojen resilienssi; kuljetusjärjestelmien ja logistiikan resilienssi, eli että Nato-joukot pystyvät liikkumaan ja siviilisektori kykenee turvautumaan kuljetustoimeen myös kriisissä. Julkilausuttu merkittävä ja laaja tarve siviiliyhteiskuntien jatkuvuudelle ei tue ajatusta siviiliväestön evakuoitien suorittamista kaupungeista.

Suomessa on kokemusta alueellisten rajoitus-toimenpiteiden vaikutuksesta yhteiskuntaan. Koronapandemian aikana valtioneuvosto yritti Uudenmaan sulkua 28.3.2020. Maakuntaan tulo ja poistuminen kiellettiin. Käytännössä rajoituksia ei voitu asettaa erityisen tehokkaasti. Ei ollut mahdollista pysäyttää työmatkaliikennettä tai muuta palvelutuotantoa. (Valtioneuvoston kanslia 2020, 13.) Eristys vaati merkittäviä viranomaisresursseja. Toimenpiteiden 15.4.2020 päättyessä, poliisilta osallistui päivittäin 700 henkilöä ja puolustusvoimilta kaikkiaan 850. Tarkastuspisteet läpäisi 550.000 ajoneuvoa. (Onnettomuustutkintakeskus 2021, 36.) Kriittinen toiminta vaatii toimiakseen valtavat resurssit. Suomen suurimman työnanta-

jan Helsingin kaupungin palveluksessa on 38.000 henkilöä (Helsingin kaupunki 2023). Luku ei kata yksityistettyjä palveluita tai alihankintaa. Nykyisen hoitajapulan vuoksi Suomen tehohoitokapasiteetti ei riitä normaaliolojen tarpeeseen hoitajapulan vuoksi. Koko maan tehohoitokapasiteetti olisi 334 paikkaa, joista Uudellamaalla 139 paikkaa. Meilahdessa on 53 paikkaa, joka yksinään on suurempi kuin TYKS- tai TAYS-alueen paikat. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2023, 15–17.)

Kriittistä infrastruktuuria, kuten esimerkiksi datakeskuksia, energiavoimaloita, sairaaloita tai vanhustenhuoltoa on erittäin vaikeata siirtää toiselle paikkakunnalle. Esimerkiksi Helsingissä asui 2020 yli 114.000 ikääntynyttä, joista 4.560 tarvitsi ympärivuorokautisia palveluita (Helsingin kaupunki 2021). Merkittävien sote-asiakasmäärien yhtäkkinen kasvattaminen toisaalla ei ole realistista. Esimerkiksi sairaalat vaativat korkean teknologian, verkottuneen palvelurakenteen ja henkilöstöresurssin. Palvelu ei ole siirrettävissä, vaan se lakkaisi. Todennäköisesti palveluiden piirissä olevien henkilöiden kunto ei mahdollista raskasta siirtoprosessia. Tästä on vahvat viitteet Fukushimasta 11.3.2011. Maanjäristys ja tsunami vaurioitti ydinvoimalaa. Kahdenkymmenen kilometrin säteellä voimalasta sijaitsi kahdeksan sairaalaa ja 17 hoitolaitosta. Sairaaloissa oli 1.240 potilasta, hoitolaitoksissa 980. Aasukkaat poistuivat henkilöautoilla tai hallinnon järjestämällä ruuhkautuneilla linja-autoilla. Evakuointia suoritettiin kokoon-
tumispaikalle jatkoselvittelyä varten 26 kilometrin etäisyydelle. Vuodehoitoa tarvitsevat potilaat asetettiin linja-autonpenkeille. Potilaita vammautui kuljetuksessa pudottuaan penkeiltä. Myöhään illalla 14.11.2011 osa potilaista jouduttiin siirtämään pikaisesti ulos linja-autoista. Heille ei pystytty osoittamaan hoitopaikkaa. Linja-autoja tarvittiin toisaalla. Potilaat siirrettiin terveydenhuollon kokoushuoneeseen. Huoneessa ei ollut riittävä lämmitystä tai terveydenhuollon tarvikkeita. Jatkohoitoa joutui odottamaan yli 24 tuntia. Kaksikymmentäseitsemän vaikeasti hoidettavaa potilasta kuljetettiin sadan kilometrin päähän. Kaksitoista menehtyi tässä kuljetuksessa. Yli 50 kuoli

evakuoinnin aikana tai jälkeen. Kuolinsyitä on ollut hypotermia, nestehukka ja terveysongelmien pahentuminen. Säteilyyn ei vammauduttu. Sisälle suojaautuminen oli riittävä toimi. (Tanigawa ym. 2012, 889–890.) Yksioikoista suunnittelua tapahtui myös muualla. Maanjäristysharjoituksissa evakuointikeskuksia oli määritelty kouluille ja tasaisille aukeille. Erään esikoulun oppilaista ja opettajista 70 % menehtyi tulva-aaltoon. He kerääntyivät suunnitelmassa määriteltyyn kokoontumispaikkaan. Vieressä olisi ollut turvallinen mäki. Ydinonnettomuuden vuoksi osa asukkaista päätti itsenäisesti evakuoitua lähialueilta. Säteilyannokset eivät ylittäneet ulkona 24/7 oleskeltuna laskennallista 20 mSv vuosiannosta. Itsenäisesti evakuoituneilla on ollut vaikeuksia luottaa valtiolliseen viestintään. Heitä on saatettu hyljeksiä. Muut ovat kokeneet heidän jättäneen lähiyhteisönsä eikä auttavan yhteisöä. (Hasegawa 2013, 18, 39.) 20 mSv vuosiannos on turvallista (Säteilyturvakeskus 2023).

Pohdinta

Aineiston perusteella Suomessa ja kansainvälisesti väestönsuojelun sotilaallisesta varautumisesta on siirrytty pelastuspalvelua ja yhteiskunnan häiriötilanteita koskevaan suunnitteluun. Väestönsuojelu on säilynyt Suomen lainsäädännössä. Käytännössä resursointi on ollut minimitarpeet täyttävää. Vastaava tapahtui Britanniassa sotien jälkeen. Britanniassa väestönsuojelu ja valmiusvarastointi koettiin tarpeellisina, mutta niihin käytettävät resurssit olivat poissa muusta yhteiskunnan kehittämisestä. Ydinaseiden vaikutus sodanuhkiin ja ydinsateenvarjon alla tapahtunut kansainvälisen politiikan lievennyksistä kasvatti liberaalia kaupapolitiikkaan perustuvaa turvallisuusrakennetta. Suomessa keskusjohtoinen väestönsuojelu siirtyi paikallistason toiminnaksi kuntien vastuulle. Viimeisin muutos palautti johtamisrakenteen ylemmälle tasolle hyvinvointialueille. Väestönsuojelu on mitä suurimmassa määrin monimutkainen ongelma, johon ensivaikutelmista huolimatta ei ole helppoa ratkaisua. Ongelman ratkaisuna evakuoinnit kau-

punktien työssäkäyntialueilta käynnistää uusia ongelmia, eikä sitä sen vuoksi ole aiemmin kyetty ratkaisemaan. Väestönsuojelun pienet resurssit vaativat ratkaisulta riskinottoa, täydellistä ja koeteltua mallia ei ole.

Ratkaisuna siviilien ja sotilaiden ryhmitysten suojaamiseen on helppoa esittää laajamittaista evakuointia. Vaikka lainsäädäntö antaa vahvat oikeudet, ei niiden käyttö tule kysymykseen reaali-maailmassa. Kunnat eivät kykene sijoittamaan ja vastaanottamaan satojatuhansia tai miljoonaa sisäistä pakolaista. Siviiliyhteiskunnan kriittiset toiminnot ovat isojen työssäkäyntialueiden sisällä. Suomen lääkintähuolto on hyvin haavoittuva, kuten nähtiin koronapandemian aikana. Nato on vahvistanut suunnittelussaan, että siviiliyhteiskunnan jatkuvuus on elinehto sotilasoperaatioiden järjestämiselle ja avun jakamiselle liittoalueella. Nykyisin Nato käyttää sotilaskuljetuksiin 90 %:a kaupallisia palveluntuottajia. Kriisiaikana häiriöiden kasaantuessa, kun nuoret henkilöt ovat rintamavastuussa, yhteiskunnan työllisyystilanne on suuri. Koronapandemian aikana hoitohenkilöstön saatavuus oli kriittistä. Tehohoito ja muu erikoissairaanhoito on teknistynyt, eikä sitä voida siirtää yksinkertaisesti toiseen rakennukseen. Kriisiaikana eläkkeelle siirtyneitä henkilöitä palkataan takaisin työtehtäviin. Logistiikka, korjausrakentaminen, päivähoito, siivous- ja jättepalvelut sekä monet muut alat ovat henkilöstöriippuvaisia ja yhteiskunnan kriittisten palveluiden tukiketjua. On hyvin vaikea nähdä tilannetta, että suurelta työssäkäyntialueelta voitaisiin lähettää työssäkäyviä ihmisiä pois. Kaikki palkkatyöntekijät liittyvät tavalla tai toisella yhteiskunnan palvelurakenteeseen.

Sotakokemusten perusteella kaupunkilaiset sietävät hyvin sodan aiheuttamaa epävarmuutta ja tappioita. Suomessa vahvuutena on vahva luottamus yhteiskuntaan ja viranomaisiin. Väestönsuojelukyvyyttä on rakennettu aikaisemmin suojelukunnissa. Väestön sisälle suojaautumisen ja väestönsuojiin suojaamiskapasiteetti on kohtuullisen hyvä alueellisesti alueella olevalle väestömäärälle. Sotakokemusten mukaan ihmiset tulevat työpaikoilleen ja tarvittaessa kykenevät käyt-

tämään loogisesti työpaikalla olevaa suojapaikkaa. Pitkäkestoisessa sodankäynnissä resurssien hii-
puessa ilmapommitukset ovat epävarmoja ja epä-
tarkkoja aseita. Niiden tuhovaikutus ei pääsään-
töisesti kykene murtamaan väestön moraalia ja
puolustustahtoa. Evakuointikuljetukset päinvas-
toin altistavat suuren määrän keskitetysti ihmisiä
ilma-aseiden vaikutukselle. Merkittävien evaku-
ointikuljetusten toteuttaminen vaatisi yhteiskun-
nan logistiikan keskittämisen evakuointeihin. To-
dellisuudessa rajallista logistiikkaa tarvitaan yh-
teiskunnan normaalin toiminnan ylläpitämiseen.
Kriittisen tuotannon on jatkuttava ja puolustus-
voimien kuljetuksien säilyttävä. Fukushima ydi-
nonnettomuus osoitti, että evakuointikuljetukset
ovat potilaille ja vanhusväestölle merkittävä riski
vammutta ja menehtyä.

Palvelutuotannon ja yhteiskunnan jatkuvuu-
den ongelmien lisäksi, väestönevakuointi aiheut-
taisi vain riskin siirtämisen toiseen kuntaan. Ny-
kyaikaiset asejärjestelmät kantavat satoja ja tu-
hansia kilometrejä. Koko yhteiskunta on konven-
tionaalisten aseiden vaikutuksen alla. Maalikohteita,
kuten energiatuotantoa tai logistisia keskuksia
on kaikkialla Suomessa. Väestönsuojakapasiteetti
on rajallista ja laskettu olemassa olevan tarpeen
mukaan. Pahimpana skenaariona voidaan pitää
ydinaseiden käyttöä, mihin alueellinen suojeluka-
pasiteetti on laskettu. Ydinaseet ovat sotilaspoliit-
tisesti kaksijakoisia. Nato ilmoittaa pitävänsä kiin-
ni omista ydinaseistaan ja ydinpelotteestaan niin
kauan kuin maailmassa on ydinaseita. Niiden käy-
tössä on selkeästi siirrytty taktisesta taistelukäy-
töstä strategiseen voimannäyttöön ja -käyttöön.
On arveltu, että sotaa saatettaisiin käydä tavan-
omaisin joukoin ja konventionaalisin asein ikään
kuin sanattomasta sopimuksesta. Nato on vah-
vistanut kyvykkyyttään nopeaan tavanomaisten
joukkojen käyttöön ja puolustukseen. Ensimmäi-
senä ydinasetta käyttävä asettuisi alttiiksi asejär-

jestelmänsä todellisen kyvykkyyden (toimintakun-
to, määrä, kyky läpäistä ilmapuolustus jne.) paljas-
tumiselle, joka nostaa itsessään strategisen järjes-
telmän käyttökynnystä.

Kuten Natossa kerrotaan, liittokunnan jokaista
tuumaa tullaan puolustamaan. Natossa puolustus
rakennetaan eteenpäin. Suomen ja Naton julkilau-
sumattomista, varusteisiin ja tiedotteisiin liittyvis-
tä, doktriineista voidaan arvioida, että Suomessa
ei sotaa tulla käymään syvällä rajojemme sisällä.
Syvällä rajojen sisällä puolustautuminen altistaisi
kaupunkien saarroitukselle ja kriittisen infran ro-
mahdukselle. Puolustuskyvykkyyttä on rakennet-
tu esimerkiksi uusien hävittäjähankintojen ja so-
tilaallisten kumppanuuksien avulla kaukovaikut-
teiseksi. Suomen sotilas- ja siviiliviranomaisten
on rohkeasti sanottava sama ääneen, kuin Naton
muut jäsenmaat. Suomessa ei peräännyttä tuumaa-
kaan ja ihmiset voivat jatkaa elämäänsä luottavai-
sina ja vapaina. Suomen korkea luottamus viran-
omaistoimijoihin on omiaan tukemaan resilienssiä.
Ihmisille on kaikissa tilanteissa kerrottava,
että jokaisen työpanosta tarvitaan yhteiskunnan
jatkuvuudenhallinnan perusedellytysten tuottami-
seen. Lähiomaiset ja vapaaehtoistoimijat tukevat
resilienssiä omalla toiminnallaan. Lastenhoitoa,
vanhusten ystäväpalvelut ja kauppa-apu ovat sekä
yksilön apua että yhteiskunnallista vaikuttamista.
Yksilön kokiessa toimijuutta ja merkityksellisyyt-
tä, hänen kriisinkestävyytensä paranee. Evakuoin-
ti muuttaisi yksilön uhriksi toimijuuden kadotessa
ja lisäksi kokemusten perusteella osan yhteisönsä
karsastamaksi. Sotilasasiantuntijoiden tulee avoi-
mesti keskustella todennäköisistä uhista ja suoje-
lumahdollisuuksista siviilitoimijoiden kanssa. Yh-
teinen ja jaettu näkemys synnyttää keskustelua
realistisista mahdollisuuksista ja parhaita käytän-
teitä. Sotilaiden tehtävä on osaltaan puolustaa yh-
teiskunnan rakenteita ja jatkuvuutta, että yhteis-
kunta voi turvata operaatioiden jatkuvuuden.

Lähteet

- Anghie, Antony (2006). *The Evolution of International Law: colonial and postcolonial realities*. Third World Quarterly, Vol 27, 739–753.
- Barton, Brian (2015). *The Belfast Blitz The City in the War Years*. Belfast: Ulster Historical Foundation.
- Churchill, Winston (1946). *The Sinews of Peace ('Iron Curtain Speech')*. Litteration: International Churchill Society.
- Euroopan komissio (2012). *The EU Approach to Resilience: Learning from Food Security Crises*. European Commission, Communication from the Commission.
- Euroopan parlamentti 2020. *Briefing EPRS Ideas Paper Thinking about future EU Policy*. European Parliament, European Parliamentary Research Service.
- Fox, Amos & Watkins Beau (2022). A legal review of sieges in modern war. *Journal of Military Studies* 11(1), 8–22.
- Fussel, Paul (1989). *Wartime Understanding and Behavior in the Second World War*. Oxford University Press, New York.
- Gearson, John & Rosemont, Hugo (2015). CONTEST as a Strategy: Reassessing Britain's Counterterrorism Approach. *Studies in Conflict & Terrorism*, 38:12, 1038–1064.
- Geneven sopimus maasotavoimiin kuuluvien haavoittuneiden ja sairaiden aseman parantamisesta 12 päivänä elokuuta 1949*. Genevessä 12.8.1949.
- Geneven sopimus siviilihenkilöiden suojelemisesta sodan aikana 12 päivästä elokuuta 1949*. Genevessä 12.8.1949.
- Geneven yleissopimusten lisäpöytäkirja aseellisten selkkausten uhrien suojelemisesta (I pöytäkirja)*. 1949.
- Grant, Matthew (2006). *Civil Defence Policy in Cold War Britain, 1945–68*. Queen Mary, University of London: väitöskirja.
- Hallituksen esitys HE 257/2010. *Hallituksen esitys Eduskunnalle pelastuslaiksi ja laiksi meripelastuslain 23 §:n muuttamisesta*.
- Hallituksen esitys HE 184/2022. *Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi pelastuslain ja Pelastusopistosta annetun lain muuttamisesta*.
- Hasegawa, Reiko (2013). *Disaster Evacuation from Japan's 2011 Tsunami Disaster and the Fukushima Nuclear Accident*. IDDRI, Pariisi.
- Helsingin kaupunki (2021). *Ikääntyneet Helsingissä*. <https://ikaantyneethelsingissa.fi/Laitoshoito> (2.3.2024).
- Helsingin kaupunki (2023). *Helsingin kaupunki on Suomen suurin työnantaja*. <https://www.hel.fi/fi/avoimet-tyopaikat/miksi-toihin-kaupungille> (10.6.2023).
- HM Government (2023). *CONTEST The United Kingdom's Strategy for Countering Terrorism 2023*. Secretary of State for the Home Department.
- Hyttiäinen, Mika (2018). Hybridisodankäynnin heikot signaalit. *Tuleva Sota – Nykyhetki ennakointien valossa*. 2018, 115–146. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki.
- Jones, Edgar & Woolven, Robin & Durodie Bill & Wessely, Simon (2004). Civilian Morale During the Second World War: Responses to Air Raids Re-examined. *Social History of Medicine* Vol. 17, 464–479.
- Jones, Edgar & Woolven, Robin & Durodié, Bill & Wessely, Simon (2006). *Public Panic and Morale: Second World War Civilian Responses Re-examined in the Light of the Current Anti-terrorist Campaign*. *Journal of Risk Research* Vol. 9, 7–73.
- Kivelä, Juhani (2016). Hiljainen hälytys Yhteiskunnan häiriötilanteiden hallinnan tila vuosina 2012–2014. Unigrafia, Helsinki.
- Koskeniemi, Martti (2011). *Empire and International Law: The Real Spanish Contribution*. University of Toronto Law Journal 61, 1–36.
- Kosonen, Jarkko (2019). Kansalaiset sotilaina ja maanpuolustajina Asevelvollisten sitoutuminen maanpuolustukseen ja sen eri tehtäviin. Tampere: PunaMusta.
- Laki pelastustoimen järjestämisestä 2021/613*.
- Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä 2021/612*.
- Latva-aho, Markus & Jokela, Jorma (2022). Sotarikokset Ukrainassa muistuttavat maailmansotien turvattomuudesta. *Politiikasta*, 31.3.2022.
- Latva-aho, Markus & Jokela, Jorma (2023). Kokonaisturvallisuuden mallin kehittyminen ja muutostarpeet Suomen liittyessä Natoon Venäjän laaja-alaisen vaikuttamisen paineessa. *Tiede ja Ase*. 2023(81), 220–249.

- Laurikainen, Heikki (2019). *Varautuminen ja kansalaisten kriisinkestävyys Puhelinhaastattelututkimus omatoimisesta varautumisesta*. SPEK tutkii 19.
- Lääninhallituslaki 1997/22.
- Leitenberg, Milton (2006). *Deaths in Wars and Conflicts in the 20th Century*. Cornell University: Peace Studies Program Occasional Paper 29. 3rd ed.
- Meijer, Hugo & Stephen, Brooks (2021). Illusions of Autonomy: Why Europe Cannot Provide for Its Security If the United States Pulls Back. *International Security* (2021) 45(4), 7–43.
- Nato (2022). *Nato Strategic Concept*. Adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Madrid 29 June 2022.
- Nato (2023). *Resilience and civil preparedness – Article 3*. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132722.htm, (12.11.2023).
- North Atlantic Council (2016). *Warsaw Summit Communiqué*. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw 8–9 July 2016.
- North Atlantic Council (2021). *Brussels Summit Communiqué*. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels 14 June 2021.
- North Atlantic Council (2023). *Vilnius Summit Communiqué*. Issued by NATO Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Vilnius 11 July 2023.
- Onnettomuustutkintakeskus (2021). *Koronapandemian ensimmäinen vaihe Suomessa vuonna 2020*.
- Pakkokeinolaki 2011/806.
- Sisäasiainministeriö (2003). *Ohje väestön evakuointien suunnittelusta ja toimeenpanosta*. Pelastusosasto, Helsinki.
- Pelastuslaki 2003/468.
- Pelastuslaki 2011/379.
- Pelastustoimilaki 1999/561.
- Puolustustilalaki 1991/1083.
- Rantapelkonen, Jari (2017). *Sotilaalliset uhat ja yhteiskunnan turvallisuus*. Helsinki: Tietosanoma.
- Rehnbäck, Kalervo (1977). Alueelliseen puolustukseen liittyvät psykologiset ongelmat ja niiden ratkaiseminen. *Jalkaväen Vuosikirja XIII*, 65–70.
- Rittel, Horst & Webber, Melvin (1973). Dilemmas in a General Theory of Planning. *Policy Scenes* 4:2. 1973, 155–169.
- Salminen, Pertti (2018). Puolustusvoimien viranomaisyhteistyön vaiheita. *Suomen puolustusvoimat 100 vuotta*. 2018. Edita, Helsinki. 426–439.
- Schneider, Andreas (2023). Yhteiskunnan laaja-alainen kriisivalmius ja huoltovarmuus. Palokangas, Marko (toim.) *Sodan usvaa II*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki.
- Sisäasiainministeriö (2003). *Aluehallinnon varautumisen työryhmän väliraportti*.
- Sisäministeriö (2022a). *Pelastustoimen rooli alueellisen varautumisen yhteistyössä ja väestönsuojelun suorituskyvyt*.
- Sisäministeriö (2022b). *Väestönsuojelun toimintamalli*. 2022:17 Liite 1.
- Sisäministeriö (2022c). *Tilanne- ja johtokeskustoiminnan kehittäminen sekä yhteensovittaminen Valtakunnallisen pelastustoimen johtokeskus sekä alueelliset tilanne- ja johtokeskukset*. Sisäministeriö, Helsinki.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2023). *Strategia tehohoidon ja tehovalvontahoidon riittävyyden varmistamiseksi Valmisteluryhmän ehdotus valtakunnalliseksi eskalaatiosuunnitelmaksi*. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2023:8.
- Säteilyturvakeskus (2023). *Säteilyn terveyshaittojen torjuminen*. <https://stuk.fi/sateilyn-terveyshaittojen-torjuminen> (19.11.2023).
- Tanigawa, Koichi & Hosoi, Yoshio & Hirohashi, Nobuyuki & Iwasaki Yasumasa & Kamiya, Kenji (2012). Loss of life after evacuation: lessons learned from the Fukushima accident. *The Lancet Correspondence*. Volume 379, 889–891.
- Torvinen, Verner (1964). Väestönsuojelu ja sen valmistelu maassamme. *Jalkaväen Vuosikirja IV*, 9–20.
- Tuori, Kaarlo (2013). *Oikeusjärjestys ja oikeudelliset käytännöt*. Helsinki: Forum Iuris.
- Valmiuslaki 2011/1552*.
- Valtioneuvoston asetus pelastustoimesta 2003/787*.
- Valtioneuvoston asetus pelastustoimesta 2011/407*.

Valtioneuvoston kanslia. 2012. *Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2012 Valtioneuvoston selonteko*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5/2012.

Valtioneuvoston kanslia (2020). *Valtioneuvoston asetus liikkumisen tilapäisistä rajoituksista väestön suojaamiseksi*. Muistio 27.3.2020.

Vuorensyrjä, Matti & Fagerlung, Monica (2018). *Poliisibarometri 2018 Kansalaisten arviot poliisin toiminnasta ja Suomen sisäisen turvallisuuden tilasta. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 130*. Tampere: Juvenes Print.

Väestönsuojeluasetus 1959/237.

Väestönsuojelulaki 1958/438.

PELASTUSOPISTO

ISBN 978-952-7217-79-5 (nid.)
ISBN 978-952-7217-80-1 (pdf)
ISSN 2984-2182 (nid.)